

Лауреат Пулітцерівської премії

СИН
НАЧАЛЬНИКА
СИРІТ

АДАМ ДЖОНСОН

КЛУБ
СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

Адам Джонсон
Син Начальника сиріт

© Adam Johnson, 2012

© Shutterstock.com / Alistair Hobbs, обложка, 2016

© Hemiro Ltd, видання українською мовою, 2016

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад та художнє оформлення, 2016

Обережно! Ненормативна лексика!

Це художній твір. Усі події та діалоги, а також персонажі, крім відомих реальних осіб, є витвором авторської фантазії, і їх не слід тлумачити як реальних. Ситуації, події та діалоги, пов'язані з відомими особами, – теж вигадані, вони не претендують на опис реальних подій і не змінюють художньої сутності твору. В усьому іншому будь-яка подібність до реальних осіб, живих чи мертвих, є випадковою.

Син Начальника сиріт

Стефанії —
моєму сонцю,
моєму місяцеві,
моїй зірці й супутнику

Громадяни! Збирайтеся навколо своїх гучномовців, бо ми передаємо важливі новини! На кухні, на службі, у цеху – де б не був розташований ваш гучномовець, зробіть гучніше звук!

Місцеві новини. Наш Великий Керівник Кім Чен Ір давав важливі вказівки робітникам, які поглиблювали русло Тедонґану. Коли наш Великий Керівник напучував операторів землечерпальних машин, усі побачили, що над його головою несподівано зібралася велика зграя голубів і закружляла вгорі, даючи нашому Верховному Головнокомандувачу таку необхідну посеред жаркого дня тінь. Також передаємо нагадування з Пхеньяна від міністра народної безпеки: він наполегливо просить вас, з огляду на розпал голубиноного сезону, ставити сильця та дротяні пастки на віддалі від місць, доступних нашим наймолодшим громадянам. І не забувайте, громадяни: заборона на спостереження за зірками лишається чинною.

Далі в передачі ми поділимося рецептом, який цього місяця переміг у нашому кулінарному конкурсі. На нашу адресу надійшли сотні рецептів, але найкращим маємо оголосити лише один, і це – суп із гарбузової шкуринки! Але спочатку – похмурі новини зі Східного моря^[1], де американські агресори безсоромно граються у війну, зупинивши й пограбувавши північнокорейське рибальське судно. І знову янкі порушили морський кордон Кореїської Народно-Демократичної Республіки, з тим щоб викрасти найцінніше з суверенного корабля, при тому ще й звинувачуючи нас у всіх гріхах – від бандитизму до викрадення людей і жорстокості щодо акул. По-

перше, саме американці з їхніми маріонетками і є справжніми піратами морів. По-друге, хіба американська жінка нещодавно не пропливла на веслах півсвіту, щоб знайти притулок у нашій великій країні, у раю для робочих людей, де громадянам нічого не бракує? Уже тільки це можна сприймати як достатній доказ того, що постійні звинувачення у викраденні людей – безглузді й сміхотворні.

А жорстокість щодо акул? На цей закид слід дати рішучу відповідь. Акулу, відомого друга рибалки, єднають із корейським народом давні товариські узи. Хіба ж не акули у власних зубах приносили рибу, підтримуючи тим матросів адмірала Лі під час облоги бухти Окпхо в 1592 році? Хіба не акули спрямували свої сили на те, щоб зробити своїх друзів-людей здоровішими, допомогти в подоланні раку й дарувати їм довше життя? Чи наш командир Га, володар золотого пояса, не вживає миску цілющого супу з акулячих плавців перед кожним переможним змаганням із тхеквондо? І, громадяни, ви ж бачили на власні очі фільм «Істинна дочка Батьківщини» в нашому пхеньянському кінотеатрі «Моранбон»?! Тоді ви, звичайно, пригадаєте ту сцену, де човен нашої народної артистки Сан Мун перекинувся в бухті Інчхон, коли героїня намагалася упередити підступи американців. Ми всі завмерли від жаху, коли прекрасну героїню, безпорадну серед хвиль, почали оточувати акули. Але – чи не впізнали акули з першого погляду істинно корейську скромність Сан Мун? Чи не відчули вони гарячий патріотизм у її жилах і не підняли її на свої плавці, безпечно доправивши на суходіл, де вона змогла долучитися до запеклого бою, який відкинув імперіалістів геть від наших берегів?!

Уже судячи з цих дій і звершень, громадяни, ви маєте зрозуміти, що чутки, які поширюються Пхеньяном, – про те, що між командиром Га і Сан Мун щось відмінне від істинного кохання, – є безпідставною брехнею! Так само безпідставною, як і висадка іноземних посіпак на наші чесні судна, як і адресовані нам вигадки японців про викрадення людей. Чи японці вважають, ніби ми забули, що це вони колись робили наших чоловіків рабами, а жінок –

наложницями? І зовсім немає підстав думати, ніби хоч якась жінка кохає свого чоловіка більше, ніж Сан Мун. Чи бачили ви, громадяни, як Сан Мун, пов'язуючи золотий пояс своєму новому чоловікові, зашарілася від скромності й кохання? Чи не збирали вас на площі Кім Ір Сена, щоб ви побачили це на власні очі?

Чому ж ви будете вірити, громадяни? Брехливим чуткам чи власним очам?

Але повернімося до сьогоднішньої передачі: попереду на вас чекає запис славної промови Кім Ір Сена 15 квітня 71 року Чучхе^[2] та оголошення від міністра забезпечення товариша Бука щодо продовження строку служби компактних флуоресцентних лампочок. Але перед тим – музичний дарунок для вас, громадяни: ми радо представляємо вам нову пхеньянську оперну співачку. Великий Керівник дав їй ім'я Прекрасна Гостя. І зараз вона заспіває для вас, патріоти, арії з «Моря крові». Тож повертайтеся до своїх верстатів, громадяни, і подвоюйте темпи виробництва під спів нашої Прекрасної Гості про історію найвеличнішої країни світу, Кореїської Народно-Демократичної Республіки!

Частина перша

Біографія Чона До

Мати Чона До була співачкою. Тільки це розповідав про неї батько Чона, Начальник сиріт. Він тримав її фотографію у своїй кімнатці в «Довгому майбутньому». Мати була гарна з лиця – на фото великі очі дивляться кудись убік, із трохи стиснутих губ немовби готове зірватися ще не вимовлене слово. Оскільки всіх красивих жінок із провінції звозили до Пхеньяна, то, вочевидь, з матір'ю Чона До сталося саме так. Справжнім доказом того був сам Начальник сиріт. Ночами він пив, і сироти з бараків чули його плач і голосіння, якісь нерозбірливі спроби домовитися з тієї жінкою на фотографії. Тільки Чонові До було дозволено втішати його й урешті забрати з його рук пляшку.

Як найстарший хлопчик у «Довгому майбутньому», Чон До мав певні обов'язки: розподіляв їжу, приписував кожному нари, перейменовував новоприбулих хлопчиків відповідно до списку 114 Великих Мучеників Революції. І Начальник сиріт серйозно ставився до того, щоб не виділяти з-поміж інших свого сина, єдиного хлопчика в «Довгому майбутньому», який не був сиротою. Якщо в кролятнику було брудно, то на ніч у ньому замикали саме Чона До. Коли хтось із хлопців намочував нари, саме Чон До мусив відшкрібати з підлоги замерзлу сечу. Чон До не хвалився перед іншими, що він – син Начальника, а не просто дитина, яку батьки «загубили» дорогою до табору 9-27. Коли б хто хотів розібратися, то для нього це було б очевидним: Чон До потрапив до табору раніше за всіх інших, і його ніхто не всиновив саме тому, що батько б нікому свого єдиного сина не віддав. Цілком розумним було припустити, що коли матір хлопця забрали до Пхеньяна, то батько влаштувався на єдину роботу, яка дозволяла йому водночас і заробляти на життя, і доглядати сина.

Найпевнішим свідченням того, що жінка на фотографії – мати Чона До, була та безжальність, із якою Начальник сиріт його карав. Це могло означати тільки те, що в особі Чона До він бачив щоденне нагадування про той непроминальний біль і образу, які відчув, утративши дружину. Тільки батько, який несе в душі таке страждання, може забрати в сина взимку чоботи. Тільки справжній батько, з плоті й крові, може припекти сина розжареною лопатою для вугілля.

Уряди-годи групу дітей переводили з табору на якийсь завод, а навесні люди з китайським акцентом приходили вибирати когось для себе. Або ж будь-хто, здатний нагодувати дітей і піднести пляшку Начальникові, міг забрати їх на день. Навесні вони насипали пісок у мішки для баласту, узимку залізними ломачами збивали кригу біля причалів. У цехах – за миску холодної локшини вигрібали лопатами жирні кучеряві металеві обрізки. А найкраще годували на залізниці: там давали наваристий пряний суп. Якось, прибираючи в товарних вагонах, діти вимітали звідти рештки порошку, схожого на сіль. А щойно спітніли – стали повністю червоні: і руки, і обличчя, і зуби. Потяг був завантажений хімікатами для фабрики, де виробляли фарби. Кілька тижнів діти так червоними й ходили.

А потім був рік Чучхе 85-й, повені. Три тижні лив дощ, але з гучномовців ані слова не чути було про змиті водою тераси, знесені дамби, про села, які повалилися одне на одне, підхоплені потоком. Армія була зайнята: рятували від повені завод «Сунлі-58», тож хлопцям видали мотузки та багри з довгими ручками, щоб виловлювали людей з річки Чхонджин, поки тих не знесло до гавані. Воду суцільно вкривали дрова й колоди, бочки з-під бензину, діжки від сортирів. На поверхні гойдалися тракторна шина, радянський холодильник. Дітям було чути, як по річковому дну гуркотять товарні вагони. Пронесло мимо навіс від військового фургона, за який відчайдушно чіплялася ціла сім'я. І тут із води висунулася молода жінка з безмовно розкритим ротом, сирота на ім'я Бо Сон простяг їй руку – і його теж забрав потік. Бо Сон прибув до сирітського табору

слабким хлопчиком, і, коли виявилось, що він не чує, Чон До дав йому ім'я Ун Бо Сон^[3] на честь 37-го Мученика Революції, котрий, як відомо, заткнув вуха землею, щоб не чути звуку пострілів, які він без ліку спрямовував у японців.

Але хлопці продовжували гукати його: «Соне, Соне!» – і бігли понад річкою туди, де мав би опинитися Бо Сон. Промчали вони повз зливні труби сталеплавильного заводу «Зрівняння», грузькими переходами між соляними ямами Рьонсона, але Бо Сона більше ніхто так і не побачив. Хлопці зупинилися вже біля бухти, де темні води рясніли людьми – тисячі тіл відчайдушно гойдалися, боролися з хвилями, нагадуючи здалеку грудки липкої пшонки, яка починає ворухитися й підстрибувати, коли нагрівається сковорода.

Хоча вони про це ще не знали, то був початок голоду – спочатку зникли електрика й залізничне сполучення. Коли затихли заводські гудки, Чон До зрозумів, що справи погані. У якийсь момент рибальське судно вийшло на промисел і не повернулось. Із зимою прийшло чорне обмороження, старі люди заснули й не встали. То були перші місяці, ще до того, як почали їсти кору. Гучномовці називали голод «важким березнем», але той голос ішов із Пхеньяна. Чон До ніколи не чув, щоб у Чхонджині це називалося такими словами. Те, що діялося, не потребувало назви – то просто було все: кожен відгризений і з'їдений ніготь, кожен рух повіки вгору після прокидання, кожен похід до сортиру, коли вичавлюєш із себе грудки тирси. Коли ж надія померла, Начальник сиріт пустив на дрова нари, і хлопці спали навколо жаровні, що жевріла всю їхню останню ніч. Зранку Начальник зупинив на дорозі радянський «цир» – військовий фургон, який у народі прозивали «вороном» через чорний тент позаду. Залишилося тільки дванадцяттеро хлопчаків – якраз стільки вміщувалося в кузові. Урешті, усім сиротам була одна дорога – в армію. Отак чотирнадцятирічний Чон До став солдатом підземель, спеціально навченим мистецтва бою за нульової видимості.

Там і знайшов його вісім років по тому офіцер Со. Старий, власне, спустився під землю подивитися на Чона До, який зі своєю

командою був на нічному завданні в тунелі, що тягся під демілітаризованою зоною на десять кілометрів, мало не до передмість Сеула. Із підземелля вони завжди виходили спиною вперед, щоб очі звикли до світла, – і Чон До мало не наскочив так на офіцера Со, чиї плечі й добре розвинений торс свідчили про те, що цей чоловік виріс у добрі часи, ще до кампаній Чхолліма^[4].

– Ти – Пак Чон До? – спитав він.

Коли Чон До обернувся на голос, світло сяяло з-за коротко постриженої сивини офіцера. Шкіра на його обличчі була темніша, ніж під волоссям чи на підборідді: офіцер справляв враження чоловіка, який щойно поголив бороду й густе, здичавіле волосся.

– Я, – відповів Чон До.

– Це ім'я мученика, – сказав він. – Сирітський загін?

Чон До кивнув.

– Так. Але сам я не сирота.

Погляд офіцера Со спинився на червоному значку тхеквондиста на грудях юнака.

– Чесно, – відзначив офіцер і кинув Чон До торбу.

Там були сині джинси, жовта футболка з поні, спорядженням для гри в поло, і взуття, що називалося «найками», таке Чон До вже бачив, коли сиріт посиляли зустрічати поромом з корейцями, яких привабили з Японії обіцянками партійної роботи та квартирами в Пхеньяні. Діти тримали транспаранти з написами «Ласкаво просимо!» і співали партійних пісень, щоб японські корейці спустилися трапом попри страшний вигляд міста Чхонджин і «воронів», які чекали неподалік і мали відвезти новоприбулих до трудових таборів кванлісо^[5]. Чон До немовби тільки вчора спостерігав цих акуратних хлопчиків у новеньких кросівках, які нарешті повернулися додому.

Він узяв жовту футболку.

– І що я маю з цим робити? – спитав він.

– Це твоя нова форма, – відказав офіцер Со. – Ти ж хитавиці не боїшся, еге ж?

Чон До не боявся. Вони сіли на потяг до східного порту Чхольхван, де офіцер Со зафрахтував рибальське судно; команда так злякалася військових гостей, що аж до японських берегів не знімала значків із портретом Кім Ір Сена. Біля поверхні моря Чон До бачив маленьких рибок із крилами, а туман пізнього ранку був такий густий, що кожне вимовлене слово немов зникало в ньому. Цілий день кричали гучномовці, а в кожного з рибалок на грудях був витатуйований портрет дружини. Море було таке примхливе, яким він іще ніколи його не знав: тіло не мало жодної певності, куди переносити свою вагу кожної миті, а проте з цим можна було зжитися. Вітер у снастях, здається, був у згоді з хвилями, які підставляли плечі під корпус судна. І, лежачи на даху стернової рубки під нічними зорями, Чон До відчував, що тут саме те місце, де людина може просто заплющити очі й полегшено зітхнути.

Офіцер Со також узяв на борт перекладача – такого собі Гіля. Гіль читав японські романи на палубі та слухав маленький касетний плеєр через навушники. Чон До тільки раз спробував заговорити з Гілем: спитав його, що той слухає. Але не встиг Чон До розтулити рота, як Гіль зупинив плеєр і промовив слово: «Опера».

Вони мали взяти когось – когось на пляжі – і привезти цю людину з собою додому. Більше нічого офіцер Со про їхню мету не казав.

На другий день у сутінках їм стало видно далекі вогні міста, але капітан не дозволив матросам підпливти ближче.

– Це Японія, – пояснив він. – Я не маю документів на ці води.

– Я скажу, наскільки близько треба, – мовив капітанові офіцер Со, і вони попрямували до берега, контролюючи глибину рибальським лотом.

Чон До перевдягнувся, міцно затягнувши пояс цупких джинсів.

– Це одяг останнього з тих, кого викрали? – поцікавився він.

Офіцер Со відповів:

– Я багато років нікого не викрадав.

Чон До відчув, як напружуються м'язи обличчя, як по всьому тілу пробігає відчуття жаху.

– Розслабся, – сказав офіцер Со. – Робив я це сто разів.

– Правда?

– Ну двадцять сім.

Офіцер Со витяг невеликий ялик і вже біля берега наказав рибалкам спустити його на воду. Там, на заході, у Північній Кореї сідало сонце, холодало, і вітер перемінився. Човник крихітний, подумав Чон До, у ньому ледве стане місця для однієї людини, що вже казати про трьох людей і викраденого, який буде борсатися й вириватися. Офіцер Со сів у ялик, узявши бінокль і термос. За ним пішов Гіль. Коли Чон До сів поруч із Гілем, чорна вода хлюпнула через борт і моментально промочила йому ноги. Чон До завагався, чи признаватися, що він не вміє плавати.

Гіль усе намагався навчити Чона деяких фраз японською. «Добрий вечір. – *Конбан ва*». «Вибачте, я заблукав. – *Чотто сумімасен, мічі ні майоймашіта*». «Чи не могли б ви допомогти знайти мого кота? – *Ваташі но неко га майго ні нарімашіта?*»

Офіцер Со розвернув ніс човна до берега, витискаючи всі сили з підвісного мотора – заїждженої радянської «пресни». Вони повернули на північ і йшли понад берегом. Піддаючись руху хвиль, човен хилився то в бік суходолу, то в бік відкритого моря.

Гіль узяв бінокль, але подивився не на берег, а на високі будинки, на яких уже оживали нічні неонові знаки.

– Що я вам скажу, – мовив Гіль. – У цих краях «важкого березня» не було.

Чон До й офіцер Со презирнулися.

Офіцер Со звернувся до Гіля:

– Повтори йому, як буде «Як справи?».

– *Оґенкі дес ка*, – сказав Гіль.

– *Оґенкі дес ка*, – повторив Чон До. – *Оґенкі дес ка*.

– Говори так, як казав би: «Як твої справи, співвітчизнику?» *Оґенкі дес ка*, – зауважив офіцер Со. – А не так ото: «Як справи? Я тебе

зараз на хрін спишу з берега».

– А що це означає – «спишу з берега»? – поцікавився Чон До.

– Колись ми так це називали. – Со скривив губи в якійсь несправжній посмішці. – Просто скажи це як слід.

Чон До спитав:

– А чому Гіля не послати? Він же по-японськи говорить.

Офіцер Со знову втупився у хвили.

– Ти знаєш, навіщо ти тут.

– А навіщо? – уточнив Гіль.

– Бо він уміє битися в темряві, – відповів офіцер Со.

Гіль розвернувся до Чон До.

– Тобто це твоя робота, твоя кар'єра? – спитав він.

– Я керую командою нападу, – пояснив Чон До. – Ми здебільшого бігаємо в темряві, але так, і б'ємося теж.

Гіль сказав:

– А я думав, це в мене робота фігова.

– А яка в тебе? – поцікавився Чон До.

– Перед мовними курсами яка була? Наземні міни.

– Типу їх знешкоджувати?

– Якби ж то, – мовив Гіль.

Вони наблизилися до берега метрів на двісті, а тоді попливли понад пляжами префектури Каґошіма. Що темніше ставало, то краще Чон До було видно, як місто відображувалося в архітектурі кожної хвили, яка гойдала човен.

Гіль підняв руку:

– Ось. Хтось на березі. Жінка.

Офіцер Со приглушив мотор і взяв бінокль. Потримав його рівно, налаштував, ворущачи кущистими білими бровами.

– Ні, – заперечив він, повертаючи бінокль Гілеві. – Глянь уважно, там їх дві. Гуляють разом.

– А ми хіба не чоловіка шукали? – поцікавився Чон До.

– Нема різниці, – сказав старий. – Головне, щоб людина була сама.

– Що, ми взагалі будь-кого маємо схопити?

Офіцер Со нічого не відповів. Якийсь час не було чути нічого, крім «пресни».

Тоді офіцер озвався:

– Раніше в нас був цілий підрозділ, бюджет був. Тобто і катер, і пістолет із транквілізатором. Ми вели спостереження, проводили якісний відбір, мали чіткий підхід. Ми не брали людей сімейних, дітей ніколи не брали. Я пішов на пенсію з ідеальною характеристикою. А тепер гляньте на мене. Мабуть, я один такий уже зостався. Об заклад б'юся, що вони, крім мене, не могли знайти нікого, хто цю справу пам'ятає.

Гіль роздивлявся щось на березі. Він протер скельця бінокля, але насправді було вже так поночі, що це не допомагало. Дав бінокль Чонові До.

– Розбереш що-небудь? – спитав він.

Коли Чон До підняв бінокль, він ледве вирізнув чоловічу постать, яка рухалася понад пляжем, над водою: то була просто світліша пляма на темнішій плямі. Раптом в око Чона До впав якийсь рух. До чоловіка берегом бігла якась тварина – мабуть, собака, але великий, завбільшки з вовка. Чоловік щось зробив, і собака знову відбіг.

Чон До розвернувся до офіцера Со:

– Там чоловік, з собакою.

Офіцер Со сів і поклав руку на мотор.

– Він сам?

Чон До кивнув.

– Що за собака – це акіта?

Порід Чон До не знав. Раз на тиждень сироти чистили місцеву собачу ферму. Собаки – то були брудні тварини, які за першої можливості кусаються; було видно, як вони кидалися на стовпи своїх загорож, гризучи дерево. То й усе, що Чонові До треба було знати про собак.

– Поки він махає хвостом – нема чого хвилюватися, – запевнив офіцер Со.

Гіль додав:

– Японці вчать своїх собак різних штучок. Скажи собаці: «Хороший собачка. Сидіти. – *Йоші-йоші. Осуварі каваї дес не*».

– Та заткнись ти вже з тією японською, – кинув Чон До.

Чон До хотів спитати, чи є якийсь план дій, але офіцер Со просто повів човен до берега. Там, удома, у Пханмунджомі, Чон До командував тунельним загonom, тож йому видавали спиртне і щотижневі талони на жінок. За три дні в нього мав бути чвертьфінал національного турніру з тхеквондо.

Загін Чона До раз на місяць прочісував тунель під демілітаризованою зоною, і ці дії велися без освітлення: треба було бігти по кілька кілометрів у повній темряві, вмикаючи червоні лампи тільки в тому випадку, коли попереду був кінець тунелю й треба було перевірити печаті й натягнуті над долівкою дроти. Працювали вони так, що були готові в будь-який момент зустрітися з південними корейцями, і щодня, крім дощового сезону, коли тунелі ставали занадто грузькими, тренувалися пліч-о-пліч при нульовому освітленні. Подейкували, що в Південній Кореї солдати мали американські прилади нічного бачення. Єдиною зброєю Чона До та його команди була темрява.

Коли хвилі стали сильнішими, Чон До занервував і звернувся до Гіля:

– А що то була за справа з мінами, яка гірша за їхнє знешкодження?

– Наносити їх на мапу, – обізвався Гіль.

– Як – із детектором?

– А металошукачі тут не допоможуть, – сказав Гіль, – в американців тепер міни пластикові. Ми робили карти, позначаючи ймовірне розташування мін, з огляду на місцевість і психологію. Коли дорога сама тебе змушує пройти якусь ділянку або шлях залежить від коріння дерев, то ми припускаємо, що там міна, і позначаємо її. Ми всю ніч проводили на мінному полі, на кожному

кроці ризикуючи життям, – і заради чого? Ранок настає, міни лишаються, де були, ворог теж.

Чон До знав, кому зазвичай дістаються найгірші роботи – тунельна розвідка, субмарини на дванадцять матросів, міни, біохімія, – і раптом він побачив Гіля геть із інакшого боку.

– То ти сирота, – сказав Чон До.

Гіль вражено подивився на нього.

– Зовсім ні. А ти?

– Ні, – відповів Чон До. – Я – ні.

Загін Чона До складався з сиріт, хоча самого Чона це не стосувалося. У КНДРівських документах він був прописаний за адресою «Довгого майбутнього», і тепер це його присуд і вирок. Цю проблему ніхто в Північній Кореї не міг би розв'язати, така його доля. Він провів життя з сиротами, розумів їхній особливий стан, тож не мав до них тієї відрази, яка була в більшості людей. Просто він не був одним із них.

– Ти тепер перекладач? – спитав Чон До.

– Якщо достатньо довго поповзати мінними полями, – сказав Гіль, – то тебе винагородять. Пошлють у якесь тепле місце, як-от мовні курси.

Офіцер Со невесело реготнув.

Біла піна з бурунів тепер перекидалася через борт у човен.

– Головне лайно в цьому, – зізнався Гіль, – що тепер, коли я йду вулицею, все думаю собі: «Отут я б поставив міну». Чи ловлю себе на тому, що обминаю певні місця, наприклад пороги. Або й боюся просто перед пісуаром стати. Уже й у парку погуляти спокійно не можу.

– У парку? – перепитав Чон До. Він ніколи не бачив парків.

– Годі, – увірвав розмову офіцер Со. – На курси японської потрібно знайти нового викладача.

Він приглушив мотор, і голос прибою посилювався, а човен захитався на хвилях.

Вони бачили чоловіка, який спостерігав за ними, але тепер вони безпорадно бовталися метрів за двадцять від берега. Коли Чон До відчув, що човен починає перевертатися, він вискочив за борт, щоб його вирівняти, і, хоча глибина була лише по пояс, хвилі збивали з ніг. Приплив проніс Чона До над піщаним дном, а потім він, закашлюючись, висунувся з води. Чоловік на пляжі нічого не сказав. Було майже зовсім темно, коли Чон До вибрався на берег.

Глибоко вдихнув, витер з волосся воду.

– *Конбан ва*, – звернувся він до незнайомця. – *Оденкі кес да?*

– *Огенкі дес ка*, – поправив із човна Гіль.

– *Дес ка*, – повторив Чон До.

Прибіг собака з жовтим м'ячем.

Якусь мить чоловік не рухався. Потім зробив крок назад.

– Бери його! – крикнув офіцер Со.

Чоловік швидко побіг, і Чон До в мокрих джинсах, в обліплених піском кросівках кинувся навздогін. Собака був великий і білий, він біг, збуджено підскакуючи. Японець мчав прямо вздовж пляжу, майже невидимий: тільки собака білою плямою маячив то з одного, то з другого боку від хазяїна. Чон До біг, напруживши всі сили. Зосередився він лише на тупоті ніг попереду, ритмічному, як пульс. Потім заплющив очі. У тунелях у Чона До розвинулася здатність відчувати людей, недоступних зору. Якщо вони були поблизу, він міг на них націлитися, зосередитися. Його батько, Начальник сиріт, завжди створював у нього враження, що мати померла, але Чон До відчував, що це неправда: вона була жива й здорова, але десь поза доступом. Навпаки, не чувши жодних новин про долю Начальника, Чон До відчував, що батько вже не на цьому світі. Головний принцип бою в темряві не відрізнявся: треба сприйняти супротивника, відчуті його, а до уяви в жодному разі не вдаватися. Та темрява, що в голові і яку уява заповнює о́бразами та історіями, не має нічого спільного зі справжньою темрявою навколо.

Попереду почувся глухий звук падіння – таке Чон До чув тисячі разів. Підбіг туди, де чоловік обтрушувався. Обліплене піском, його

обличчя було наче в привида. Вони, сопучи, боролися, і їхнє дихання біліло в темряві.

Правду кажучи, Чон До ніколи не мав надзвичайних результатів на турнірах. Якщо бій відбувається в темряві, прямий удар тільки показує супротивникові, де ти є. У темряві треба бити немов крізь людину. Важливі якнайбільший розмах руки й удар ногою з розвороту – вони потребують багато простору, але ж одразу збивають з ніг. А на змаганні супротивник може розпізнати подібний рух іще здалеку. І просто відскакує. Що зробить поночі оцей чоловік, який щойно зіп'явся на ноги? Чон До вдарив його з розвороту ногою по голові – і незнайомиць упав.

Собака був надзвичайно енергійний – чи то від хвилювання, чи від досади. Він підбіг до непритомного хазяїна, впустив свій м'яч. Чон До хотів був кинути м'яч, але боявся наблизитися до собачих зубів. І раптом зрозумів: тварина не махає хвостом. Побачив у північній зблиск – як виявилось, то були окуляри японця. Надягнув їх – і розпливчасте світло над дюнами перетворилося на чіткі ясні цяточки вогнів у вікнах. Японці, виявляється, жили не у великих житлових будівлях, а в менших, відокремлених бараках.

Чон До сунув окуляри в кишеню, тоді взяв чоловіка за ноги й потяг по піску. Пес гарчав і коротко, сердито гавкав. Коли Чон До озирнувся, собака гарчав в обличчя хазяїна і шкреб лапою його щоки й лоб. Чон До тягнув далі, схиливши голову.

Перший день у тунелі – це ще нічого, але коли наступного дня прокидаєшся, розплющуєш очі – отоді ти по-справжньому починаєш бачити. Якщо заплющити очі, то голова почне показувати тобі всіляке божевільне кіно, щось таке, ніби на тебе ззаду кидається собака. А от якщо очі розплющити, то перед тобою стоїть ніщо – власне те, що ти робиш.

Коли нарешті Чон До знайшов у темряві свій човен, він опустив ношу на алюмінієві поперечини. Чоловік розплющив очі й повів ними туди-сюди, нічого не розуміючи.

– Що ти зробив із його пикою? – спитав Гіль.

– А ви де були? – відказав Чон До. – Він же важкий.

– Ну я ж тільки перекладач, – виправдався Гіль.

Офіцер Со поплескав Чона До по спині.

– Непогано для сироти, – похвалив він.

Чон До спалахнув:

– Я вам не сирота! І ви, блядь, хто такі, що кажете, ніби сто разів це робили! Ми припливли сюди без жодного плану, і тільки я тут бігаю, ловлю невідомо кого, сам! А ви навіть підтягти його до човна не допомогли!

– Мені треба було побачити, з якого ти тіста, – мовив офіцер Со. – Наступного разу будемо думати.

– Так не буде ж наступного разу! – вигукнув Чон До.

Гіль і Чон До розвернули човен проти хвиль. Їх добряче потріпало, поки офіцер Со заводив мотор. І ось уже всі четверо опинилися в човні й попливли у відкрите море.

Офіцер Со сказав:

– Слухай, воно потім простіше стає. Просто не думай про це, та й усе. Я тобі тоді локшини навішав, коли ото казав про двадцять сім викрадень. Хто ж їх рахує? Зробив – і забуваєш, раз за разом. Спіймав когось руками, а душею – відпусти. Не рахуй, навпаки – забудь.

Навіть за торохтінням мотору було чути собаку з берега. Вони відпливали чимдалі, а гавкіт нісся над водою, і Чон До розумів, що чутиме цього пса вже довіку.

Вони зупинилися на базі Сонгун неподалік порту Кінчхе. База була оточена земляними бункерами зеніток, і, коли сонце сіло, їм видно було, як блищить при місяці метал пускових установок. Оскільки вони щойно прибули з Японії, то ночувати мали окремо від простих солдатів КНДР. Їм дали три з шести койок у маленькому лазареті. Єдиними ознаками медичного закладу були самотня шафка з інструментами для взяття крові та старий китайський холодильник із червоним хрестом на дверях.

Японця вони замкнули в одному з карцерів біля плацу, і Гіль поки що був там: практикувався в японській мові через помийну дірку у дверях. Чон До й офіцер Со висунулися з вікна лазарету, передаючи одне одному цигарку і споглядаючи, як Гіль там, сидячи в грязюці, шліфує своє володіння фразеологією з чоловіком, якого допоміг викрасти. Офіцер Со похитав головою, мовляв, чого лишень я не бачив. У палаті був один пацієнт, дрібний солдатик років шістнадцяти, від якого голод залишив саму шкіру та кістки. Він лежав на койці й цокотів зубами. Від тютюнового диму на нього напав кашель. Чон До з офіцером перетягли його койку якнайдалі, наскільки це можна було в такому малому приміщенні, але солдат усе не вгавав.

Лікаря не було. Лазарет був просто таким місцем, де хворого солдата тримали доти, доки ставало ясно, що він уже не одужає. Якщо молодому солдаткові не покращає до ранку, то підключають систему й викачають з нього чотири одиниці крові. Чон До бачив таке раніше, і, судячи з побаченого, то був найкращий спосіб піти з життя. Усе триває лише хвилини зо дві: спочатку дрімотність, якась ніби замріяність, а коли в кінці трохи паніки, то це вже не важить, бо людина не може нічого сказати, і, нарешті, перед тим як уже все, вигляд у них був приємно розгублений, як у цвіркуна з відірваними вусами.

Вимикався табірний генератор: світло поступово згасло, затих холодильник.

Офіцер Со і Чон До завалилися спати.

Ось, був собі японець. Пішов гуляти з собакою. І тепер він ніде. Для тих, хто його знає, він уже назавжди ніде. Так Чон До думав про хлопців, яких обирали оті люди з китайським акцентом. Були тут – а тепер ніде. Їх, як Бо Сона, понесло в невідомі краї. Отак він і думав про більшість людей: вони з'являються у твоєму житті, наче знайди на порозі, і потім їх колись неначе забере потік. Але Бо Сон не зник у нікуди: він або пішов на дно до зубатих вугрів, або втримався на воді і його перенесло на північ до Владивостока – кудись він та

пішов. І японець, він не ніде – онде він, за вікном, у карцері, просто біля плацу.

І Чона До раптом осяяло: мати! – і вона теж десь, просто в цю хвилину, у якійсь столичній квартирі, може, біля дзеркала, зачісується перед сном.

Уперше за багато років Чон До заплющив очі й дозволив собі пригадати її обличчя. Небезпечно отак мріяти про людей. Якщо цим займаєшся, то скоро ця людина прийде до тебе в підземелля. Таке траплялося з ним не раз, коли він згадував дітей з «Довгого майбутнього». Отак утратиш пильність – і раптом цей хлопчик уже йде в темряві за тобою. Буде тобі щось казати, питати, чого не замерз саме ти, чого не ти впав у цистерну з фарбою, і передчуваєш замашний удар ногою просто в обличчя.

Але його мама була тут. Чон До лежав, слухав, як труситься хворий солдат, і тут до нього зійшов її голос. «Аріран...»^[6] – співала вона, і болів йому цей голос, на межі шепоту, що прилетів з невідомих місць. Блін, навіть останній сирота знає, де його батьки.

Пізньої ночі приплентався Ѓіль. Відчинив холодильник, що було заборонено робити, і поставив щось у нього. А тоді впав на койку. Ѓіль спав, розкидавши руки-ноги, і Чон До зрозумів, що в дитинстві цей чоловік мав власне ліжко. Перекладач одразу заснув.

Чон До й офіцер Со встали в темряві й пішли до холодильника. Коли офіцер Со смикнув за ручку, звідти легко дихнуло холодом. З глибини, з-за штабелів пакетів із кров'ю, офіцер Со витяг наполовину надпиту пляшку соджу^[7]. Швидко зачинили холодильник: кров призначалася для Пхеньяна, і, якщо зіпсується, будуть великі неприємності.

Узяли пляшку до вікна. Десь удалині в загорожах гавкали собаки. На обрії, над ракетними бункерами, небо сяяло: місячне світло відображувалося в океані. Ѓіль позаду них почав пускати вві сні газу. Офіцер Со випив.

– Мабуть, старий Гіль не звик до дієти з пшоняних перепічок і соргового супу.

– А хто він, в біса, такий? – спитав Чон До.

– А, забудь, – сказав офіцер Со. – Не знаю, нащо Пхеньян знову затіяв ці штуки через стільки років, але, сподіваюся, за тиждень ми його позбудемося. Одна місія, і якщо все буде гаразд, то ми вже цього типа не побачимо.

Чон До й собі випив – шлунок стиснувся, схопив алкоголь, наче спіймав плід із дерева.

– А яка місія? – уточнив він.

– По-перше, ще один вихід, для тренування, – відповів офіцер Со. – А потім буде хтось особливий. Токійська опера влітку гастролює в Ніїґаті. Там є співачка, сопрано. Звати Руміна.

За другим разом соджу пішов легко.

– Опера? – спитав Чон До.

Офіцер Со знизав плечима.

– Певне, якесь цабе з Пхеньяна почуло про неї й захотіло її собі.

– Гіль сказав, що пережив мінні поля, – мовив Чон До. – Що за це його послали на мовні курси. Так і є – за це потім винагороджують?

– Та вже відчепись від того Гіля, годі. І не слухай його. Мене слухай.

Чон До мовчав.

– Ну, а в тебе є щось на думці? – поцікавився офіцер Со. – І ти навіть знаєш, якої винагороди хочеш?

Чон До похитав головою.

– Ну то й не парся.

Офіцер Со пішов у куток і став над відром. Довго стояв, спираючись на стіну. Нічого не вийшло.

– Свого часу я дечого наробив, – сказав він. – Нагороду отримав. Ну і глянь тепер на мене.

Він похитав головою:

– Тобі ось якої нагороди треба – не стати таким, як я.

Чон До подивився на карцер за вікном.

– А з ним що буде?

– З отим, що з собакою? – перепитав офіцер Со. – Та, мабуть, із Пубйока вже двоє по нього поїздом їдуть.

– Ну так, але ж що буде з ним?

Офіцер Со востаннє натужився над відром, намагаючись вичавити з себе хоч кілька крапель сечі.

– Не став дурних питань, – процідив він крізь зуби.

Чон До уявив свою матір у потязі з Пхеньяна.

– А можна людину в нагороду просити?

– Яку людину – бабу чи що? – Офіцер Со з досадою потрусив свій *умкйоун*. – Ну так, таке можна.

Він пішов і допив майже все, що лишилося в пляшці, крім дрібки на дні. Ту решту він по краплі влив у рот помираючому солдатові. Офіцер Со поплескав його на прощання по грудях, а тоді запхнув порожню пляшку під зігнуту спітнілу руку хлопця.

Вони зафрахтували нове рибальське судно, знову перепливли через кордон. У Цусімській протоці їм було чути потужне чи то клацання, чи то бухання – наче удари кулаком в груди: під ними полювали кашалоти, а неподалік острова Доґо з моря раптом поставали гранітні шпилі, угорі білі від пташиного посліду, а внизу помаранчеві від морських зірок. Чон До дивився на північний мис острова, вулканічно-чорний, оздоблений дрібною хвойною паростю. Цей світ був улаштований сам заради себе, без жодної ідеї й мети, цей пейзаж нічим не промовляв про те, що на зміну одному вождю приходить інший.

На острові був відомий курорт, і офіцер Со гадав, що на пляжі можна спіймати якого-небудь самотнього туриста. А коли вони наблизилися на п'ятсот метрів від острова, побачили на воді порожній човен, чорний надувний «ейвон», шестимісний, із підвісним мотором «хонда» на п'ятдесят кінських сил. Вони попливли шлюпкою розвідати. «Ейвон» був покинутий, на воді навколо – ані душі. Піднялися на борт, офіцер Со завів «хонду». Вимкнув. Витяг зі

свого човна бак із бензином, усі гуртом узялися й перевернули суденце – старий човен швидко набрав води й пішов на дно задом наперед під вагою «пресни».

– Отепер ми – правильна команда, – сказав офіцер Со, тішачись новому човну.

І тут сплив пірнальник.

Піднявши маску, він невпевнено і зчудовано подивився на трьох людей, які раптом опинилися в його човні. Але він передав їм торбу з морськими вушками й узявся за простягнуту йому руку Гіля, залазячи на борт.

Пірнальник був більший за кожного з них, крізь гідрокостюм було видно міцні м'язи.

– Скажи йому, що наш човен потонув, – попросив офіцер Со Гіля.

Той обізвався до пірнальника, а він сплеснув руками й розсміявся:

– Та знаю, що потонув. Мало на голову мені не впав.

Тут пірнальник помітив на віддалі рибальське судно. Кивнув на нього.

Гіль поплескав пірнальника по спині і щось йому сказав. Той уважно подивився в очі перекладачеві, а тоді запанікував. Як виявилось, ловці молюсків носять на нозі особливий ніж, і Чонові До довелося довгенько з ним поборотися. Нарешті Чон До схопив пірнальника ззаду і став душити, так що аж воду з гідрокостюма витиснув.

Коли в хід пішов ніж, Гіль стрибнув за борт.

– Що ти, бля, йому сказав? – гаркнув Чон До.

– Правду, – відказав Гіль з води.

Офіцер Со отримав неслабий удар ножем у передпліччя. Заплющив очі від болю.

– От і ще тренування, – тільки й мовив він.

На судні вони посадили пірнальника в трюм і попливли далі в бік великої землі. Увечері вони спустили на воду «ейвон» біля містечка Фукура. Біля фукурського довгого рибальського причалу стояв літній

парк розваг із розвішаними вгорі ліхтариками, зі сценою, де старенькі співали караоке. Отут Чон До, Гіль і офіцер Со зупинили мотор і гойдалися в човні за межею пляжу, чекаючи, доки погасне неон на американських гірках, доки затихне мавпяча синтезаторна музика на головній алеї. Нарешті на краю причалу з'явилася самотня людська фігура. Помітивши червоний вогник цигарки, вони зрозуміли, що то чоловік.

Офіцер Со завів мотор.

Неквапом, на холостому ходу, вони рушили, лишивши за кормою високий причал. Там, де на його палі напочувався потужний прибій, панував хаос: одні хвилі йшли просто вгору, а інші розверталися перпендикулярно до берега.

– Ти там із ним по-японськи: скажи, що цуценя загубив чи що, – наказав офіцер Со Гілеві. – Наблизься. І – через поруччя його. Падати далеко, водичка холодна. Як вирине, то сам у човен полізе.

Гіль устав, коли вони підпливли до пляжу.

– Ясно. Він – мій.

– Ні, ні, – заперечив офіцер Со. – Ідіть удвох.

– Я сам впораюся. Серйозно, – запевнив Гіль.

– Вилазь, – наказав офіцер Чону До. – І окуляри свої собачі не забудь.

Тож вони вдвох перейшли лінію припливу й вийшли на маленьку площу. Навколо відкритого місця стояли лавочки, поряд – чайний кіоск із замкненими віконницями. Здається, ніде не було жодної статуї, і вони геть не зрозуміли, що ця площа прославляє. На деревах висіли сливи, такі стиглі, що репалися від дотику і сік тік по руках. Це здавалося неможливим, не вартим довіри. На лавці спав неохайний чоловік, і їх це здивувало: отак просто – де захотів, там заснув.

Гіль роздивлявся міські будинки навколо. Вигляд у них був народний: темні балки, череп'яні дахи, але ж було помітно, що будинки новісінькі.

– Хотів би я повідчиняти всі ці двері, – мовив він. – Посидіти на їхніх стільцях, послухати їхню музику.

Чон До витріщився на нього.

– Розумієш? – сказав Гіль. – Просто подивитися.

Тунелі завжди закінчувалися драбинами нагору, до вузької нори. Солдати Чона До один поперед одного намагалися проскочити туди і трошки побродити Південною Кореєю. Поверталися вони з байками про машини, які видають гроші, про людей, які підбирають собаче лайно і складають у мішок. Чон До ніколи не ходив дивитися. Він знав, що там і величезні телевізори, і рису стільки, що й не з'їси. Але він не хотів цього й крихти – йому було страшно, що коли він сам це побачить, то все його життя більше вже нічого не означатиме, не матиме сенсу. Украв ріпу в дідуса, який осліп від голоду, – заради чого? Послав іншого замість себе чистити цистерни на заводі, де виробляли фарбу, – заради чого? Та отож.

Чон До викинув свою над'їдену сливу:

– Та, я й кращі їв.

На причалі вони йшли дошками, у які в'їлися сліди багаторічної риболовлі. Попереду, у кінці, їм було видно обличчя в блакитному світлі мобільного телефона.

– Просто кинь його через поруччя, – сказав Чон До.

Гіль глибоко вдихнув.

– Через поруччя, – повторив він.

На причалі валялися порожні пляшки, недопалки. Чон До спокійно йшов уперед, відчуваючи, як Гіль поруч намагається підлаштуватися під таку саму спокійну ходу. Знизу почулося хрипке булькання холостого ходу мотора. Фігура попереду перестала говорити по телефону.

– *Даре?* – крикнула вона їм. – *Даре нано?*

– Не відповідай, – сказав Чон До.

– Голос жіночий, – зауважив Гіль.

– Не відповідай, – повторив Чон До.

Капюшон куртки був відкинутий – їм відкрилося молоде жіноче обличчя.

– Я для цього не створений.

Гіль сказав:

– План є план.

Їхні кроки пролунали неймовірно гучно. У Чона До сяйнула думка, що колись якісь чоловіки отак прийшли по його матір, а тепер він сам – один із них.

І ось вони вже біля неї. Під своєю курткою вона була зовсім невеличка. Розкрила рот, ніби для крику, і Чон До побачив, що в неї на всіх зубах якась залізяка. Вони скрутили їй руки й закинули на поруччя.

– *Зензен ойогенаїн дес!* – сказала вона, і хоча Чон До зовсім не знав японської, але відчув, що то було раптове, благальне зізнання, щось на зразок «Я незаймана».

Вони кинули її через поруччя. Вона впала мовчки, ані слова, ані глибокого вдиху. Але Чон До побачив у її очах якийсь спалах – то був не страх, не відчуття безглуздя того, що діялося. Певне, відчув він, вона думає про своїх батьків, які ніколи не дізнаються, що з нею сталося.

Унизу почувся сплеск і задирчав мотор.

Чонові До не йшов із голови той її погляд.

На причалі лишився її телефон. Він підняв його і приклав до вуха. Гіль хотів був щось сказати, але Чон До йому не дав. «Маюмі? – почувся в телефоні жіночий голос. – Маюмі!» Чон До став натискати якісь кнопки, щоб його вимкнути. Коли перехилився через поруччя, човен гойдався на хвилях.

– Де вона? – спитав Чон До.

Офіцер Со дивився у воду.

– Униз пішла, – відповів він.

– Як це – вниз?!

Він розвів руками:

– Упала туди – і все.

Чон До розвернувся до Гіля:

– Що вона сказала?

– Сказала: «Я не вмію плавати».

– «Не вмію плавати»?! Вона сказала, що не вміє плавати, а ти мене не зупинив?!

– За планом же треба було кинути. Сказано було діяти за планом.

Чон До знову подивився вниз, у чорну воду, яка тут, під причалом, була глибока. Вона була там, і цю величезну куртку напинає, немов вітрило, течія, перекочуючи тіло піщаним дном.

Задзвонив телефон. Засвітився синім і забринів у руці Чона До. Вони з Гілем мовчки дивилися на нього.

Гіль натис кнопку і став слухати, широко розплющивши очі. Навіть із відстані Чон До чув, що це голос жінки, матері.

– Викинь, – сказав він Гілеві. – Кинь його.

Гіль слухав, очі його бігали, рука трусилася. Він кілька разів кивнув. Коли промовив: «Хаї», – Чон До вихопив у нього телефон. Став тицяти пальцями в усі кнопки.

На екрані телефона з'явилася фотографія немовляти. Викинув апарат у море.

Чон До підійшов до поруччя.

– Ну як можна їх не рахувати? – заревів він до офіцера Со. – Як?!

На тому тренування скінчилося. Настав час для оперної діви. Офіцер Со мав перетнути Японське море на рибальському судні, а Чон До з Гілем сіли на нічний пором із Чхонджина до Ніїгати. Опівночі, уже зі зловленою співачкою, мали зустрітися на пляжі з офіцером Со. Як сказав офіцер, простота – це ключ плану.

Чон До і Гіль сіли на денний потяг на північ, до Чхонджина. На вокзалі під товарними платформами спали сім'ї, чекаючи, поки стемніє, щоб перебраться до Сінийджу, за яким просто на другому березі річки Туманган починався Китай.

До порту пішли пішки повз сталеплавильний завод «Зрівняння»: високі крани заіржавіли на місці, усі мідні деталі печі давно розтягли

на брухт.

Будинки стояли порожні, вікна видачі харчування заклеєні папером. Ані випране не сушилося, ані цибулею не пахло. Усі дерева були спіяні в голодний час, а тепер, кілька років по тому, нова парость була однакової висоти, молоді стовбури завтовшки з тонку кістку ноги, свіжі пагони витикалися в найнесподіваніших місцях: з бочок для дощової води, з водостоків, а одне – узагалі з сортиру, де людський скелет досі намагався вичавити з себе нестравне насіння.

«Довге майбутнє», коли Чон До з Гілем підійшли ближче, здалося не більшим за лазарет.

Краще б Чон До не звертав на табір уваги, бо Гіль одразу захотів зайти й роздивитися.

Були там тільки тіні. Усе, що можна, навіть одвірки, розтягли на дрова. Залишився тільки список 114 Великих Мучеників Революції на стіні.

Гіль не повірив, що Чон До давав імена всім сиротам.

– Ти що, правда всіх Мучеників пам'ятаєш? – спитав він.

– Оце Ха Шінь, – пояснив Чон До. – Коли його спіймали японці, він одрізав собі язика, щоб вороги не змогли нічого від нього дізнатися. У нас був один хлопчик, який не говорив, – то я так його назвав.

Гіль провів пальцем по списку.

– Ось і ти, – сказав він. – Мученик номер сімдесят сім, Пак Чон До. А в цього яка пригода?

Чон До помацав чорний слід від жаровні на підлозі.

– Хоч він і вбив багато японських солдатів, – промовив він, – революціонери з його загону не довіряли Пакові Чон До, бо в нього кров була нечиста. Щоб довести свою вірність, він повісився.

Гіль здивовано подивився на Чона.

– Ти себе назвав його іменем? Чому?

– Він пройшов найвище випробування честі.

Кімната Начальника сиріт виявилася не більшою за солом'яний матрац. А від портрета тієї жінки, яка йому так боліла, Чон До знайшов тільки слід – дірку в стіні, де колись був цвях.

– Оце тут ти спав? – спитав Гіль. – У кімнаті Начальника?

Чон До показав дірку від цвяха:

– Отут висів портрет моєї матері.

Гіль уважно придивився.

– Еге ж, тут був цвях, – відзначив він. – Слухай, ти ж із батьком жив, навіщо тобі було сирітське ім'я?

– Він не міг дати мені своє прізвище, бо тоді всім би відкрилося, як ганебно він був змушений виховувати сина. А переназвати мене по-іншому в нього духу не вистачало, навіть на честь Мученика. Тож я мусив сам.

Обличчя Гіля нічого не виражало.

– А мама? – спитав він. – Її як звали?

Удалині почувся гудок порома «Манйонбон-92».

Чон До відповів:

– Якщо моєму горю дати ім'я, хіба воно стане меншим?

Уночі Чон До стояв у темряві на кормі судна, дивився вниз на хвилі. «Руміна» – весь час крутилося в його голові. Він не чув її голосу, не дозволяв собі уявити її. Просто думав, як би вона провела свій останній день, коли б знала, що по неї вже пливуть.

Пізно вранці вони ввійшли в порт Бандай-Дзіма – над митницею майоріли прапори різних країн. Великі кораблі, пофарбовані в гуманітарний темно-блакитний колір, біля причалу приймали на борт вантажі. Чон До з Гілем мали підроблені документи і в сорочках-поло, джинсах та кросівках спустилися трапом до центру Ніїгати. Була неділя.

Ідучи до глядацької зали, Чон До побачив, як угорі пролетів літак, лишивши за собою білу смугу. Він закинув голову, вирячив очі з такого дива. Усе було таке неймовірне, що він вирішив удавати, ніби воно йому звичне, наприклад кольорові вогники, які керували дорожнім рухом, автобуси, які присідали, немов воли, щоб впустити стареньких пасажирів. Звичайно, лічильники на стоянках уміють

говорити, двері громадських приміщень самі відчиняються і впускають їх. Звичайно, у туалеті ні бочки з водою, ні черпака.

Денний концерт був мозаїкою з того, що оперна трупа збиралася показати цього сезону, тож усі співаки по черзі співали короткі арії. Гіль, здавалося, усі пісні знав і підмугикував у лад. Руміна – невеличка, з широкими плечима – вийшла на сцену в сукні кольору графіту. Її очі були темні під рівним чубчиком. Чон До бачив, що цій жінці знайома печаль, але вона не могла й передчувати, що найважчі її випробування попереду, що цього вечора, коли спустяться сутінки, саме її життя стане оперою і Чон До в ній – чорна постать у кінці першого акту, яка понесе героїню до країни плачу.

Вона співала італійською та німецькою, а потім японською. Коли нарешті вона заспівала корейську пісню, стало зрозуміло, за що її обрав Пхеньян. Пісня була прекрасна, голос її летів легко, а співала вона про двох закоханих на озері, то була пісня не про Великого Керівника, не про перемогу над імперіалістами, не про передову північнокорейську фабрику. У пісні співалося про хлопця й дівчину в човні – дівчину в білому чосон-оті^[8], хлопця з душевним поглядом.

Руміна співала корейською, її сукня мала колір графіту, і могла б вона співати хоч про павука, що тче біле павутиння, – однаково зачарувала б глядачів. Чон До з Гілем бродили вулицями Ніїгати, і їх тримала ця павутинка, а вони вдавали, що зовсім і не збираються викрасти дівчину з гастрольного містечка. Чона До не полишали слова пісні про те, що на середині озера закохані вирішили не пливти далі.

У якомусь трансі вони блукали містом і чекали, доки смеркне. Чона До особливо заворожувала реклама. У Північній Кореї не було реклами, а тут – і на автобусах, і на плакатах, і на відеоекранах. Безпосередня й наче благальна – пари, які обіймаються, сумна дитина – він питав Гіля, про що там ідеться, а відповіддю виявлялося всього-на-всього автострахування чи плата за телефон. Крізь вікно він бачив, як корейки стригли японкам нігті на ногах. По приколу спробували скористатися торговельним автоматом, той дав їм пакет

якогось продукту помаранчевого кольору, скуштувати який жоден із них не наважився.

Гіль постояв перед вітриною крамниці, де продавався інвентар для пірнальників і тих, хто досліджує морське дно. За вікном був великий мішок для підводного спорядження. Чорний, нейлоновий. Продавець показав, як у нього може вміститися все, що потрібне для підводного плавання на двох. Вони купили той мішок.

Спитали в чоловіка з візком, чи можна його позичити, той відповів, що вони можуть узяти в супермаркеті такий самий. Усередині магазину було майже неможливо сказати, що лежить усередині тієї чи іншої пачки чи коробочки. Таких важливих речей, як ящики з редискою та відра з горіхами, тут не було видно взагалі. Гіль придбав собі рулон міцної ізоляційної стрічки і прихопив із дитячого відділу маленьку жерстяну коробочку акварельних фарб. Гіль принаймні мав кому купити сувенір.

Смеркло, вітрини крамниць раптово спалахнули червоно-синіми неоновими вогнями, а верби почали моторошнуvато підсвічуватися знизу. Фари машин так і били в око. Чон До почувався на незручній видноті, занадто в центрі уваги. Де ж комендантська година? Чому ці японці не шанують темряву, як усі нормальні люди?

Вони стояли біля бару, їм іще треба було згаяти час. Усередині люди сміялися й гомоніли.

Гіль витяг їхні єни.

– Немає сенсу їх берегти, – сказав він.

Вони замовили по віскі. У барі ще сиділо двоє жінок, і Гіль замовив випити і їм. Ті всміхнулись і продовжили свою розмову.

– Бачив, які в них зуби? – спитав Гіль. – Такі білі й акуратні, як дитячі.

Коли Чон До не погодився, Гіль сказав:

– Не напружуйся, гаразд? Розслабся.

– Тобі легко казати, – відповів Чон До. – Ти не маєш сьогодні ввечері нікого хапати. А потім її ще містом нести. А якщо ми не знайдемо офіцера Со на тому пляжі...

– Ніби ото найгірше. Щось тут не видно нікого, хто вигадує план утечі до Північної Кореї. Та й з наших берегів вони чомусь нікого не викрадають.

– Такі балачки не допоможуть.

– Візьми ось, випий, – запропонував Гіль. – Нехай я ввечері співачку в мішок посаджу. Знаєш, не тільки ти можеш жінку перемогти. Що тут важкого?

– Співачкою займусь я, – сказав Чон До. – А ти просто складеш мені компанію.

– Я ж можу вкинути співачку в мішок, хіба ні? Можу її у візку магазинному повезти. А ти пий до дна – коли ти ще Японію побачиш?

Гіль спробував завести розмову з японками, а ті все всміхалися й не звертали на нього уваги. Тоді він пригостив барменку. Та підійшла, поговорила з ним, поки наливала. Плечі в дівчини були вузьенькі, але сорочка дуже обтисла, а волосся – чорне-пречорне.

Вони випили разом, він сказав їй щось, і вона розсміялася. Коли вона пішла виконувати замовлення, Гіль розвернувся до Чона До.

– Якби ти переспав із кимось з оцих дівчат, то це було б лише тому, що їй цього хочеться. Це зовсім не з військовою проституткою, яка намагається отримати дев'ять печаток на день у свою книжечку, чи з якоюсь фабричною дівчиною, яку рада будинку видає заміж. Удома красиві дівчата навіть не глянуть на тебе. З такою навіть просто чаю не вип'єш, якщо не домовишся з її батьком про шлюб.

«Красиві дівчата?» – з тугою подумав Чон До.

– Світ думає, що я сирота, і це моє прокляття, – сказав він Гілеві вголос. – Але як це хлопець із Пхеньяна влип у таку хрінову справу?

Гіль замовив іще, хоча Чон До своєї чарки майже не торкнувся.

– Ти від життя в сиротинці щось із головою не дружиш, – зауважив Гіль. – Коли я зараз не витираю носа рукавом, це ще не означає, що я не сільський. Із Мйонсуна я. І ти не застрягай на цьому. У Японії взагалі можна стати ким хочеш.

Вони почули, як під'їхав мотоцикл, у вікно було видно: якийсь чоловік ставить його поряд із двома іншими. Ключ запалювання він сховав під баком. Гіль і Чон До презирнулися.

Гіль потягував віскі, раз у раз злегка збовтуючи й делікатно підносячи голову з кожним ковтком.

– Ти п'єш не як сільський.

– А ти – не як сирота.

– А я не сирота.

– От і добре, – сказав Гіль. – Бо в моєму саперному загоні сироти тільки й знали, що тягти все, що під руку потрапить: твої цигарки, шкарпетки, соджу. От тебе не бісить, коли хтось потягне твоє соджу? У мене в загоні вони взагалі пожирали все, до чого дотягнуться, – як сука цуценят ковтає. Свиснуть що-небудь, а замість подяки лишають тобі грудки свого лайна.

У Чона До на обличчі з'явилася така усмішка, яка має приспати пильність ворога, перш ніж ти його вдариш.

Гіль продовжив:

– Але ти чоловік порядний. Такий чесний, як отой твій мученик. Тобі не треба казати собі: мій батько такий, а моя мати сяка. Ти можеш бути ким захочеш. За одну ніч вигадати себе наново. Забудь про того п'яницю й про слід від цвяха на стіні.

Чон До встав. Відступив на крок назад, готуючись до гвинтового удару. Заплющив очі, відчув простір, уявив, як розвертається стегно, здіймається нога, як різко, з розвороту, врізається в супротивника підйом стопи. Чон До бачив це все життя, і людині з нормальної родини було неможливо відчувати себе на його місці, уявити, що чоловік може бути настільки розчавлений стражданням і не мати змоги визнати власного сина; що найгірше у світі, залишення дітей без матері, відбувається постійно; що про тих, від кого немає особливої користі, люди вже геть буденно кажуть: «Його можна забрати».

Коли Чон До розплющив очі, Гіль раптом зрозумів, що зараз станеться.

Він покрутив у руках чарку.

– Ого, – сказав він. – Ну, я помилився, гаразд? Я сам із великої родини. Про сиріт геть нічого не знаю. Нам час іти, справа є.

– Ну гаразд, – погодився Чон До. – Зараз побачимо, як у вашому Пхеньяні з красунями поводяться.

За глядацькою залою було гастрольне містечко – багато будиночків навколо гарячого джерела. З вікон було видно потік, який, паруючи, біг униз від купальні. Мінерально-біла вода мчала з гладеньких, вибілених скель униз до моря.

Вони сховали візок, Чон До підсадив Гіля через паркан. Гіль пішов відчиняти металеву хвіртку зсередини. Але перш ніж впустити товариша, він на кілька секунд завмер, і вони з Чоном До подивилися одне на одного крізь ґрати.

Маленькі гостроверхі ліхтарики освітлювали викладену плиткою стежку до бунгало Руміні. Угорі небо затуляла магнолія – густа зелень, білі квіти. У повітрі пахло глицею, кедрами, трохи океаном. Чон До відірвав кілька шматків ізоляційної стрічки й почепив Гілеві на рукави.

– Ось так, – прошепотів він, – усе буде напoxваті.

Гіль дивився на нього збентежено й недовіжливо.

– Що, ми маємо просто туди ввірватися? – спитав він.

– Дверима займусь я, – сказав Чон До. – А тоді ти їй рота заклеїш.

Чон До підважив одну з великих плиток на стежині і приніс до дверей. Приставив її до ручки, наліг стегном – і двері піддалися. Гіль побіг до жінки, яка сиділа в ліжку, її обличчя освітлював лише телевизор. Із дверей Чон До дивився, як Гіль заклеїв їй стрічкою рот, але тут немовби з-під м'яких простирадл ударила хвиля. Гіль утратив жмут волосся. Тоді жінка схопила його за комір і збила з ніг. Нарешті він добрався до її шиї, і вони впали на підлогу, де він усім тілом на неї навалився, так що вона від болю зігнула ноги. Чон До довго роздивлявся її пальці на ногах: нігті були пофарбовані в яскраво-червоний колір.

Спочатку в Чона До виникали різні думки: «Схопи її тут, притисни там», – але чомусь до горла підступало млосне, недобре відчуття. Коли ці двоє качалися по підлозі, Чон До помітив, що вона обмочилась, і жорстокість, брутальність того, що відбувалося, відчув якось по-новому. Їль приборкав її, зв'язав руки й ноги, і тепер вона стояла на колінах, а він витяг мішок і розстібав його. Коли мішок відкрився, її очі – широкі, вологі – заплющились, вона заточилася. Чон До зняв окуляри – на це було легше дивитися розмитим.

Надворі він віддихався. Чув, як Їль намагається згорнути її та запхнути в мішок. Зорі над океаном, тепер розпливчасті, нагадали йому про ту свободу, яку він відчув тоді вночі в Японському морі, як затишно, по-домашньому почувався на рибальському судні. Зайшовши в будиночок, він побачив, що Їль уже застібає торбу, з неї видно тільки обличчя Руміни, яка жадібно хапає ніздрями повітря. Їль стояв над нею, стомлений, але з усмішкою на губах. Він притис до тіла свої штани в пахвині, щоб вона побачила обрис його ерекції. Коли очі жінки розширилися, Їль застібнув мішок.

Вони швидко переглянули її речі. Їль сунув у кишеню гроші й намисто з червоних і білих камінців. Чон До не знав, що хапати. На столі стояли пляшечки з якимись ліками, косметика, пачка сімейних фотографій. Побачивши на вішаку оту графітну сукню, він узяв її.

– Хулі ти це робиш? – спитав Їль.

– Не знаю, – признався Чон До.

Важко навантажений візок гучно торохтів на кожній нерівності тротуару. Вони мовчали. Їль був подряпаний, сорочка на ньому подрана. Вигляд у нього був такий, ніби він нафарбувався, а косметика розмазалася. На тому місці, звідки було вирване волосся, виступила прозора жовтувата рідина. Коли дорога йшла під гору чи треба було з'їжджати з бордюру, колеса мали схильність крутитись абикуди, так що візок перевертався й вантаж із нього випадав.

Понад вулицями стояли стоси картону від коробок. Над рівчаками посудомийники полоскали зі шлангів кухонні килимки. Мимо промчав яскравий порожній автобус. Біля парку чоловік гуляв із

великим білим собакою: пес зупинився й уважно подивився на них. Мішок трохи повозився, а тоді затих. Біля рогу Гіль сказав Чонові До повернути ліворуч: там, під крутим спуском, за автостоянкою, починався пляж.

– Я прикрию тебе ззаду, – кинув Гіль.

Візок рвався на свободу – Чон До вчепився в його ручку з подвійною силою.

– Добре, – погодився він.

Ззаду Гіль сказав:

– Дарма я з тобою ото про сиріт почав. Я ж не знаю, як це, коли батьки померли або відмовилися від тебе. Я був неправий. Зараз це розумію.

– Без образ, – запевнив Чон До. – Адже я – не сирота.

Гіль, знову зі спини, попросив:

– То розкажи, як ти востаннє бачив свого батька.

Візок і далі рвався з рук. Щоразу Чон До мусив відхилятися назад, підошви ковзали.

– Ну, якогось прощального вечора чи що не було...

Візок рвонув і протягнув Чона До за собою метрів зо два, доки той зміг його приборкати.

– Я був там найдовше з усіх – мене ж не всиновлювали, батько б нікому єдиного сина не віддав. У кожному разі, він тієї ночі прийшов до мене, ми спалили нари, тож я опинився на долівці. Гілю, допоможи тут трохи.

Раптом візок помчав, Чон До перечепився й випустив його з рук, і візок покотив з гори сам.

– Гілю! – закричав Чон До, дивлячись на це. Візок на повному ході хитався з боку в бік, пронісся через автостоянку, налетів там удалині на бордюр, підскочив високо в повітря, і чорний мішок упав на темний пісок.

Чон До став шукати очима Гіля, але той зник.

Чон До вискочив на пісок, пробіг повз мішок, який лежав якось химерно. Зупинившись коло води, став виглядати офіцера Со, але

нічого не побачив. Порився в кишенях: ні мапи, ні годинника, нічим присвітити. Він присів, переводячи подих. Буйний морський вітер проніс повз нього графітну сукню, то роздуваючи, то стискаючи, погнав її пляжем, доки вона зникла в темряві.

Чон До знайшов мішок, перевернув його. Трохи розстібнув – звідти дихнуло гарячим повітрям. Відклеїв стрічку з обличчя Руміни, яке вже вкрилося саднами від ударів крізь нейлон.

Вона щось сказала йому японською.

– Не розумію, – відповів Чон До.

Тоді вона звернулася до нього корейською:

– Слава Богу, що ви мене врятували.

Він уважно придивився до її обличчя. Яке воно було зранене й припухле...

– Мене сюди посадив якийсь психопат, – бідкалася вона. – Слава Богу, що ви нагодилися, я думала, що загинула, аж тут ви мене звільнили.

Чон До роззирнувся, шукаючи Гіля, хоч і розумів, що того вже годі знайти.

– Дякую, що звільнили мене, – сказала Руміна. – Справді, дуже вам вдячна за свободу.

Чон До пальцями перевірів стрічку – вона вже була не настільки липка. До неї пристало пасмо волосся. Він відклеїв його й пустив за вітром.

– О Боже, – сказала вона. – І ти – один з них!

Вітер кидав пісок у мішок, в очі.

– Повірте мені, – сказав він. – Я розумію, як вам зараз.

– Ти ж зовсім не погана людина, – сказала вона. – У тобі є доброта. Я її відчуваю. Випусти мене, і я співатиму для тебе. Ти не повіриш, як я можу співати.

– Твоя пісня не йде мені з голови, – сказав Чон До. – Та, де хлопець вирішує зупинити човен посеред озера.

– То просто арія, – сказала вона. – З великої опери, де багато різних паралельних сюжетів, поворотів і зрад.

Чон До нахилився ближче:

– Скажи, він зупинив човен, бо врятував дівчину, а на тому березі мусив би передати її старшим? Чи, може, викрав її й розуміє, що на нього чекає кара?

– То історія про кохання, – сказала вона.

– Розумію, – сказав він. – Але яка ж відповідь? Може, він розуміє, що на нього чекають табори?

Вона вдивилася в його лице, наче це він мав знати відповідь.

– Що там далі? – спитав він. – Що було потім?

– Відпусти – і скажу, – мовила Руміна. – Відкрий цей мішок, і я dospіваю тобі, що було далі.

Чон До взявся за блискавку і застібнув мішок. І звернувся до чорного нейлону, за яким було її лице:

– Не заплющуй очей. Розумію, там нема на що дивитись, але, хоч би що сталося, хай вони будуть розплющені. Темрява й тіснота тобі не вороги.

Чон До поволік мішок піском до води. Крижана хвиля торкнулася його взуття, коли він виглядав удаліні офіцера Со. Коли висока хвиля накотилася далі й лизнула мішок, жінка всередині скрикнула – такого зойку він ніколи не чув. Із далекого краю пляжу зблиснуло світло. Офіцер Со почув її голос. Підвів ближче чорний надувний човен, Чон До підтяг мішок до прибійної смуги. Удвох вони на ременях затягли мішок у човен.

– Де Гіль? – спитав офіцер.

– Пропав, – сказав Чон До. – Весь час був біля мене й раптом зник.

Стоячи по коліно у воді, вони вирівнювали човен. В очах офіцера Со відображувалися вогні міста.

– Знаєш, що сталося з іншими офіцерами з цих місій? – спитав він. – Нас таких було четверо. Лишився тільки я. Решта – у тюрмі номер 9, чув про таку, тунельний солдате? Уся під землею. То така шахта, і коли заходиш туди – уже більше ніколи сонця не побачиш.

– Слухайте, якщо ви мене будете лякати, це ж не допоможе. Я не знаю, де він подівся.

Офіцер Со вів далі:

– Там спочатку залізна брама до шахти, і коли в неї пройшов – то все: там ні варті, ні лікарів, ні їдальні, ні туалетів. Просто копаєш, довбаєш у темряві, а коли добудеш руди, то тягнеш нагору, щоб крізь ґрати вимінати на їжу, свічки чи кайло. Звідти не виходять навіть трупи.

– Він може бути де завгодно, – сказав Чон До. – Він же знає японську.

З мішка почувся голос Руміни:

– Я можу вам допомогти. Я знаю Ніїґату як свої п'ять пальців. Випустіть мене, і присягаюся, що його знайду!

Уваги на неї не звернули.

– А хто ж він такий? – спитав Чон До.

– Балуваний синок одного міністра, – сказав офіцер Со. – Мені так розповідали. Його батько послав сюди, щоб став мужиком. Ти ж знаєш – син героя завжди найслабший.

Чон До озирнувся на вогні Ніїґати. Офіцер Со поклав руку на плече Чона До.

– Ось ти – бравий солдат, – похвалив він. – Коли що, усе можеш і сам.

Він зняв із мішка ремінь, яким його перекидали через плече, і зробив на одному кінці зашморґ.

– Цей довбаний Гіль тримав петлю в нас на шиї. Отепер його черга.

Чон До йшов між портовими складами, і на душі в нього було навдивовижу спокійно. Місяць віддзеркалювався в кожній калюжі, а коли поряд зупинився автобус, водій подивився на Чона До і навіть не спитав грошей за проїзд. В автобусі не було нікого, крім двох старих корейців на задніх сидіннях. Вони сиділи в паперових

кухарських шапочках. Чон До спробував до них заговорити, але вони тільки похитали головами.

Щоб мати хоч якийсь шанс знайти Гіля в цьому місті, Чонові До був потрібен мотоцикл. Але коли в Гіля є голова на плечах, то отой мотоцикл давно вже поїхав разом із ним. Коли Чон До врешті завернув за ріг до того самого бару, чорний мотоцикл поблискував біля бордюру. Він перекинув ногу через сидло, помацав руль. Але під баком ключа не знайшов. Зазирнув у вікна бару – і там, за склом, виявився Гіль, який жартував із барменкою.

Чон До сів коло Гіля, а той був зайнятий малюванням акварелями. Фарби були відкриті, він умочав пензлик у чарку з водою, яка вже стала фіолетово-зеленою. Малював він пейзаж: кам'яниста рівнина, а на ній – зарості бамбуку, стежки. Гіль звів очі на Чона До, тоді помив пензель і взяв на нього жовтий колір для відблисків на бамбукових пагонах.

– Ну ти ж, блін, і йолоп, – сказав йому Чон До.

– Сам ти йолоп, – відповів Гіль. – У вас уже є співачка – чого вам по мене повертатися?

– А треба. Діставай-но ключ.

Ключ від мотоцикла лежав на шинквасі, і Гіль пересунув його до Чона До.

Гіль крутнув пальцем у повітрі, показуючи, що треба ще налити. Прийшла барменка. На ній було намисто Руміни. Гіль щось їй сказав, тоді відділив половину своїх єн і сунув Чонові До:

– Я сказав, що цього разу платиш ти.

Барменка налила три чарки віскі, тоді щось сказала Гілеві, і той засміявся.

Чон До спитав:

– Що вона сказала?

– Каже: на вигляд такий сильний чоловік – тільки шкода, що боягуз.

Чон До подивився на Гіля.

Гіль знизав плечима:

– Мабуть, я розказав їй, що ми тут увечері через жінку побилися. Я був уже перемагав, і тут ти вирвав у мене жмут волосся.

Чон До сказав:

– Ти ще можеш спокійно піти зі мною. Ми не скажемо нічого, обіцяю. Просто повернімося, ніби ти й не тікав.

– Я що, дуже схожий на втікача? – спитав Гіль. – Та й не можу я свою дівчину отак покинути.

Гіль вручив їй малюнок, і вона причепила його на стіну просохнути, поряд із іще одним – її портретом з осяйною усмішкою і в червоно-білому намисті. Примружившись із відстані, Чон До раптом зрозумів, що Гіль намалював не пейзаж, а буйно-зелену, пасторальну мапу мінного поля.

– То ти був на мінних полях, – сказав він.

– Мати відправила мене до студії Мансуде^[9] вчитися на художника, – почав розповідати Гіль. – А батько вирішив, що мінні поля зроблять із мене мужчину, то залучив свої зв'язки, – Гілеві нічого не лишалося, як розсміятися від думки про те, що можна по блату бути відправленим до загону самогубців. – Я знайшов спосіб більше малювати карти, ніж розвідувати місцевість.

Говорячи, він малював уже наступну акварель: жінка з широко розкритим ротом, освітлена знизу, так що очі виявляються затемненими. Вона одразу стала подібна до Руміни, хоч і важко було сказати, співає вона чи кричить, щоб її врятували.

– Усе, замовляй востаннє, – наказав Чон До й передав барменці всі гроші.

– Вибач, друже, мені дуже шкода, але я нікуди не піду. І все. Вважай оперну співачку моїм подарунком і попроси вибачення в неї за мене.

– Чи не твій батько замовив співачку і тому ми тут?

Гіль нічого не сказав.

Він почав малювати себе й Чона До – обидва на портреті показували великий палець. Вони посміхалися демонстративно, аж натягнуто, і Чон До не хотів, щоб той домальовував портрет.

– Ходімо, – сказав Чон До. – Ти ж не хочеш спізнитися на караоке в Янгакто^[10], чи де там ваші розважаються.

Ґіль і вухом не повів. Він прописував м'язи Чона До, роздувши їх, наче в горили.

– Що правда, то правда. Я куштував яловичину й м'ясо страуса. Бачив «Титанік» і десять разів виходив в Інтернет. Ну й так, караоке. Щотижня там є порожній столик, за яким сиділа якась сім'я, але їх зараз нема, ані згадки про них – і ті пісні, які вони співали, вилучено з апарата.

– Я тобі обіцяю, – запевнив Чон До. – Повернись, і ніхто не дізнається.

– Питання не в тому, піду я чи ні, – мовив Ґіль, – а в тому, чого ти не йдеш зі мною.

Коли б Чон До хотів утекти, він би вже разів десять міг це зробити. У кінці тунелю все було елементарно: вилізти драбиною, відчинити люк на пружині.

– В усій цій дурній країні, – сказав Чон До, – єдине, що для мене мало значення, – це корейки, які, стоячи на колінах, чистять ноги японкам.

– Я б тебе хоч завтра повів у південнокорейське посольство. Просто на поїзд сісти – і приїдемо. Шість тижнів – і в Сеулі. Ти для них будеш дуже корисний, просто як знахідка.

– А мати, а батько? – спитав Чон До. – Їх же відправлять у табори!

– Чи добре ти співаєш караоке, чи погано, колись і до тебе доходить черга. Це просто питання часу.

– А офіцер Со? Хіба якесь наворочене віскі дасть тобі забути про нього з кайлом у тюрмі номер 9?

– У нього є причини тікати, – зауважив Ґіль. – Не ставай як він.

– То привіт від офіцера! – І Чон До накинув нейлоновий зашморг на шию Ґілеві, туго затягнувши.

Ґіль похлинувся віскі.

– Ну я ж просто людина. Просто маленька людина, яка хоче на волю.

Барменка побачила зашморг. Прикривши долонею рот, вона сказала:

– *Хомо джанай.*

– Мабуть, мені немає потреби це перекладати, – усміхнувся Гіль.

Чон До потягнув за ремінь, і обидва встали.

Гіль закрив свої фарби, тоді вклонився барменці.

– *Чоусенджін ні туресарареру йо,* – сказав він їй.

Вона сфотографувала їх своїм телефоном, тоді налила собі. Підняла келих за Гіля.

– От чортові японці. Ну як їх не любити? Я сказав, що мене викрадають до Північної Кореї, і глянь на неї.

– Надивляйся, – відповів Чон До й узяв із шинкваса ключ від мотоцикла.

На березі вони вїхали просто у хвилі, розкуйовджені вітром, – чорний надувний човен то злітав на них, то осідав. Руміна сиділа на носі, її руки були зв'язані наново. Офіцер Со накинув їй на плечі свою куртку – більше на ній нічого не було, вона вся посиніла від холоду.

Чон До і Гіль сиділи на протилежних краях човна, але Гіль не дивився йому в лице. Коли вийшли у відкрите море, офіцер Со приглушив двигун, так що можна було почути голос Чона До.

– Я пообіцяв Гілеві. Сказав, що забудемо про його спробу втечі.

Руміна сиділа спиною до вітру, її волосся маяло попереду.

– Посадіть його в мішок, – сказала вона.

Офіцер Со розреготався.

– Оперна діва має рацію! – погодився він. – Ти спіймав дезертира, хлопче. Він, гівнюк, як пістолет нам до голови приставив. Але нас не перехитруєш. Можеш починати обмірковувати свою нагороду. Передчувай її.

Від думки про те, щоб знайти матір і вирвати її з рук долі в Пхеньяні, Чонові До тепер стало недобре. У тунелі, бува, заходиш у хмару газу. Її саму не помічаєш: просто голову охоплює різкий біль, темрява починає червоно пульсувати. Він відчув на собі палючий

погляд Руміни. Раптом він замислився, чи не його, Чона До, на її думку, треба засунути в мішок. Але ж він не бив її і не скручував. Не його батько замовив її викрадення. І який у нього був вибір, хоч би в чомусь? Що ж він зробить, коли походить із містечка, де бракує електрики, тепла і дров, де заводи застигли в іржі, де здорові чоловіки або в таборах, або знесли від голоду. Не винний же він, що всі ті хлопчики, за яких він відповідав, збайдужіли, відчуючи, що нікому не потрібні, безнадійно сприймали перспективу стати вартовими у в'язницях чи опинитися в загонах самогубців.

Ремінь і далі лишався на шиї Гіля. На radoщах офіцер Со потягся за ним і щосили смикнув, просто щоб відчути, як ремінь напинається:

– Я б тебе за борт викинув. Але тоді пропустимо все те, що мають із тобою зробити вдома.

Гіль скривився від болю:

– Чон До тепер це вміє. – Він тебе замінить, а тебе пошлють у табори, тож ти вже не говоритимеш про ці справи.

– Нічого ти не знаєш, – сказав офіцер Со. – Ти слабак і боягуз, а я, блін, практично придумав усю цю гру. Я викрав для Кім Чен Іра особистого суші-майстра. Витяг спеціально для Великого Керівника лікаря просто з Осаки, з лікарні, серед білого дня, оцими руками.

– Ти не знаєш, як робляться справи в Пхеньяні, – відказав Гіль. – Інші міністри її побачать, то й собі оперних співачок захочуть.

На них війнуло холодними білими бризками. Руміна різко вдихнула, наче кожна дрібниця намагалася витягти з неї життя. Вона знов обпекла Чона До поглядом. Хотіла щось сказати – він бачив, що з її губ ось-ось злетить слово.

Він розгорнув свої окуляри, надів їх – тепер йому стало видно синці на її горлі, розпухлі від пут зап'ястя. Побачив обручку на руці, шрам на животі від кесаревого розтину. А вона все так само вогненно на нього дивилась. Її очі просто бачили ті рішення, які він приймав. Вони знали, що оцей самий Чон До доповідав, хто з сиріт перший усе з'їдає, а хто скніє над водянистою юшкою. Вони бачили,

що це саме він записував за кимось нари біля пічки, а за кимось – у коридорі, де до пальців тяглося чорне обмороження. Записував тих, хто осліп від вогню електродугової печі. Посилав когось із хлопців на хімзавод тоді, коли від нього аж небо жовкло. Він послав Ха Шіна, німого, який не міг сказати «ні», на фабрику чистити цистерни з-під фарби. Саме Чон До дав багор у руки Бо Сону.

– Ну, який у мене був вибір? – спитав її Чон До.

Йому просто необхідно було знати, що ж сталося із закоханими з тієї арії.

Вона підняла ногу й показала Чонові До свої червоні нігті, які аж горіли в платинових сутінках. Вона промовила якесь слово – і вдарила його ногою в обличчя.

Кров була темна. Вона потекла на сорочку, що колись належала тому чоловіку, якого спіймали на пляжі. Великий палець нігтем розірвав йому ясна, але тепер усе було гаразд, йому покращало, він дізнався, яке слово на її губах чекало свого часу. Щоб зрозуміти слово «помри», йому не треба було добре знати японську. І опера теж, він був переконаний, закінчилася смертю. Саме це сталося із закоханими в човні. Але, по суті, то не була сумна історія. Це була історія про кохання – хлопець і дівчина, принаймні, знали долю одне одного, тож їм ніколи не бути самотніми.

Потім було ще чимало викрадень – власне, не один рік. Була стара жінка, яку вони зустріли в припливному басейні на острові Нішіно. Вона, підгорнувши штани, вдивлялася в об'єктив фотоапарата на трьох дерев'яних ногах. Її волосся було сиве й скуйовджене, і вона пішла з ними, не опираючись, в обмін на портрет Чона До. Був японський кліматолог, якого вони побачили на айсбергу в протоці Цугару. Прихопили вони разом із ним його наукове спорядження і червоний каяк. Був селянин-рисівник, інженер – будівельник дамб і жінка, яка сказала, що прийшла до моря втопитися.

А потім викрадення припинилися так само раптово, як і почалися. Чона До записали на мовні курси, він рік учив англійську мову.

Поцікавився в офіцера-розподільника в Кьонсоні, чи не є нове призначення нагородою за те, що не дав дезертирувати синові міністра.

Офіцер узяв військову форму Чона До, продкартку на алкогольні напої та книжку з талонами на проститутток. Побачивши, що книжка майже заповнена, він усміхнувся й сказав:

– Аякже.

У Мачхон-ні в горах Онджин було так холодно, як у Чхонджині ніколи не бувало. Чон До був вдячний за сині навушники, які не знімав цілий день, бо вони заглушали звук нескінченних танкових навчань Дев'ятого механізованого підрозділу, який базувався там. Керівництво курсів не було жодним чином зацікавлене в тому, щоб навчити Чона До говорити англійською. Він мав просто писати транскрипцію, завчати слова та граматику через навушники і, клацаючи клавішами, повторювати все на ручній друкарській машинці. «*I would like to purchase a puppy*»^[11], – промовляв у навушниках жіночий голос, а Чон До за ним друкував. Нарешті, десь наприкінці, на курсах з'явився живий викладач, доволі печальний і схильний до меланхолії чоловік, якого Пхеньян отримав із Африки. Корейської мови викладач не знав і всі заняття ставив учням поважні запитання, на які годі було відповісти, – і це дуже посилювало їхнє володіння питальним порядком слів.

Цілий рік Чонові До вдавалось уникати отруйних змій, часу самокритики, а також правцю, який спалахував серед солдатів мало не щотижня. Усе починалося з доволі безневинної подряпини об колючий дріт, із порізу об бляшанку з харчами – але невдовзі розвивалася лихоманка, людину починало трусити, і, врешті, усі м'язи скручувало й заціплювало, так що тіло навіть у труну класти було незручно. Нагородою за ці досягнення для Чона До стала посада радиста в Східному морі на рибальському судні «Чунма». Його каюта була в кормовій частині трюму «Чунми» – залізна кімнатка, де було досить місця для столу, стільця, друкарської машинки та цілої батареї приймачів, витягнутих зі збитих у війну

американських літаків. Освітлювалося приміщення тільки зеленими вогниками радіоапаратури, відображеними у воді, що постійно просочувалася від риби на підлогу. У Чона До навіть через три місяці після служби на кораблі перед очима поставало те, що по той бік тих металевих стін – камери, тісно напхані рибою, яка ловить ротом останній подих у темряві холодильників.

Вони вже кілька днів ішли в міжнародних водах, тож спустили північнокорейський прапор, щоб не накликати біду. Спочатку ловили на глибині скумбрію, потім – косяки блискучої пеламіди, які спливали там, де крізь хмари пробивався сонячний промінь. А тепер їхньою здобиччю мали стати акули. Уночі рибалки з «Чунми» закинули на них перемети на краю океанської западини, і на світанку Чон До чув згори рипіння лебідки та бухання витягнутих із води акул, які вдарилися об корпус судна.

Від заходу до сходу сонця Чон До прослуховував регулярні передачі: здебільшого в ефірі були перемовляння капітанів риболовецьких суден, озивався пором Уйчі – Владивосток, був навіть нічний вихід в ефір двох американок, які на веслах пливли навколо світу: одна веслувала всю ніч, а друга – весь день, руйнуючи гіпотезу матросів, ніби вони попливли до Східного моря, щоб займатися там між собою сексом.

У снастях «Чунми» була схована потужна антенна решітка, а над румпелем – спрямована антена, яка могла обертатися на триста шістдесят градусів. США, Японія та Південна Корея шифрували всі свої військові повідомлення, і в навушниках тільки пищало і скавучало. Але скільки й де чути це пицання, виявляється, є важливою інформацією для Пхеньяна. А поки Чон До фіксував це, то міг слухати що захоче.

Зрозуміла річ, матроси йому не були раді. Чоловік із сирітським ім'ям усю ніч стукотить на машинці у своїй темній каптьорці. Складалося враження, що, коли на борту з'явився той, хто займається вловлюванням і записуванням малозрозумілих загроз, ці молоді люди з порту Кінчхе теж стали принохуватися, чи не пахне

небезпекою. І ще був капітан. Він мав свої підстави для підозр, і щоразу, коли Чон До казав йому змінити курс, щоб спіймати якийсь незвичайний сигнал, капітанові лишалося тільки стримувати гнів і досаду, що на борт його рибальського судна посадили якогось підслуховувача. Тільки коли Чон До почав розповідати команді новини про тих двох американок-мандрівниць у човні, матроси стали до нього прихильніші.

Коли Чон До закінчував свій щоденний обов'язок із виловлювання військових позивних, він просто блукав ефіром. Свої радіостудії були в прокажених, у сліпих, передавали радіосигнал родичі манільських в'язнів, щоб їхні близькі в тюрмі дізнавалися новини: там цілий день говорили про шкільні оцінки, про дитячі зубки, про нові перспективи роботи. Був такий собі доктор Рандеву – британець, який щодня переказував свої еротичні «сни», разом із координатами, де наступного дня кине якір його вітрильник. На Окінаві була радіостанція, що передавала описи жінок і дітей, яких не визнали за своїх американські військові. Раз на день китайці передавали зізнання в'язнів – і не важило, що ті зізнання вимушені, брехливі, незрозумілою мовою, – Чон До ледве міг їх розібрати. А тоді в ефір виходила та, що веслувала вночі. Кожної ночі вона зупинялася й передавала свої координати, розповідала, як почувається її тіло, про атмосферні умови. Часто вона відзначала якісь деталі: обриси перелітних птахів, китову акулу, яка ловить морських рачків попереду. Як вона казала, у неї дедалі більше розвивалася здатність спати, веслуючи.

А куди дивляться носії англійської мови, що дозволяють їм отак балакати по радіо, робити з неба щоденник? Коли б так говорили корейці, Чон До, мабуть, краще б їх розумів. Мабуть, він зрозумів би, чому одні люди приймають свою долю, а інші – ні. Може, він би дізнався, чому людина може обійти всі сиротинці, шукаючи якусь конкретну дитину, коли кожна б їй згодилася, усюди чудові діти. Він би дізнався, чому в усіх рибалок на «Чунмі» на грудях наколоті портрети дружин, а він сидить у темному рибному трюмі в

навушниках на судні, яке двадцять сім днів на місяць перебуває в морі.

Не те що він заздрих тим, хто веслує вдень. Світло, небо, вода – удень ти весь час дивишся *крізь* них, *повз* них. А вночі вдивляєшся в них: у зірки, у темні хвилі і несподівані платинові спалахи на їхніх вершечках. Хіба дивиться хтось на тліючий кінчик цигарки вдень; хіба тоді, коли сонце в небі, ставиться вахта? Разом із ніччю на борт «Чунми» спускалася якась гострота, припишклість, тиша. В очах кожного матроса з'являлося щось водночас далеке і спрямоване вглиб. Може, десь на іншому рибальському човні плаває ще один спеціаліст із англійської мови й без мети блукає ефіром від заходу до сходу сонця. Звичайно, десь сидить іще якийсь скромний записувач, такий, як він. Він чув, що мовні курси, де вчать *говорити* англійською, є в Пхеньяні, і там повно *янбанів* – дітей еліти, які служили в армії, щоб готуватися до партійної, а відтак дипломатичної кар'єри. Чон До міг тільки уявити їхні патріотичні імена і модний китайський одяг, коли вони там у столиці цілий день практикувалися в діалогах про замовлення кави й купівлю нетутешніх ліків.

Угорі на палубу ляпнулася нова акула, і Чон До вирішив: тепер хай буде ніч. Вимикаючи приладдя, він спіймав хвилю-привида: приблизно раз на тиждень в ефір проривався отакий короткий – буквально на дві хвилини, – але потужний сигнал. Сьогодні на цій хвилі говорили з американським і російським акцентом, і, як завжди, передача почалась із середини діалогу. Співрозмовники обговорювали стикувальний маневр із увімкненим двигуном та проблеми з пальним. Минулого тижня з ними був іще і японець. Чон До покрутив ручку спрямованої антени, але, хоч як він її виставляв, сила сигналу була однаковою, а це було неможливо. Не може ж сигнал іти з усіх боків.

Сигнал обірвався так само раптово, як і почався, але Чон До схопив приймач УВЧ та ручну параболічну антену і вибіг на палубу. Корабель був старим, радянського виробництва судном, оббитим

сталлю, призначеним для холодних вод, і його гострий високий ніс дозволяв йому легко й рівно йти серед високих хвиль.

Тримаючись за поруччя, Чон До спрямував «тарілку» в ранковий туман, перевіряючи кожен напрям. Спіймав якісь балачки з контейнеровозів, які пливли в бік Японії, усі метеоповідомлення, поверх яких увірвалася ультракоротка християнська хвиля. На палубі була кров, і військові чоботи Чона До залишили п'яну стежку слідів до самої корми, де єдиними сигналами було вищання й гавкання морської шифровки США. Він швидко прочесав небо, натрапивши на нарікання тайванського пілота, який наближався до авіапростору КНДР. Але все – той сигнал безслідно зник.

– Мені треба знати, що відбувається, – поцікавився капітан.

– Усе гаразд, – відповів Чон До.

Капітан кивнув на спрямовану антену над штурвалом, замасковану під гучномовець.

– А ця трохи точніша, – виправдався Чон До.

Вони з капітаном домовилися, що Чон До не робитиме дурниць, наприклад не витягатиме шпигунське обладнання на палубу. Капітан був старший. Це був важкий чоловіча, якийсь час він провів за кордоном на російському в'язничному судні; праця там виснажила його так, що тепер шкіра висіла на ньому мішком. Одразу можна було сказати, що цей чоловік колись був сильним капітаном, мудро віддавав команди, навіть якщо рибалити доводилось у водах, які вважала своїми Росія. Був він, вочевидь, і сильним в'язнем, працював ретельно під постійним контролем і не скиглив. А тепер, схоже, цей чоловік лишився і тим, і тим.

Капітан закупив, запропонував цигарку Чонові До й повернувся до підрахунку акул, клацаючи кісточкою рахівниці, щойно машиніст підіймав на борт нову рибину. Акули перед тим висіли в морі на свинцевому переметі, тож вилітали з води, бились об борт і падали на палубу очманілими від браку кисню. Вони повзали по палубі повільно, схожі на сліпих цуценят, роззявляючи й закриваючи рота, немов хотіли щось сказати. Другий помічник, молодий і новенький

на судні, мав відчіпляти від них гачки, а перший помічник сімома швидкими рухами ножа відтинав акулам усі плавці – від спинного до анального – і скочував риб назад у море. Там акули, позбавлені можливості маневрувати, могли пливти тільки вниз і зникали в темній воді, лишаючи за собою тільки тонку цівку крові.

Чон До перекинувся з борту і дивився, як одна така йде на дно, ведучи за нею антеною. Вода, проходячи крізь акулячі зябра, приведе рибу до тями.

Тепер вони стояли над западиною завглибшки майже чотири кілометри – мабуть, це з півгодини вільного падіння, – і в навушниках фонове шипіння провалля більше нагадувало повільне, моторошне потріскування смерті від високого тиску. Знизу не було чути нічого – усі підводні човни перемовлялися на ультранизких частотах. А проте Чон До спрямував свою параболічну антену на хвили й повільно пройшовся нею від носа до корми. Мав же звідкись іти той загадковий сигнал. Як же інакше він був ніби з усіх боків, коли йшов не знизу? Чон До просто фізично відчував на собі погляди матросів.

– Що, знайшов там щось? – поцікавився машиніст.

– Та ні, – сказав Чон До. – Навпаки, загубив.

Коли світало, Чон До спав, а тим часом команда – стерновий, машиніст, перший і другий помічники, навіть сам капітан нарівні з ними – увесь день пакувала акулячі плавці в ящики, пересипаючи льодом і сіллю. Китайці платили твердою валютою, а ці плавці їх дуже цікавили.

Чон До прокинувся перед вечерею, яка для нього була сніданком. Доки посутеніє, йому ще треба було надрукувати звіти. На «Чунмі» колись була пожежа, яка охопила камбуз, носову частину, половину койок, від яких лишилися тільки бляшані полиці, чорне дзеркало й туалет, де унітаз від жару тріснув надвоє. Але пічка ще працювала, і було літо, тож усі їли, сидячи просто на палубі, звідки було видно рідкісний захід сонця. На обрії бовваніла група транспортних суден американського флоту – такі великі, аж важко уявити, що вони

можуть рухатися, тим більше плавати. Здалеку вони скидалися на архіпелаг, настільки постійний і давній, що на ньому мали б бути свої народи, своя мова, свої боги.

Переметом спіймали групера, щоки якого одразу з'їли сирими, і черепаху, яка рідко ловиться на гачок. Готувати черепаху треба було цілий день, а рибу вони одразу спекли цілою і повитягали пальцями кістки. Спіймався й кальмар, але капітан не потерпів би його на борту. Він не раз читав команді цілу лекцію щодо кальмарів. Капітан уважав восьминога наймудрішою істотою в океані, а кальмара – найлютішою.

Вони познімали сорочки, хоча сонце й сідало, і закурили. «Чунма» пливла без стернування, підскакуючи серед хвиль, по палубі качалися рятувальні кола, і навіть кабелі та поруччя засяяли помаранчево від схожого на піч призахідного світла. Рибалкам жилося добре – не треба було постійно доганяти нескінченні фабричні норми, на кораблі не було гучномовця-матюкальника, який цілий день вигукував урядові повідомлення. Їсти було що. І хоч вони й почувалися незатишно через цього підслуховувача-ради́ста на борту, його присутність означала, що в судна є всі необхідні талони на пальне і, навіть якщо Чон До поведе корабель туди, де вилов буде гірший, їм однаково дадуть додаткові талони на харч.

– Ну що, третій помічнику, – сказав стерновий, – як там наші дівчата?

Іноді вони жартома називали Чона До третім помічником.

– Підпливають до Хоккайдо, – розповів Чон До. – Принаймні минулої ночі були там. Роблять тридцять кілометрів на день.

– Що, і досі голі? – поцікавився машиніст.

– Тільки та, що вночі, – відказав Чон До.

– Пливти навколо світу! – промовив другий помічник. – Тільки гарна, сексуальна жінка на таке здатна. Це таке безглуздя й самовпевненість. Лише красиві американки можуть думати, що світ – це щось таке, що можна подолати.

Другому помічникові було не більш ніж двадцять. На його грудях була свіжа наколка з портретом, який свідчив, що його дружина – красуня.

– А хто сказав, що вони такі? – спитав Чон До, хоча теж саме красунями їх і уявляв.

– Та я знаю, – відповів другий помічник. – Сексуальна жінка думає, що їй усе можна. Повір мені, я це щодня бачу.

– Якщо в тебе дружина така штучка, – засумнівався машиніст, – то як це її не забрали працювати офіціанткою в Пхеньяні?

– Усе просто, – пояснив другий помічник. – Її батько не хотів, щоб вона стала офіціанткою чи курвою в Пхеньяні, то по блату влаштував на рибний завод. Ось вона й там, така гарна, а тут я з'явився...

– Повірю, коли побачу, – наголосив перший помічник. – Є ж якась причина, що вона не прийшла тебе проводити.

– Дай їй час, – запевнив другий помічник. – Вона ще звикає. Я вам її колись покажу.

– Хоккайдо, – сказав стерновий. – Там мерзлота найгірша влітку. Шматки льодовика відколюються, течія їх крутить. І той лід, якого ти не бачиш, – він тебе й губить.

Заговорив капітан. Без сорочки було видно всі його російські наколки. У скісних променях вони здавалися важкими, немовби саме вони обважнили йому шкіру.

– Там така зима, – сказав він, – що все заморожується. Сеча в тебе на кінці, риб'яча кров у бороді. Ножем ткнеш, а витягти не можеш – примерзає. Якось ми були в цеху нарізки, а тут корабель налетів на шмат айсберга. Усе як затруситься, нас усіх покидало пиками в тельбухи. З палуби бачили, як той лід пройшов уздовж борту, здорові вм'ятини полишав.

Чон До подивився на груди капітана. Портрет дружини на його грудях розплився і став наче акварельним. Одного дня капітанів корабель не повернувся, його дружині дали чоловіка на заміну, і тепер капітан був сам. До того ж роки, що він провів у в'язниці,

додали до його службового боргу державі, тож пенсії в нього не буде.

– Мороз може розчавити судно повністю, – раптом промовив капітан, – скувати все: металеві одвірки, замки, зачинити тебе наглухо вниз, де баки з відходами, і ніхто, ніхто не прийде з відром гарячої води тебе визволяти.

Капітан ні на що не дивився, і Чон До гадав, чи не йому призначаються ці тюремні спогади: бо приносив же на палубу ту апаратуру, і ось капітан, викликаючи свої спогади, натякає, що може з того бути.

Коли споночило й усі пішли вниз, Чон До запропонував другому помічникові три пачки цигарок, щоб той виліз на стернову рубку й покрутив трохи стовп із гучномовцем.

– Зроблю, – сказав другий помічник. – Тільки давай не цигарками віддячиш: я хочу веслувальниць послухати.

Хлопець усе питав Чона До, які з себе такі міста, як Сеул і Токіо, і не вірив, що той ніколи не бував у Пхеньяні. Хлопчина лазив не надто швидко, але його розбирала цікавість, як працює радіо, а це вже півділа. Чонові До він допомагав потягти шплінт так, щоб антену можна було підіймати й спрямовувати на воду.

Потім вони сиділи на коробці лебідки, ще теплій, і курили. Вітер досі гув у їхніх вухах, роздмухував вогники цигарок. Іншого світла на воді не було, і лінія обрію відділяла абсолютну чорноту води від молочної темряви повного зірок неба. Угорі пливла парочка супутників, кудись на північ – немов слідами падучих зір.

– Оці дві кралі в човні, ти як гадаєш, вони заміжні? – спитав другий помічник.

– Не знаю, – відказав Чон До. – А яка різниця?

– Це ж уявляєш – років зо два пливи навколо світу? Навіть якщо в них нема чоловіків, а як же всі інші, люди, які в них там лишилися? Цим дівкам що, правда на всіх насрати?

Чон До прибрав дрібку тютюну з язика і глянув на хлопця, який примружено дивився на зірки, закривши руки за голову. Хороше питання: «А як же люди, які в них там лишилися?» – тільки чого другому помічникові про таке питати?

– Це ж увечері, – нагадав Чон До, – тут усі говорили про сексуальних мандрівниць, усі були за них. Вони тебе чимось напружують?

– Я просто думаю собі, що це їм стукнуло – отак узяти й попливти навколо світу?

– А ти б хіба не зробив так, коли б міг?

– По-моєму, так не можна. Хто їх виручить – тут ці хвили, крижини, і човник такий маленький? Хтось мав їх зупинити. Хтось мав цей дур їм із голови вибити.

Хлопцеві, схоже, нечасто випадало серйозно над чимось замислюватися, він сам дивувався, що в нього в голові робиться.

Чон До вирішив спробувати його переконати.

– Вони вже на півдорозі, – зауважив він. – До того ж вони, мабуть, нехилі спортсменки. Вони для цього тренувалися, може, вони це дуже люблять. І коли ти кажеш «човен», то не треба уявляти таке старе корито, як оце в нас. Вони ж американки, у них і човен із технікою всілякою, зручностями, електронікою – що ж ти їх уявляєш, як дружин партійних шишок на веслах у якійсь розвалюсі?!

Другий помічник не дуже це слухав.

– А що, як правда весь світ обпливеш – і як після того повернутися у свою гуртягу й стояти в черзі до сортиру, коли пам'ятаєш Америку? Може, в іншій країні пшонка смачніша й матюкальників не так багато. Раптом виявиш, що це якраз у тебе вода з крана не так гарно пахне, – і що тоді робити?

Чон До не відповів.

Уставав місяць. Угорі виднівся літак, що вилетів із Японії, – він повільно робив великий гак, обминаючи повітряний простір Північної Кореї.

Через якийсь час другий помічник задумливо мовив:

– Мабуть, акули до них доберуться...

Щиглем викинув недопалок.

– То нащо оце все, антени оці крутити всілякі? Що там?

Чон До не знав, що сказати.

– Голос.

– Це в океані? А який, що він каже?

– Якись американці, росіянин там із ними по-англійськи говорить. Був і японець. Говорили про всякі маневри, стикування.

– Без образ, але це схоже на ті балачки про змови, які я у своєму будинку від старих вдів чую.

Коли другий помічник сказав це вголос, воно прозвучало якось параноїдально. Але, правду кажучи, Чон До не був такий уже далекий від ідеї про змову. Що якись люди між собою заодно, що все робиться для чогось, що є якийсь план, і намір, і мета в тому, що люди роблять, – йому треба було в це вірити. Нормальні люди, розумів він, потреби так думати не мають. Та, що веслує вдень, бачить той обрій, з-за якого впливля, а якщо озирнеться – той, до якого прямує. А та, що веслує вночі, має тільки сплеск із кожним помахом і віру, що всі ці сплески разом приведуть додому.

Чон До поглянув на годинник:

– Ось-ось подаватиме сигнал нічна. Чи хочеш денну?

Другий помічник раптом обурився:

– Що це за питання таке? Яка мені різниця – котра? Я з них жодної не хочу. У мене жінка найкрасивіша в усьому будинку. Коли я дивлюся їй в очі, я точно знаю її думки. Знаю, що вона скаже, ще до того, як вона розкриє рота. Ось це і є кохання, спитай будь-кого з людей старого гарту.

Другий помічник закупив іще одну цигарку, а потім викинув її в море.

– Ну, припустімо, сидять там на дні росіяни з американцями. А чого ти думаєш, що вони щось погане замислили?

Чон До думав про всі популярні визначення кохання: що це – як дві голі руки, які тримають жарину, оберігаючи вогонь; що це

перлина, яка не потьмяніє навіть у шлунку, коли ковтнути її з моллюском; що це ведмідь, який годує тебе медом просто з кігтів. Чон До уявив тих дівчат: вони передають одна одній працю й самоту разом із веслами.

Чон До показав на воду:

– Там сидять американці й росіяни, і я знаю: вони щось замислили. Ти коли-небудь чув, щоб хтось запускав підводний човен заради, бляха, миру і братерства?

Другий помічник відкинувся спиною на лебідку, подивився на широке небо вгорі:

– Ні, мабуть, не чув.

Із рубки вийшов капітан і сказав другому помічникові, щоб не забув винести відра з гальюна. Чон До запропонував капітанові закурити, але, коли хлопець пішов униз, той відмовився.

– Не забивай ото йому голову всяким, – кинув він і повагом пішов темними східцями в бік високого носа «Чунми».

Повз них сунуло щось велике, вантажне, з палубою, всуціль заставленою новими автомобілями. І поки судно пропливало повз «Чунму», прямуючи, імовірно, з Південної Кореї до Каліфорнії, місячне проміння швидкими зблисками вигравало на тисячі свіжих лобових стекол.

Минуло, мабуть, дві ночі, і трюми «Чунми» були повні – судно взяло курс додому, на захід. Чон До саме курих із капітаном і стерновим, коли побачили червоний миготливий спалах у рубці. Віяв попутний північний вітер, то на палубі було тихо, аж здавалося, ніби судно стоїть. Вогник знову замигав.

– Приймете? – спитав стерновий капітана.

Капітан витяг із рота цигарку й подивився.

– Що там?

– Що там? – спитав і стерновий.

– Так, що там таке? Правда, для нас у кожному разі справи лайно.

Урешті капітан підвівся й поправив куртку. Російська відсидка вилікувала його від пияцтва, але він пішов у рубку, немовби передчуваючи неunikнення чарку, а не радіограму від морського міністра з Чхонджина.

– Дай їм волю... – кивнув стерновий у бік рубки, де вже згасло червоне: вони зрозуміли, що капітан прийняв сигнал. Не сказати, що в нього був вибір. «Чунма» весь час була на зв'язку, бо її колишні господарі-росіяни поставили на судні радіо від підводного човна – його довга антена була призначена для передавання з-під води, і воно живилося від двадцятивольтової свинцево-кислотної батареї.

Чон До стежив за силуетом у рубці й намагався уявити, що капітан каже по радіо, за тим, як він відсуває на потилицю шолом і тре очі. Чон До у своїй каютці працював лише на прийом. Ніколи в житті він не передавав сигналів. На суходолі він таємно майстрував передавач і що ближчий був до завершення роботи, то більше хвилювався, що ж він ним передаватиме.

Коли капітан повернувся, то всівся біля отвору в поруччі для лебідки з вантажем, звисив ноги з борту. Він зняв свій шолом – засмальцьований предмет, який надягав лише зрідка, – і поклав поряд. Чон До став роздивлятися мідний шолом, де були вибиті серп і молот на тлі компаса, а також гарпун. Таких головних уборів більше не роблять.

– Ну? – спитав стерновий. – Чого їм треба?

– Креветок, – відказав капітан. – Живих.

– У цих водах? – перепитав стерновий. – У цю пору року? – Він похитав головою. – Ні, це ніяк не вийде.

Чон До спитав:

– А чого вони не можуть просто креветок купити?

– То і я в них спитав, – відповів капітан. – А вони кажуть: треба саме північнокорейських.

Таке замовлення могло йти лише зверху, можливо, навіть із самої верхівки. Вони чули, що в Пхеньяні великий попит на холодноводних креветок. За новою модою, їх їдять живцем.

– І що робити? – спитав стерновий.

– Що робити, – пробурчав капітан, – що робити...

– Ну що ж тут вдієш, – знизав плечима Чон До. – Замовили нам тих креветок, то треба їх дістати, еге ж?

Капітан нічого не сказав, він відкинувся назад, усе ще звисивши ноги з борту, і заплющив очі.

– Вона в усе щиро вірила, – промовив він, – моя дружина. Вважала, що тільки соціалізм знову зробить нас сильними. Вона завжди казала: «Будуть труднощі, потрібні будуть якісь жертви. А потім усе буде добре...» Я, знаєте, і не думав, що колись за отакими словами скучатиму. Не розумів, як мені потрібен хтось, хто завжди скаже мені – *чому так*.

– Та чого там, – почав було стерновий. – Адже від вас інші люди залежать. Тут ви всім потрібні. От уявіть, що було б, якби другий помічник не мав кому цілий день ставити дурні питання!

Капітан тільки рукою махнув.

– Росіяни дали мені чотири роки, – сказав він. – Чотири роки потрошити рибу на кораблі, весь час у морі, ні разу в порт не заходили. Я домовився, щоб росіяни відпустили мою команду. Вони там усі були молоді, в основному сільські хлопці. А наступного разу? Ох, сумніваюся.

– Ну ми ж просто по креветки попливемо, – заспокійливо мовив стерновий, – а як не зловимо, то й не зловимо.

Капітан на цей план нічого не відповів, а продовжив:

– Весь час припливали траулери. Кілька тижнів походять у морі, а тоді вилов везуть до нас, на тюремний корабель. Ніколи не знаєш, що це. Ти в цеху, і тут чуєш двигуни, траулер суне, а тоді гідравлічний затвор відкривається – ми інколи одразу на столи вилазили – і жолобом, як хвиля, у цех вивалюється риба, тисячі рибин: жовтохвіст, тріска, люціан, навіть дрібні сардинки, – і раптом опиняєшся по пояс у них. І всі вмикають пневматичні пилки, бо ніхто звідси не вийде, поки не прорідить собі шлях у тій рибі. Бувало, що

риба вся в інеї, бо шість тижнів лежала в трюмі, а бувало, що з ранкового вилову, аж слиз живий на ній.

– Ближче до вечора, – вів далі капітан, – відкривали шлюзи, щоб спустити відходи, і виливали в море тисячі літрів риб'ячих нутрощів. Ми завжди виходили нагору на це подивитися. Нізвідки налітали цілі зграї морських птахів, а потім риби з акулами – повірте мені, там таке робилося! А потім з глибини здіймалися кальмари, здоровенні, з отих, арктичних, вони білили, як молоко у воді. Від збудження вони ставали червоно-білими, біло-червоними, а коли кидалися, то осліплювали свою жертву – білили, аж світилися, ви такого навіть не уявили б. Коли кидається кальмар – це як блискавка під водою...

– Було якось, два траулери вирішили наловити отих кальмарів. З одного скинули сіть і виставили на глибину. Низ цієї сіті причепили на другий траулер, який виконував роль буксира. Кальмари повільно спливали, деякі по центнеру важили, а коли почали кидатися, то сіть під ними вже піднялася – і виходу їм не було.

– Ми це все спостерігали з палуби. Щось їм кричали, підбадьорювали, вірите? Тоді пішли назад працювати, наче й не навалять нам зараз у цех під зав'язку отих самих кальмарів, аж електричних від люті. Ну тисячу акул – то ще нехай, у них же не по десять рук і того чорного дзьобища нема. Акули не так лютують, у них нема таких здорових баньок і присосок з гаками. Як згадаю цей звук, коли кальмари ляпають з жолоба, і чорнило на всі боки, і дзьоби об сталь скрегочуть, і вони з люті аж міняються... Там на борту був такий малий, в'єтнамець, до гроба не забуду. Такий славний хлопчина, салабон іще, десь як наш молодий другий помічник, ну і я щось ніби взяв його під крило. Воно ж дитина, ще життя не знає. І руки, ви б бачили, які дрібні. Зап'ястя ну отаке...

Чон До слухав цю історію так, немовби її передавали по радіо з далекої далнини. За такі живі, людські історії можна було не на жарт сісти, однаково про що розповідалося. Не важливо, про стару бабу чи про злих кальмарів – якщо оповідь відволікала почуття від Великого Керівника, це було небезпечно. Чон До відчував, що

потрібна друкарська машинка, що це треба записати, і то була серйозна причина слухати в темряві.

– А звали його як? – звернувся він до капітана.

– Штука в тому, – той раптом змінив тему, – що забрали її в мене не росіяни. Росіянам тільки й треба від мене було, що чотири роки. Потім відпустили, і все. А тут воно ніколи не кінчається. Нема кінця-краю.

– Що це значить? – спитав стерновий.

– Це значить – розвертай, – відрубав капітан. – Знову на північ пливемо.

Стерновий вирішив уточнити:

– Ну ви ж нічого дурного не надумали, правда?

– Я збираюся просто йти по креветок.

Чон До поцікавився:

– А тоді, коли вас узяли росіяни, ви ходили по креветок?

Але капітан заплющив очі.

– Ву, – сказав він. – В'єтнамця звали Ву.

Наступної ночі місяць був дуже яскравий, і вони вже були далеко на північ, біля мілин Чурчуксану, спірної групи вулканічних островців. Увесь день капітан казав Чонові До прислухатися до всього, до «будь-кого, будь-чого будь-де поблизу», – але, коли вони наблизилися до найпівденнішого атола, віддав команду вимкнути все, так щоб усі батарейки можна було поставити в ліхтарики.

Невдовзі стало чути, де з моря витикаються скелі, і від вигляду білої піни на невидимо-чорній пемзі ставало моторошно. Коли не видно скель, навіть місяць не допомагає. Капітан разом зі стерновим стояв коло стерна, а перший помічник із великим ліхтарем – на носі. Другий помічник був біля правого борту, а Чон До – біля лівого, підсвічували воду ліхтариками, щоб знати глибину. З повними трюмами «Чунма» глибоко сиділа у воді й повільно слухалася стерна, тож коло мотора невідлучно сидів машиніст – на випадок, якщо треба буде швидко прискоритися.

Була лише одна протока, яка звивалася полем застиглої лави; навіть припливу непросто було пройти її, і невдовзі приплив поніс їх уперед і майже вбік через неї; дно під ліхтариком Чона До тьмяно зблискувало.

Капітан немовби ожив: на його обличчі грала дика посмішка людини, котра не має чого втрачати.

– Росіяни називають цей жолоб фокстротом, – сказав він.

Удалині, на лінії припливу, Чон До побачив якесь судно. Погукав першого помічника, і вони разом його освітили. То був розбитий патрульний катер, який одним боком сидів на камінні з молюсками. Жодних розпізнавальних знаків на ньому не було, на скелях він пролежав довгенько. Антена була мала й закручена гвинтом, тож Чон До розсудив, що радіо, яке варто рятувати, там нема.

– Певно, що розбилося воно деінде, а катер сюди прибило, – зауважив капітан.

Чон До не був так уже цього певний. Стерновий промовчав.

– Пошукайте шлюпки, – наказав капітан.

Другому помічникові було прикро, що він стоїть не з того боку судна.

– Перевірити, чи хтось вижив? – спитав він.

– Просто присвіти оцим ліхтарем, – сказав йому стерновий.

– Є що-небудь? – поцікавився капітан.

Перший помічник похитав головою: нема.

Чон До побачив червоний вогнегасник, причеплений біля стерна, і, хоч як би йому хотілося, щоб вогнегасник був і на «Чунмі», він промовчав, і вони зі свистом промчали далі повз місце аварії.

– Певне, нема там такої шлюпки, заради якої варто піти на дно, – нарікав капітан.

Вогонь на «Чунмі» гасили відром, тож такий момент, коли треба залишати корабель і другий помічник виявив би, що шлюпок нема, так ніколи й не настав.

Другий помічник спитав:

– А що там із тією шлюпкою?

– Ти світи давай, світи, – нагадав стерновий.

Вони пройшли ту протоку, і, немовби зірвавшись із ланцюга, «Чунма» вскочила в тихіші води. Скелястий зад острова був над ними, а за півкілометра від них нарешті заблищала, змінилася від зовнішніх течій велика лагуна. Отам і могли збиратися креветки. Ліхтарі погасили, приглушили двигун і ввійшли до лагуни за інерцією. Невдовзі круговий приплив потягне їх назад. Течія була постійна, спокійна, поволі наростала, і, навіть коли киль торкнувся піску, ніхто особливо не хвилювався.

Унизу стирчали прямовисні обсидіанові скелі, берег був крутий і склисто поблискував: уже сам цей блиск здавався таким гострим, що об нього можна порізати ногу. У пісок вчепилися маленькі покручені деревця, і в синюватому світлі видно було, що вітер покрутив їм навіть глицю. Понад водою при місяці було видно купи намитого з проток каміння.

Машиніст розвернув стріли, тоді закинув сіті у воду, намочивши їх, щоб під час швидких прогонів вони були під водою. Помічники перевірили троти та блоки, потім підняли сіть перевірити, чи нема в ній креветок. Із зеленого нейлонового плетива і справді витрусили кілька креветок, але було там і ще дещо.

На палубі, серед кількох десятків креветок, що возилися і світилися фосфором, виявилися дві кросівки. Розпаровані.

– Американське взуття, – визначив машиніст.

Чон До прочитав напис на кросівці:

– «Найк».

Другий помічник схопив кросівку.

Чон До помітив у його очах хвилювання.

– Ні, не бійся, – заспокоїв він другого помічника, – дівчата пливуть далеко звідси.

– Почитай етикетку, – сказав другий помічник. – Це жіночий черевик?

Прийшов капітан і роздивився кросівку. Понюхав, позгинав підошву, щоб подивитися, скільки витече води.

– Не хвилюйся, – заспокоїв капітан. – Він невзுவаний.

Він віддав стерновому команду ввімкнути прожектори – і в нефритово-сіруватій воді вони побачили цілу хмару кросівок. Може, кілька тисяч.

Стерновий придивився до води.

– Сподіваюсь, у цій ванні ніде не маячить із-під них контейнер, – промовив він, – і не чекає, щоб нам днище вибити.

Капітан розвернувся до Чона До:

– Сигнали аварії приймаєш?

Чон До відповів:

– Ви ж знаєте політику щодо них.

Другий помічник спитав:

– А яка політика щодо них?

– Та знаю я її, – сказав капітан. – Просто хочу дізнатися, чи не пливе за нами тепер, після відповіді на сигнал, кілька суден.

– Не чув нічого такого, – запевнив Чон До. – Але по радіо вже більше на поміч не кличуть. Є тепер аварійні маячки, які автоматично передають координати GPS на супутник. Я такого й не вловлю. Стерновий має рацію – це, мабуть, тут десь змило з палуби вантажний контейнер.

– То що, сигнали аварії не приймаємо? – спитав другий помічник.

– Коли оцей на борту – ні, – сказав капітан і дав кросівку Чонові До. – Ну то що, товариство, закиньмо знову наші сіті. Нічка буде довга.

Чон До знайшов у Владивостоку радіостанцію з гучним і якісним звуком і ввімкнув її через гучномовець на палубі. Там грав Штраус. Команда кидала сіті в чорні води й не мала часу роздивлятися американське взуття, гора якого росла на палубі.

Поки команда нагорі ловила кросівки, Чон До вдягнув навушники. У них верещало й гавкало, і ці звуки, певне, когось десь тішили. Він не почув китайських зізнань одразу після заходу сонця, та й добре, бо в цих голосах звучала йому така туга й безнадія, а отже, й вина. Він не почув про ті окінавські сім'ї, кожна з яких кликала батька,

котрий плив у далеч на своєму кораблі, але Чонові До важко було особливо жаліти дітей, у яких є мама, брати й сестри. Та й від цього «визнай нас» аж нудило. Коли російські родини своїм чоловікам-в'язням просто передають вітання, це надає людині сил. А намагатися вмовити батька-втікача повернутися? Хто ж повернеться на це? Хто б хотів, щоб його знали як таку нещасну, жалюгідну дитину?

Чон До задрімав просто за своїм приладдям – таке з ним бувало рідко. Його розбудив голос тієї, що веслує вночі. Вона веслувала оголеною, розповідала вона, під небесами «чорними й рясними, як гвоздика, яку поставили в чорнило». У неї була фантазія, що люди колись повернуться в море, у них з'являться плавці й дихала, як у кита, людство знову стане океанічним, і не буде ні ворожнечі, ні війни. «Бідолашка, – подумав Чон До, – відпочинь трохи», – і вирішив про це другому помічникові не переказувати.

Уранці «Чунма» взяла курс на південь, її невід був повний: у ньому метлялася навсібіч легка, небувала гора кросівок. На палубі лежали їх сотні, перший і другий помічники сортували їх за загальним виглядом. Гірлянди кросівок, зв'язаних шнурками, звисали з усіх планок і сушилися на сонечку. Зрозуміло, що повноцінних пар знайшлось одиниці. Однак навіть після безсонної ночі всі, здається, були в доброму гуморі.

Перший помічник знайшов пару синьо-білих і сховав собі під койку. Стерновий чудувався сорок п'ятому розміру – яка ж то людина таке носить? – а машиніст нагріб цілу гору кросівок, щоб удома дружина поміряла.

Сріблясті й червоні, з яскравими вставками та смужками-флікерами, білосніжні – ці черевики були на вагу золота: вони дорівнювали харчам, подарункам, хабарам і послугам. На ногах вони не відчувалися взагалі. Поряд із кросівками шкарпетки всієї команди виглядали на рідкість миршаво, а їхні ноги здавалися рябими й линялими серед таких чистих кольорів. Другий помічник

перерив усю купу, доки не знайшов собі пару «американських черевиків». Обидва були жіночі. Один червоно-білий, а другий синій. Власне взуття помічник пожбурих за борт, а тоді продефілював палубою в непарних «найках».

Попереду на сході формувалася велика хмарна маса, а перед нею вихором кружляли морські птахи. Це був апвелінг – із глибин западини нагору підіймалася холодна вода й конденсувалася в повітрі. У такій воді полюють кашалоти, вона – дім шестизябрових акул. Нагору в цьому потоці підіймаються чорні медузи, кальмари та глибоководні креветки, білі й сліпі. Подейкували, що саме цих креветок із великими, невідкритими очима живцем із перцем та ікрою споживає сам Великий Керівник.

Капітан схопив бінокль і роздивився. Тоді задзвонив у дзвін – прибігли помічники у своїх обновках.

– Нумо, хлопці! – сказав капітан. – Будемо героями революції!

Капітан сам зайнявся сітями, а Чон До допоміг машиністові зробити імпровізований акваріум із двох бочок для дощової води і баластної помпи. Але виявилось, що ввійти до місця апвелінгу не так просто. Те, що здавалося на туман, виявилось масою хмар, яка тяглася на кілька кілометрів. Хвилі ходили під несподіваними кутами, утримати рівновагу було важко, а швидкоплинні островці туману бігли над гребенями хвиль, утворюючи мінливі ліси й галявини видимості.

Уперше кинуті сіті принесли добрий вилов. Креветки у воді були прозорі, білі, коли сіть підняли, і знову прозорі, коли їх вихлюпнули в бочку; їхні довгі вуса то згорталися, то розгорталися. Коли капітан скомандував знову закидати сіті, птахи зникли, і стерновий вів судно крізь туман, вишукуючи птахів.

Глянувши у воду, важко було сказати, що спіймається, але помічники зайнялися сітями, схилившись до води. Раптом на поверхні почався якийсь сильний рух. «Тунці їх знайшли!» – крикнув капітан, і перший помічник знову кинув сіті в море. Стерновий зарипів штурвалом і повів судно колами, а сіті тяглися так повільно,

що «Чунма» ледь не переверталася. Зіткнулися дві хвилі, підкинувши судно, так що неприв'язані кросівки попадали у воду, але вилов не згубився, а коли машиніст почав крутити ворот лебідки, у сіті раптом різко блиснуло, немовби вони спіймали кришталеву люстру. Тоді креветки в баку, наче їм це якимось таємним шляхом передалося, почали солідарно фосфоресцювати.

Біля акваріума були потрібні всі: треба було розвантажити вилов, який міг гойднутися над палубою в будь-який бік. Машиніст керував лебідкою, але в останній момент капітан закричав йому, щоб тримав міцно: сіть люто гойдалася на всі боки. Капітан став біля планшира і вдивлявся в туман. Усі решта й собі завмерли, вдивляючись у щось непевне: дуже дивною була ця завмерла поза на тлі стрибків судна і шалених рухів сіті з креветками. Капітан дав знак стерновому ввімкнути сирену, і всі похмуро чекали на відповідь.

– Іди вниз, – наказав капітан Чонові До, – і розкажи, що там чути.

Але було вже пізно. За мить туман розвіявся, і всім відкрився стійкий ніс американського фрегата. «Чунма» скакала й гойдалася на всі боки, а американське судно практично не рухалося, там понад бортом стояли люди з біноклями. І тут до них підплив надувний човен, і американці закинули трос. Серед них були люди з сорок п'ятим розміром взуття.

Перші кілька хвилин американці були сама діловитість, чітко за інструкцією виконали процедуру, яка полягала здебільшого в бадьорому підйманні й опусканні чорних гвинтівок. Вони пішли через рубку та камбуз до долішніх приміщень. З палуби було чути, як вони проходили там, унизу, перегукуючись: «Чисто-чисто-чисто».

З ними був морський офіцер із Південної Кореї, який залишився нагорі, поки американці утримували корабель. Він був бадьорий, у свіжій білій формі, назвався Пак. На ньому був білий шолом із білою та блакитною смугами, облямований сріблястим металом. Він вимагав декларацію, форму реєстрації належності судна й ліцензію капітана – нічого з цього в них не було. Де прапор, цікавився Пак, і чому вони не відповіли на їхній сигнал?

У сітях колихалися креветки. Капітан наказав першому помічникові звантажити їх у бочку.

– Ні, – мовив Пак і показав на Чона До. – Хай це він зробить.

Чон До подивився на капітана. Той кивнув. Чон До пішов до сіті і спробував зупинити її, щоб не гойдалася. Хоча він багато разів бачив, як це роблять, сам ще ніколи не розвантажував. Спробував вирахувати, коли сіть гойднеться над бочкою, смикнув за шнур, і креветки посипалися в бочку, а тоді – й мимо, на палубу, на дошки для потрошіння риби і, нарешті, на черевики Чона До.

– А ти зовсім не схожий на рибалку, – засумнівався Пак. – Поглянь на свою шкіру, руки. Зніми сорочку.

– Тут команду я, – сказав капітан.

– Зніми сорочку, шпигуне, або я скажу американцям, щоб вони з тебе її зняли!

Не встиг Чон До розстібнути й трьох ґудзиків, як Пак побачив відсутність татуювання.

– Я неодружений, – пояснив Чон До.

– Значить, неодружений... – повторив Пак.

– Він сказав, що неодружений, – підтвердив капітан.

– Північна Корея не випустила б тебе в море нежонатого. Хто за тебе сяде, якщо втечеш?

– Послухайте, – втрутився стерновий. – Ми рибалки, ми повертаємося в порт. То й усе.

Пак розвернувся до другого помічника.

– Як його звати? – спитав він про Чона До.

Другий помічник нічого не сказав. Подивився на капітана.

– Ти на нього не дивись! – прикрикнув Пак, підійшовши ближче. – Яка його посада?

– Посада?

– На кораблі, – уточнив Пак. – Гаразд, яка твоя посада?

– Другий помічник.

– Гаразд, другий помічнику, – сказав Пак і показав на Чона До. – Оцей безіменний товариш. У нього яка?

Другий помічник відповів:

– Третій помічник.

Пак зареготав.

– Авжеж, третій, значить, помічник! Це чудово, просто клас! Я колись шпигунський роман напишу й назву його «Третій помічник». Шпигуни срані, як ви вже мені набридли. Ви шпигуєте за вільними народами, намагаєтеся підірвати демократію.

Нагору вийшли деякі з американців. На обличчях і плечах у них були чорні смуги після лазіння вузькими обгорілими переходами. Обшук закінчився, гвинтівки в них були за спинами, вони розслабилися та обмінювалися жартами. На диво молоді вони були – такий гігантський військовий корабель і в руках у таких дітей. Тільки зараз вони, здається, помітили все те взуття. Один із моряків підняв кросівок.

– Блін! – вигукнув він. – Це ж нові «Air Jordans» – такого навіть на Окінаві не купиш!

– Ось і доказ, – сказав Пак. – Оці всі – вони шпигуни, пірати й бандити, ми їх усіх арештуємо!

Моряк із кросівкою в руці захоплено глянув на рибалок. Сказав: «Смокі, смокі?» – і запропонував їм цигарок. Узяв тільки Чон До. То було «мальборо», дуже запашне. На запальничці була намальована усміхнена крилата ракета, одне з крил якої являло собою руку з накачаним біцепсом.

– Молодчина, – похвалив моряк. – Північна Корея приростає бандитами.

Решта двоє моряків похитали головами – ну й судно, он як заіржавіли кріплення тросів безпеки понад бортами.

– Шпигуни? – спитав один із них. – Та в них навіть радара нема. У них, блін, самий компас. У рубці – жодної мапи. Вони це йобане корито, по ходу, навмання ведуть.

– Ви не знаєте, які дияволи ці північні корейці, – не здавався Пак. – Там у них усе стоїть на обмані. Заждіть, цю посудину розпиляємо, то й побачите, що я правду кажу!

Він нахилився й відкрив люк до трюму перед собою. Усередині, заморожені заживо, лежали дрібні ставриди з розкритими ротами.

Чон До раптово зрозумів, що вони б глузували з його обладнання, коли б знайшли, що вони б повиносили його на світло і насміхалися б, яке воно старе і як його зліпили докупі.

І він уже більше не почує еротичних історій доктора Рандеву, не дізнається, чи російських в'язнів випустили достроково, і вічною таємницею залишиться, чи допливуть дві мандрівниці додому на веслах. Він так утомився від вічних таємниць.

Один моряк вийшов зі стернової рубки, загорнувшись у прапор КНДР.

– Ти мудак! – сказав йому колега. – Як ти, сука, до такого додумався? Ти – ганьбовище американського флоту, я це в тебе просто заберу.

Знизу піднявся ще один військовий. На його нашивці було написано «лейтенант Джервіс», він мав планшетку й ручку в руках.

– Рятувальні жилети маєте? – спитав він у рибалок.

Джервіс спробував на мигах показати, який із себе рятувальний жилет, але команда «Чунми» тільки похитала головами. Джервіс поставив позначку у своєму списку й продовжив перевірку.

– Ракетниця? – і показав, ніби стріляє в повітря.

– Ні в якому разі, – відказав капітан. – Ніякої зброї на моєму кораблі!

Джервіс розвернувся до Пака.

– Ти перекладач чи як? – спитав він.

– Я – офіцер розвідки, – відказав Пак.

– Ну ти, бля, переклав би хоч разок?

– Ви що не чуєте – вони шпигуни!

– Шпигуни? – перепитав Джервіс. – На погорілому кораблі! Та тут навіть посрати нормально нема де. Хоч про вогнегасник у них спитай.

Очі в Чона До зблиснули.

– Ось глянь, – зауважив Пак. – Оцей тебе точно зрозумів. Вони, мабуть, усі тут по-англійськи говорять.

Джервіс жестами й звуками спробував показати вогнегасник.

Машиніст тільки молитовно склав руки.

Хоча в Джервіса була рація, але він усе одно гукнув своїм на великому кораблі:

– Дайте вогнегасник!

На борту засперечалися. Потім йому крикнули у відповідь:

– Там що, горить?

– Та Господи! – крикнув Джервіс. – Передайте, та й усе!

Пак сказав:

– Та вони ж його просто на чорному ринку продадуть. Це ж такий народ – бандит на бандиті!

Коли Чон До побачив, що з американського судна спускають на мотузці вогнегасник, він раптом зрозумів, що американці їх відпустять. Він раніше майже не говорив по-англійськи, його такого не вчили – але спромігся на слово:

– Рятувальний пліт.

Джервіс подивився на нього:

– У вас нема рятувального плоту?

Чон До похитав головою, мовляв, немає.

– І човен надувний спустіть, – скомандував Джервіс до своїх.

Пак відчував, що ось-ось упустить своїх шпигунів. Він зняв шолом і повозив пальцями по його пласкому верху:

– Ну хіба не очевидно: їм же заборонено мати рятувальні плоти!

– Ну що, треба сказати, ти мав рацію, – кинув Джервіс Пакові. – Оцей справді розуміє по-англійськи.

У рубці хтось із солдатів бавився з радіо. Було чути, як вони передають звідти якісь повідомлення. Один узяв навушники з мікрофоном і промовив:

– Особисте повідомлення для Кім Чен Іра від Том Джон Сона. Ми перехопили ваше косметичне судно, але не можемо виявити там ваш

лак для волосся, стягуючу білизну й черевики на платформах, прийом.

Капітан чекав, що спустять шлюпку, тож коли побачив на мотузці якусь жовту штучку, не більшу за двадцятикілограмовий мішок рису, то розгубився. Джервіс показав йому, де червона ручка для надування, і розмахом здоровенних рук окреслив розміри надутого човна.

Усі американці мали маленькі фотокамери, тож коли один став фотографувати, усі решта й собі почали, знявши гору «найків», побурілу раковину, над якою команда голилася, панцир від черепахи, що сушився на сонці, дірку, яку машиніст прорізав у поруччі, щоб можна було справляти велику потребу в море. Один із моряків схопив капітанів календар з актрисою Сан Мун із кадрами її найновіших фільмів. Американці гикали, що в Північній Кореї дівчата на календарях носять сукні до підлоги, але капітан цього не стерпів, а пішов і забрав календар. Тут один з американців вийшов із рубки з корабельним портретом Кім Чен Іра. Якось він зумів віддерти його від стіни і тепер переможно тримав над головою.

– Беремо трофей! – вигукнув він. – Це їхній головний!

Команда «Чунми» завмерла.

Пак одразу стрепенувся:

– Ні, ні, ні, – запротестував він. – Це дуже серйозно! Портрет треба повернути назад!

Але матрос не хотів розлучатися з портретом.

– Ти ж сказав, що вони шпигуни, еге ж? Хто знайшов, той і взяв, правда ж, лейтенанте?

Лейтенант Джервіс намагався розрядити ситуацію.

– Та хай уже візьмуть хлопці парочку сувенірів, – мовив він.

– Але ж це не жарти! – заперечив Пак. – За таке там у тюрму саджають. У Північній Кореї це може означати смерть!

З рубки виліз другий матрос, який відколупав портрет Кім Ір Сена.

– А ось і його брат! – оголосив він.

Пак виставив руки перед собою:

– Стоп. Ви не розумієте. Ви, може, зараз людей просто в могилу відправляєте. Їх треба затримати й допитати, а не підписувати їм смертний вирок!

– А гляньте, що в мене є, – похвалився ще один американець. Він вийшов з рубки в шоломі капітана. Другий помічник у два стрибки опинився поруч і приставив матросу до горла свій ніж для акулячих плавців.

З півдюжини гвинтівок миттєво скочило з плеча і майже одночасно клацнули затворами. Угорі, на палубі фрегата, моряки так і завмерли зі стаканчиками кави в руках. Стало так тихо, що було чути лише легке деренчання снастей і хлюпання води в бочці з креветками. Чон До відчував, як хвилі, що відбивалися від американського борту, підкидали «Чунму».

Капітан дуже спокійно звернувся до другого помічника:

– Синку, це всього-на-всього шапка.

Другий помічник відповів капітанові, не зводячи, утім, очей з моряка:

– Не можна плавати навколо світу й робити все, що заманеться. Є правила, і їх треба дотримуватися. Не можна отак просто красти в людей шапки.

Чон До сказав другому помічникові:

– Просто відпусти його.

– Я знаю, де проходить межа! – відповів другий помічник. – І не переступаю її – а вони переступають. Хтось має зупинити їх, вибити їм цей дур з голови.

Джервіс витяг з кобури свій пістолет:

– Паку, – попросив він, – прошу, переклади, що його зараз застрелять.

Чон До зробив крок уперед. Очі другого помічника були холодні й блищали непевним блиском, а американець благально дивився на Чона До. Той обережно зняв шолом з голови американця й поклав руку на плече другому помічникові. Той сказав:

– Якщо людина ось-ось упоре дурницю, її треба зупинити! – тоді відступив назад і викинув ніж у море.

Моряки підняли дула вгору й озирнулися на Джервіса. Лейтенант підійшов до Чона До:

– Я дуже вам зобов'язаний, ви допомогли вашому колезі відступитися. – Він потиснув Чонові руку й дав свою візитну картку. – Раптом будете у вільному світі.

А тоді востаннє довгим, уважним поглядом озирнув «Чунму» і сказав:

– Тут немає нічого. Контрольовано залишаємо судно, шановні.

Далі був майже балет: дуло опущене, відхід, спуск, наступний, дуло вгору – і восьмеро американців залишили «Чунму» так, що сім гвинтівок весь час цілилися в бік рибальської команди, а при цьому за кілька безшумних секунд усі пішли з палуби, і шлюпка відпливла.

Стерновий одразу повернувся до штурвала, щоб «Чунма» знову лягла на курс, і сірий корпус фрегата вже почав зникати в тумані. Чон До замружився, намагаючись подумки зазирнути досередини того судна, уявляв його зв'язкову рубку та обладнання, яке могло вловлювати що завгодно, має силу спіймати будь-яке сказане у світі слово. Подивився на картку в руці. То був узагалі не фрегат, а перехоплювач, військовий корабель США «Стійкість». А в його кросівках, він тільки зараз відчув, лазять креветки.

Хоч пального й було обмаль, капітан скомандував тримати курс на захід, і команда сподівалася, що він веде їх у безпечні північнокорейські води, а не в якусь мілку бухту, щоб пустити там на дно зганьблену «Чунму». Вони йшли по хвилях доволі швидко, і було дуже дивним плисти так, що їх видно з суходолу, а на судні немає прапора вгорі. Стерновий у своїй рубці все поглядав на два білі прямокутники на стінах, де раніше були портрети вождів.

Чон До, який у середині дня втомився, позмітав розсипаних креветок у воду, повертаючи їх до того загадкового світу, який їх створив. Але це було лише вдавання роботи, так само як і те, що

помічники возилися коло бочки з креветками, а машиніст крутив лебідку, яка була скоріше реквізитом. Капітан ходив по палубі колами, дедалі більше лютував, судячи з його бурмотіння під ніс, і ніхто не хотів до нього наближатись, а водночас ніхто й не спускав з нього очей.

Капітан знову пройшов повз Чона До. Шкіра в старого почервоніла, і чорні татуювання на ній аж димилися.

– Три місяці! – сказав капітан. – Три місяці на борту, і ти навіть нормально рибалку з себе вдати не можеш?! Ти ж сто разів бачив, як ми сіть розвантажуюмо, – чи ж не їв ти з тих самих мисок, що й ми, не слав у те саме відро?!

Усі дивились, як капітан іде на бак, а коли він повернувся, помічники припинили вдавати діяльність, а стерновий вийшов із рубки.

– Розсівся там у своїх навушниках, крутиш ручки, стукотиш уночі на машинці! Коли ти прийшов на корабель, про тебе казали, що ти знаєш тхеквондо, що можеш убивати. Я думав, настане час – і ти будеш сильним. Ну, який же з тебе розвідник – ти навіть не можеш просто селяка, такого як ми, з себе вдати!

– А я не розвідник, – виправдовувався Чон До. – Мене просто послали на мовні курси.

Але капітан не слухав його.

– Другий помічник зробив дурницю, але він діяв, захищав нас, а не підставляв під небезпеку. А ти відморозився, і тепер це може скінчитися погано для всіх.

Перший помічник спробував щось пояснити, але капітан тільки кинув на нього лютий погляд.

– Сказав би, що ти журналіст, пишеш матеріал про скромних рибалок. Чи що ти з університету Кім Ір Сена, досліджуєш креветок. Цей офіцер не намагався з тобою подружитися. Ти йому до одного місця, – потім капітан махнув рукою в бік берега, – а оті – ще гірші! Для них люди нічого, узагалі нічого не значать!

Чон До спокійно дивився в очі капітанові.

– Ти зрозумів?

Чон До кивнув.

– Тоді скажи.

– Люди для них нічого не значать, – мовив Чон До.

– Отож. Їм цікаво тільки, що ми розкажемо, чи корисна їм буде оця історія. Коли нас спитають, що сталося з нашим прапором і портретами, що ми скажемо?

– Не знаю, – відповів Чон До.

Капітан розвернувся до машиніста.

Машиніст запропонував:

– Була ще одна пожежа, тепер уже в рубці, і портрети, на жаль, згоріли. Можемо влаштувати пожежу, а коли все достатньо обгорить, загасимо вогнегасником. Треба, щоб судно димилося, заходячи в гавань.

– Гаразд, – промовив капітан, – гаразд. – І спитав машиніста, яка буде його роль у цій історії.

– Я обпік руки, намагаючись урятувати портрети!

– А причина займання? – спитав капітан.

– Дешеве китайське пальне! – сказав другий помічник.

– Добре, – похвалив капітан.

– Розбавлене південнокорейське пальне! – запропонував перший помічник.

– Ще краще! – посміхнувся капітан.

Стерновий запропонував:

– А в мене обсмалилося волосся, коли я намагався врятувати прапор!

– Ну, а ти, третій помічнику, – спитав капітан, – що ти робив на пожежі?

Чон До замислився.

– Ну... Воду відрами носив?

Капітан скривився. Він підняв із палуби кросівку і роздивився її кольори: жовте й зелене з бразильським ромбом.

– Ні, так ми нічого не пояснимо, – мовив він і викинув кросівку за борт. Підняв іншу, білу зі срібною галочкою. Теж викинув.

– Скромні риболови вийшли в щедрі північнокорейські води, – почав капітан, – своєю працею збагачуючи найдемократичнішу націю світу. Хоч як вони втомилися, хоч вони й перевиконали свою революційну норму, вони знали, що наближається день народження Великого Вождя Кім Ір Сена і що достойники з усього світу прибудуть віддати йому шану.

Перший помічник приніс ті кросівки, які беріг під ліжком. Глибоко, болісно зітхнувши, викинув їх у море. І продовжив:

– Що ж могли зробити ці скромні рибалки, щоб ушанувати Великого Вождя? Вони вирішили добути вишуканих північнокорейських креветок, предмет заздрості всього світу.

Стерновий підгилив ще одну кросівку в море.

– Славлячи Великого Вождя, креветки радо пострибали з океану в рибальські сіті.

Машиніст став спихати за борт цілі купи кросівок.

– Аж тут, боязко ховаючись у тумані, підкралися американці, – додав він, – на величезному судні, купленому на криваві долари капіталізму!

Другий помічник на мить заплющив очі. Він зняв кросівки й залишився босим. В очах його читалося: «Найбільша несправедливість відбувається просто зараз!» І з його рук кросівки теж вислизнули й упали у воду. Він удав, що дивиться в далечінь, щоб ніхто не побачив його обличчя.

Капітан звернувся до Чона До:

– Яка ж твоя роль, громадянине, у цій історії неприхованої імперіалістичної агресії?

– Я все бачив, – сказав Чон До. – Юний другий помічник занадто скромний, щоб хвалитися своєю хоробрістю, але я бачив, я бачив усе: як американці скочили на наше судно, щоб захопити нас зненацька, як південнокорейський офіцер вів їхніх солдафонів, немов псів на ланцюгу. Я бачив, як вони ображали нашу країну й

загорталися в наш прапор, але коли вони торкнулися портретів наших вождів, тут, немов блискавка, немов дух вірної самопожертви, з'явився другий помічник, витяг ніж і хоробро кинувся на цілий загін американських свиней! За мить американці відступили, боячись за своє життя! Отаку хоробрість і революційну звитягу виявив наш другий помічник!

Капітан підійшов і поплескав Чона До по спині. По тому всі «найки» було скинуто в море, так що за «Чунмою» простяглася ціла вервечка кросівок. Зібране за цілу ніч викинули за борт протягом кількох хвилин. Тоді капітан звелів принести вогнегасник.

Машиніст приніс його до борту, і всі дивилися, як вогнегасник занурюється під воду. Носом донизу червоний балон опускався в глибини. Настала черга рятувального плоту, який поклали на поруччя. Усі на прощання подивилися на нього в жовтому надвечірньому світлі, але коли перший помічник зібрався скидати, капітан його зупинив.

– Зажди. – Капітан замислився на мить. – Хоч погляньмо, як він працює.

Капітан смикнув за червону ручку, і, як обіцяв лейтенант, човен вибухоподібно надувся, не встигнувши навіть торкнутися води. Він був новенький, чистий, з подвійним краєм, з навісом від поганої погоди, у ньому могла б уміститися вся команда. Нагорі поблискувала маленька червона лампочка. Усі разом провели очима їхній рятувальний човен, який поплив у безвість без них.

Чон До проспав, доки дійшли до порту Кінчхе під вечір. Уся команда начемила червоні партійні значки. У доках їх зустріла велика група: кілька солдатів, морський міністр із Чхонджина, якісь місцеві партійні чиновники та журналіст із місцевого відділу «Родон сінмун»^[12]. Вони всі знали про зухвалі радіосигнали американців, хоча ніхто й не збирався кинути виклик американському флоту й урятувати «Чунму».

Чон До розповів свою легенду, а коли журналіст спитав, як його звати, Чон До сказав, що це неважливо, адже він лише скромний громадянин найвеличнішої країни світу. Журналістові це сподобалось. У доки прийшов і літній добродій, якого Чон До спочатку не помітив, – у сірому костюмі і з їжачком сивого волосся. Але руки в нього були такі, що, побачивши, неможливо було забути: колись переламані, вони неправильно зрослися. Вигляд у них, власне, був такий, ніби їх засунули в механізм лебідки на «Чунмі». Коли все скінчилося, старий і журналіст відвели другого помічника вбік, щоб отримати підтвердження цієї історії й записати пряму мову.

Коли стемніло, Чон До пішов рейками вагонеток для риби на новий консервний завод. На старому виробили невдалу партію бляшанок риби, і багато громадян загинуло від ботулізму. Проблема виявилось неможливо локалізувати, тож вирішили збудувати новий завод поряд зі старим. Чон До пройшов повз рибальські судна, повз пришвартовану «Чунму», яку вже розвантажували якісь люди в сорочках із комірами на ґудзиках. Якщо чхонджинські бюрократи не виявляли надзвичайної вірності й послуху, то мусили вирушати в паломницьку подорож до Вонсана чи Кінчхе й тижнів зо два послужити, займаючись революційною працею, наприклад, день і ніч розвантажувати рибальські судна.

Чон До мешкав у домі начальника заводу – великому, красивому будинку, у якому всі інші боялися селитись з огляду на те, що сталося з начальником заводу і його сім'єю. Чон До жив лише в одній кімнаті – на кухні, де було все, що треба: лампочка, вікно, стіл, пічка й спальне місце, яке він собі сам влаштував. На суходолі він проводив лише два дні на місяць, і якщо в будинку й було щось загадкове, то привиди, здається, його не турбували. На столі вмонтований передавач, який Чон До збирав. Якщо передавати короткими періодами, як тоді американці з морського дна, то, може, йому вдасться лишитися непоміченим. Але що ближче було до завершення роботи, то повільніше вона йшла, бо про що він говоритиме по радіо?

Розповідь про солдата, який говорив: «Смокі, смокі?» Чи про обличчя капітана, коли вони пливли на південь понад широкими пустельними піщаними пляжами Вонсана, про який усім пхеньянським бюрократам розповідають, що їх відправлять туди раювати на пенсії?

Чон До заварив собі чаю на кухні, поголився вперше за три тижні. З вікна дивився, як розвантажують «Чунму» в темряві люди, які, певне, благають долю, щоб швидше настала та мить, коли вимкнуть електрику й можна буде лягти на свою койку. Спочатку він поголив навколо рота, а потім замість того, щоб допити чай, хильнув китайського віскі; у звуках бритви йому чувся ніж, що ріже акулячу шкіру. Справді, щось захопливе було в тому, як він розповідав журналістові свою історію, і на диво передбачливим виявився капітан: журналістові не було навіть потрібне його ім'я.

Пізніше вночі, коли вимкнули електрику й зайшов місяць, Чон До пішов на дах і в повній темряві навпомацки знайшов димар. Він сподівався встановити антену, яка б висовувалася з димаря, якщо смикнути за шнур із кухні. Цієї ночі він лише проводив шнур, і навіть це треба було робити якнайбільш непомітно. Чонові До було чути океан, морське повітря дихало йому в обличчя. Але, сидячи на похилому даху, він зовсім не бачив океану. Він бачив море за дня, безліч разів виходив у море – а якби ні? Що собі уявляє людина, коли попереду – безмірна, величезна темрява? Акули з обрубаними плавцями принаймні бачили, *що* там, на споді океану, і втіхою їм було те, що вони знали, куди падають.

На світанку залунали гудки. Для Чона До це зазвичай було сигналом лягати спати. Прокинувся гучномовець і почав вигукувати ранкові повідомлення:

– Вітаю вас, громадяни!

Тут у двері постукали – і, відчинивши, Чон До уздрів другого помічника. Хлопець був добряче п'яний і, схоже, побував у запеклій бійці.

– Чув новину? – спитав другий помічник. – Я тепер герой Вічної Революції – тобто мені медалі дадуть, а як прийде час – платитимуть геройську пенсію!

Вухо в другого помічника було порване, і не завадило, коли б капітан йому трохи підшив рот. Обличчя розпухло загалом, хоча на ньому виділялося кілька виразних окремих гуль. На грудях у хлопця сяяла медаль – малинова зірка.

– Зміївки^[13] не маєш? – поцікавився він.

– Може, перейдемо до пивця? – запропонував Чон До і відкрив дві пляшки «рьоксону».

– Люблю тебе, друже, – ти завжди готовий квакнути зранку! Як тобі такий тост: «Що довша ніч, то коротший ранок!»

Коли другий помічник узяв свою пляшку, Чон До помітив: у хлопця не було ніяких слідів бійки на суглобах пальців. Він зауважив:

– Схоже, у тебе вчора завелися нові друзі?

– Що я тобі скажу, – мовив другий помічник. – Здійснити подвиг просто, а стати героєм – це пиздець.

– То вип'ємо ж за подвиги!

– І їхні наслідки! – додав другий помічник. – Серед яких той, що я тобі свою жінку покажу, – ото надивуєшся, яка вона красуня!

– З нетерпінням чекатиму, – відповів Чон До.

– Ні, ні, ні, – сказав другий помічник. Він підійшов до вікна й показав на жінку, яка стояла на рейках для рибних вагонеток. – Онде, глянь. Правда, вона ого? І скажи, що ні!

Чон До визирнув у вікно. Дівчина мала вологі, широко розставлені очі. Чон До впізнав цей вираз обличчя: вона немовби відчайдушно хотіла, щоб її в дочерили, але не ті люди, які зараз приїхали на оглядини.

– Ну, скажи, хіба не дивовижна? – не вгавав другий помічник. – Покажи мені красивішу жінку!

– І сперечатись нема про що, – погодився Чон До. – Так я її теж радий бачити, прошу до хати.

– Вибач, – сказав другий помічник. – Вона сюди ані ногою. Боїться привидів. Наступного року я їй, мабуть, дитинку зроблю – тоді в неї груди наллються молоком... Можу її попросити підійти ближче, щоб тобі краще видно було. А то попрошу, хай заспіває. Ти як почувеш, то й з вікна випадеш!

Чон До відпив зі своєї пляшки:

– Нехай заспіває про істинних героїв, які не просять нагороди.

– Збоченське в тебе почуття гумору, – зауважив другий помічник, прикладаючи холодну пляшку до ребер. – Ти знаєш, що дітей героїв беруть до партійних шкіл, отих, де з червоними галстуками? Може, я наплodжу цілу купу діточок і оселюся в отакому будинку. Може, просто в оцьому!

– Селися на здоров'я, – відказав Чон До. – Тільки, схоже, жінка твоя сюди не захоче.

– Ой, та вона як дитина, – відповів на те другий помічник. – Вона зробить усе, що я скажу. Правда, я можу її сюди привести. Ти побачиш, вона зробить для мене що завгодно.

– А ти як, привидів не боїшся? – спитав Чон До.

Другий помічник роззирнувся, заново оцінюючи будинок.

– Я б не хотів сильно замислюватися над тим, як усе скінчилося для дітей начальника заводу. А де воно сталося?

– Нагорі.

– У ванній?

– Там дитяча кімната.

Другий помічник відкинувся назад і подивився в стелю. Потім заплющив очі. На якусь мить Чон До подумав, що його товариш задрімав. І тут другий помічник обізвався:

– Діти. Це все через них, правда? Так розповідають.

– Еге ж, розповідають, – кивнув Чон До. – Але люди роблять будь-що заради того, щоб вижити, а потім не можуть жити з цими вчинками.

Другий помічник у дев'яності роки був зовсім малим, тож для нього цей час після голоду, напевне, видавався надзвичайним

процвітанням. Він зробив великий ковток:

– Якби всі, кому було зле й хто з тим дуба врізав, справді випускали якийсь дух, – сказав він, – так на світі й продихнути не можна було б, ти розумієш, про що я?

– Та мабуть.

– Тож я в духів і привидів не вірю, ясно? Здохла в кого-небудь канарка, йому в темряві цвірінчання якесь почулося, а він думає: «Ах, це привид моєї пташки». А якщо мене спитати, то привид – це якраз навпаки. Це те, що ти відчуваєш, розумієш, що воно там є, але нічого не розумієш. Як у того капітана «Квана Лі», – якому лікарі ампутацію робили. Не знаю, чи чув ти про нього.

– Не чув.

– Він прокинувся в лікарні й питає: «Де моя рука?», – а лікарі йому: «Нам дуже шкода, але ми мали її ампутувати», – а капітан їм: «Я знаю, що в мене рука відрізана, але де вона?» – а вони йому не сказали. Він казав, що відчуває, як вона без нього стискається в кулак. У ванній відчував, як на відсутню руку тече гаряча вода. Але де вона: викинули її чи спалили? Він знає, що рука десь там, він буквально її відчуває, тільки сили в ній нема.

– Як на мене, – зауважив Чон До, – головна помилка щодо привидів – це те, що вважається, ніби вони мертві. За моїми спостереженнями, привиди виникають від живих – тих, кого знаєш, але їх немає поряд.

– Як дружина капітана?

– Як дружина капітана.

– Я ніколи її не бачив, – сказав другий помічник, – але бачу її обличчя на грудях у капітана й не можу втриматися – гадаю, де вона, з ким, чи думає ще про капітана.

Чон До підняв свою пляшку й випив за цей глибокий здогад.

– Чи, може, оті твої американці на дні, – продовжував другий помічник. – Ти чуєш, як вони там балакають, ти розумієш, що вони важливі, але вони просто тобі недоступні. Тільки це й важить, розумієш, якраз відповідає твоїй біографії.

– Якій ще моїй біографії?

– Ой, ну це я так, – сказав другий помічник. – То капітан колись казав.

– Ну?

– Він лише сказав, що ти сирота, що сироти завжди тягнуться до того, чого в них немає...

– Правда? А ти певен, що він не казав, що сироти намагаються вкрасти життя в інших людей?

– Не засмучуйся. Капітан просто хотів сказати, щоб я не дуже з тобою дружбу водив.

– Чи про те, що сироти, коли помирають, люблять прихопити ще кого-небудь із собою? Чи про те, що сиротами стають не просто так? Про сиріт усяке говорять, розумієш.

Другий помічник підняв руку:

– Слухай, капітан просто сказав мені, що тебе ніхто не вчив вірності.

– Можна подумати, ви з цього такі спеціалісти. А коли хочеш знати, як є, то я навіть не сирота.

– Він сказав, що ти будеш це заперечувати. Капітан нічого поганого не хотів. Він просто каже, що військові забирають собі всіх сиріт і особливим чином навчають їх нічого не відчувати, коли іншим людям погано.

За вікном на снастях рибальських суден вигравало сонце. А молода жінка раз у раз відступала вбік, коли повз неї везли тачку з рибою.

– А не скажеш мені, що ти робиш тут? – поцікавився Чон До.

– Я ж і сказав, – відповів другий помічник. – Дружину хотів тобі показати – правда ж, красуня?

Чон До просто подивився на нього.

Другий помічник продовжив:

– Ну звичайно! Вона, розумієш, як магніт, цій красі неможливо опиратися. Моє татуювання не бреше. І в нас уже, уважай, родина. Я

тепер герой, звичайно, і зараз уже майже певна річ, що колись буду капітаном. Просто хочу сказати, мені є що втрачати, і то чимало.

Другий помічник замовк, добираючи слова, а тоді продовжив:

– А ти – у тебе нікого немає. У тебе тільки і є, що койка на кухні в будинку з привидами.

Жінка знадвору покликала його жестом, але другий помічник відмахнувся.

– От коли б ти дав тому американцеві в пику, був би зараз у Сеулі, на волі. Такого в мене не буде. А якщо в чоловіка немає ниточок, як у маріонетки, то чим його зупиниш?

Як же пояснити другому помічникові, що єдиний спосіб скинути з себе всіх привидів – це знайти їх, і єдине місце, де Чон До може це робити – тут. Як пояснити свій невідступний сон, що він слухає радіо, уловлює шматки важливих повідомлень, від матері, від знайомих по сиротинцю. Налаштувати приймач на них було складно, і раніше він прокидався, учепившись в узголів'я, неначе то ручка налаштування ультрависоких частот. Іноді повідомлення переказують якісь люди від інших, котрі чули, що хтось бачив його матір. Мати хоче, щоб він терміново з нею зв'язався. Хоче сказати йому, де вона, пояснити, чому так, вона повторює своє ім'я, знову й знову, але він ніяк не може розчути його. Як тут поясниш, що в Сеулі матері не буде чути?

– Ходімо, – сказав Чон До. – Давай-но до капітана сходимо, хай пашу тобі зашиє.

– Жартуєш? Я ж герой! Тепер я до лікарні піду!

Коли «Чунма» знову вийшла з порту, на ній красувалися нові портрети Великого Вождя й Великого Керівника – Кім Ір Сена та Кім Чен Іра. На камбузі поставили новий стіл, також зробили й новий стільчак у гальюні, бо негоже героєві справляти потребу у відро, хоча герої Північної Кореї пройшли й не такі випробування без скарг і нарікань. Завівся в них і новий прапор КНДР, який вони спустили, відійшовши на одинадцять кілометрів від берега.

Капітан був у чудовому гуморі. На палубі з'явився новий рундук, і, поставивши на нього ногу, капітан скликав команду. Відімкнув рундук і дістав ручну гранату.

– Оце, – пояснив він, – мені дали на випадок повернення американців. Я матиму кинути це в кормову частину трюму – і підірвати нашу славу «Чунму».

Чон До аж очі вирячив:

– А чому не в машинне відділення?

Машиніст подивився на нього поглядом, у якому читалося: «Щоб ти всрався!»

І тоді капітан викинув гранату в море, і вона з тихим «бульк!» зникла під водою.

А до Чона До сказав:

– Не хвилюйся, я б спочатку постукав, коли що.

Капітан відкрив рундук ударом ноги й показав усім надувний рятувальний човен, напевне, витягнутий із радянського пасажирського літака. Колись він був помаранчевий, а нині полиняв до тьмяного персикового; біля червоної ручки стояло зловісне попередження не курити під час розгортання човна.

– Коли граната вибухне і наше любе судно піде на дно морське, я отримав наказ надуті оце, щоб зберегти життя нашого героя. Не мені розповідати вам, яку довіру виявлено до нас таким подарунком.

Другий помічник вийшов наперед, майже боячись цієї речі, і став роздивлятися кириличні написи.

– А цей більший, – зауважив він.

– Сюди може вміститися повний літак людей, – посміхнувся машиніст, – або велич одного героя!

– Ага, – погодився перший помічник. – А я, наприклад, матиму честь пливати поряд, тримаючись за пліт, у якому сидить Герой Вічної Революції!

Але капітан ще сказав не все.

– І я гадаю, що настав час зробити третього помічника офіційним членом нашої команди.

Він видобув із кишені складений у кілька разів промашений папірець. У ньому були дев'ять з'єднаних тонких швацьких голок. Кінчики їх почорніли від численних татуювальних процедур.

– Хоч я й не росіянин, – мовив він Чону До, – але побачиш, я цією штукаю теж дещо можу. А тут можна навіть не перейматися замерзанням чорнила.

На камбузі Чона До поклали на стіл і сказали зняти сорочку.

Коли стерновий побачив оголені Чонові груди, то весело вигукнув:

– А, незайманий! – і всі зареготали.

– Слухайте, – засумнівався Чон До. – А чи треба так? Я ж навіть не жонатий.

– Ну й нехай, – відповів капітан. – Я тебе зараз оженю з найкрасивішою жінкою на світі!

Поки стерновий із першим помічником гортали календар з актрисою Сан Мун, капітан натрусив у ложку чорнильний порошок і змісив із кількома краплями води в рідкувату пасту. Календар давно висів у рубці, але Чон До ніколи особливо до нього не придивлявся, бо календар відгонив тим самим патріотизмом, який транслювався через гучномовці. Кіно він краєм ока бачив, може, двічі в житті, і це були китайські фільми про війну, які показували його загонові, коли погода не підходила для підземних навчань. Звісно, йому інколи траплялися на очі афіші з фільмами Сан Мун, але вони наче його й не стосувалися. Тепер, дивлячись, як перший помічник зі стерновим гортають той календар, обговорюючи, з якої картини краще взяти обличчя, він дещо їм позаздрив: вони пригадували відомі сцени й цитати з фільмів із народною артисткою КНДР. Чон До побачив, які глибокі й печальні очі в Сан Мун, помітив тоненькі зморшки навколо них – свідчення сильної волі перед лицем утрат, – і мусив зібрати всі сили, щоб придушити в собі спогади про Руміну. І водночас сама думка про портрет – будь-чий, зрештою, – який завжди житиме над твоїм серцем, видавалася йому

надзвичайно привабливою. Чому ми навіки не набиваємо на своєму тілі зображення всіх тих людей, які для нас по-справжньому важливі? І тут Чон До згадав, що зараз у нього немає жодної такої людини – тому йому зараз і наколють на грудях портрет ніколи не баченої актриси з календаря в рубці рибальського судна.

– Якщо вона відома актриса, – припустив Чон До, – то всі в країні її впізнають і зрозуміють, що вона не моя жінка!

– Це татуювання, – пояснив капітан, – для американців і південних корейців. Для них це просто буде жіноче обличчя.

– Правду кажучи, – зізнався Чон До, – я не знаю навіть, чому ви, хлопці, наколюєте на грудях портрети дружин.

Другий помічник сказав:

– Так ми ж рибалки!

– Щоб можна було впізнати тіло, – уточнив стерновий.

Мовчазний машиніст додав:

– Щоб вона завжди була поряд, коли про неї думаєш.

– Як шляхетно звучить! – посміхнувся перший помічник. – Але це й для дружин робиться. Вони вважають, що чужа жінка не спатиме з чоловіком, у якого таке татуювання, хоча буває по-різному й дівчата трапляються всякі.

– Причина лише одна, – мовив капітан. – Це робиться для того, щоб вона завжди була у твоєму серці.

Чон До замислився над цим. У нього виникло дитяче питання, питання людини, незнайомої з любов'ю в жодному її вияві:

– То ви оселяєте Сан Мун назавжди в моєму серці?

– Ох, юначе, – промовив капітан, усміхаючись до всіх, хто зібрався навколо. – Вона – актриса. Коли ти бачиш її в кіно, це не зовсім вона. Це просто її героїні.

– Я не бачив її фільмів, – зізнався Чон До.

– Ну то й порядок, – сказав капітан. – Нема чим і перейматися.

– Що це за ім'я таке – Сан Мун? – спитав Чон До.

– Думаю, вона знаменитість, – відповів капітан. – У Пхеньяні, мабуть, в усіх *янбанів* дивні імена.

Вони вибрали кадр із «Далеких тиранів». Це був великий план обличчя, і героїня дивилася не на далеку армію імперіалістів поглядом, сповненим гордої відповідальності, – її очі споглядали вершину гори Пекту^[14], шукаючи духовної підтримки. Також в очах Сан Мун – повага й благоговіння перед усім, що і вона, і глядачі втратять до того моменту, як підуть фінальні титри.

Стерновий рівно тримав календар, а капітан почав з очей. Працював він дуже технічно – витягав голки зі шкіри, особливим чином ворущачи їх туди-сюди; подібним вібруючим рухом затягують боцманський вузол. Так біль був меншим, а кінчики голок входили в шкіру під кутом, уводячи в неї чорнило. Зайве чорнило й кров капітан витирав мокрою ганчіркою.

Працюючи, капітан міркував уголос:

– Що варто третьому помічникові знати про свою нову дружину? Її краса очевидна. Вона з Пхеньяна, якого ніхто з нас ніколи не побачить. Її помітив сам Великий Керівник і обрав на головну роль в «Істинній дочці Батьківщини», першому фільмі виробництва КНДР. Скільки їй тоді було?

– Шістнадцять, – підказав перший помічник.

– Наче так, – сказав стерновий. – А тобі скільки? – спитав він другого помічника.

– Двадцять.

– Двадцять років, – повторив стерновий. – Отже, цей фільм зняли в рік твого народження.

Хитавиця, схоже, ніяк не заважала капітанові.

– Вона була улюбленицею Великого Керівника, єдиною актрисою. Більше нікого не ставили в кіно на головні ролі, і так тривало роками. Також, незважаючи на її красу, а може, якраз через її красу, Великий Керівник не дозволяв їй виходити заміж, тож усі її ролі були тільки ролями, сама вона не знала кохання.

– І тут з'явився командир Га, – уставив слово машиніст.

– Так, з'явився командир Га, – повторив капітан відсутнім тоном людини, яка губиться в дрібних деталях. – Так, і через нього тобі не треба перейматися, що Сан Мун оселиться у твоєму серці занадто глибоко.

Чон До чув про командира Га: він був практично кумиром військових – чоловік, який успішно керував шістьма місіями з ліквідації в Південній Кореї, здобув золотий пояс із тхеквондо й очистив армію від гомосексуалістів.

Другий помічник додав:

– Командир Га навіть із ведмедем бився.

– Щодо цього я не певен, – мовив капітан, прокреслюючи делікатну лінію шиї Сан Мун. – Коли командир Га поїхав до Японії й переміг Кімуру, усі дізналися про це, щойно він повернувся до Пхеньяна. І він назвав, що хоче в нагороду. Великий Керівник зробив його міністром тюремних шахт, це дуже вигідне місце, бо там не треба нічого робити. Але командир Га вимагав собі актрису Сан Мун. Минув час, у столиці були деякі проблеми. Урешті Великий Керівник неохоче виконав його прохання. Пара одружилася, у них народилося двоє дітей, і тепер Сан Мун живе відлюдно, самотньо і в печалі.

Усі затихли, коли капітан це промовив, і Чон До раптом зрозумів, що співчуває їй.

Другий помічник болісно подивився на нього.

– Це правда? – спитав він. – Ви знаєте, що з нею зараз, чим усе закінчилося?

– Так закінчують усі дружини, – сказав капітан.

Тієї ночі свіже татування боліло, і Чон До аж до болю хотів почути ту, що веслує вночі. Капітан казав, що морська вода не дасть татуванню запалитися, але Чон До боявся піти нагору по воду й пропустити її позивні. Він дедалі більше почувався єдиною людиною у світі, яка розуміє цю мандрівницю. Таким був вибір Чона До – стати нічною істотою в країні, де на ніч вимикають електрику, – але це був і його обов'язок, як узятись за весла із заходом сонця чи дозволити гучномовцеві заповнювати твою голову вигуками, але не прокидатися. Навіть команда думала про неї, як про ту, що веслує *на* схід сонця, немовби той схід був метафорою чогось надприродного, утопічного. Чон До розумів, що вона веслує *до* сходу сонця, коли, стомившись і виконавши своє, можна було вкладатися спати. Тільки глибоко вночі він нарешті знайшов її хвилю, ледве чутну, бо човен уже далеко, з півночі.

– Щось сталося з системою навігації, – розповідала вона. – Вона постійно повідомляє неправильні дані. Ми не там, де вона каже, ми там бути не можемо. Попереду на воді щось є, але ми не можемо його розгледіти.

Стало тихо, і Чон До покрутив ручку, спробував налаштуватися.

Вона повернулася:

– Це працює? – питала вона. – Працює? Там судно, судно без світла. Ми вистрілили ракетою. Червоний спалах відобразився від корпусу якогось судна. Чи є тут хто-небудь? Врятуйте нас, будь ласка!

«Хто на них може напасти?» – гадав Чон До. Який пірат нападе на жінку, якій не треба нічого, крім як просто пливти крізь темряву? Чон До почув якийсь різкий звук в ефірі – постріл? – і в його голові закрутилися всі причини, з яких він не може її врятувати: вона занадто далеко на півночі, її знайдуть американці, у нього навіть немає мапи цих вод. Усе це так, але, звичайно, головна причина була в ньому. Через нього, Чона До, вони не можуть узяти курс туди й урятувати її. Він простяг руку й вимкнув приймач, і в його очах ще лишилися зелені плями від лампочок. Знявши навушники, раптом

відчув тихе й холодне повітря. Вийшов на палубу й став вдивлятися в далину, шукаючи самотнього червоного спалаху сигнальної ракети.

– Щось загубив? – спитав капітан. Просто голос із рубки.

Чон До розвернувся й побачив червоний кінчик його цигарки.

– Так, – промовив Чон До. – Гадаю, так.

Капітан не виходив із рубки.

– Малий зараз сам не свій, – сказав він. – Тільки твоїх божевільних штучок йому бракувало.

Чон До спустив на тросі відро, зачерпнув води та облив собі груди. Біль відчувався, немов якийсь далекий спогад. Знову подивився на море. Чорні хвилі здіймалися, хлюпали, а в провалах між ними можна було уявити будь-що попереду. «Хтось тебе врятує, – думав він. – Тримайся! Якщо достатньо протримаєшся – обов'язково врятує».

Команда цілий день ставила перемети, і коли ввечері прокинувся Чон До, уже витягали перших акул. Тепер після приходу американців капітан таких візитів уже не боявся. Він попросив Чона До вивести радіо на палубу через гучномовець. Чон До попередив, що оголена веслувальниця може вийти в ефір пізно, якщо вони сподіваються почути її.

Ніч була ясна, з північного сходу йшли рівномірні буруни, палубні ілюмінатори просвічували на глибину, і там червоним зблискували очі якихось створінь, що їх годі було роздивитися. Чон До застосував антенну решітку й прокрутив перед командою весь спектр від ультранизьких перегуків субмарин до гавкання ретрансляторів, які вели крізь ніч реактивні літаки. Дав їм почути перешкоди, які з'являлися, коли їхнє судно потрапляло в поле охоплення радарів далеких суден. У верхній частині діапазону було пронизливе торохтіння брайлівської трансляції, а на самому вершечку – гіпнотичне шипіння сонячного випромінювання на радіаційних поясах Землі. Капітана зацікавив п'яний спів росіян, які працювали на морській буровій платформі. Він повторював кожен четвертий-п'ятий рядок і казав: «Дайте хвилиночку, і я назву вам цю пісню».

Перших трьох зловлених акул з'їла якась більша, полишавши самі голови. Чон До знайшов якусь жінку в Джакарті, що на коротких хвилях читала англійською сонети, і переказував їх; тим часом капітан з помічниками гадали, якого ж розміру була паща тієї акули, і дивилися крізь порожні голови, що лишилися на гачках. Чон До знайшов рибалкам розмову двох чоловіків з невідомих країн, які разом намагалися розв'язати математичну задачу по аматорському радіо, але перекласти їхню бесіду було дуже складно. Якийсь час Чон До просто дивився на північ, потім змусив себе не робити цього. Вони слухали літаки й судна, наслухали якісь дивні відлуння з-за вигину земної кулі. Чон До спробував пояснити, що таке, наприклад, служба FedEx, і рибалки стали сперечатися, чи правда можна переслати посилку в будь-яку точку Землі за двадцять чотири години.

Другий помічник усе питав про оголену веслувальницю.

– Мабуть, у неї зараз соски, як бурульки, – уявляв він. – А ляжки всі білі й у гусячій шкірі.

– До світанку ми її не почуємо, – сказав Чон До. – А до того немає чого обговорювати.

Машиніст припустив:

– Ото, мабуть, здорові в неї американські ноги!

– У веслярів сильна спина, – відзначив перший помічник. – Певно, вона може скумбрію навпіл голими руками розірвати.

– Хай вона мене навпіл рве, – зауважив другий помічник. – Почекайте, вона дізнається, що я герой, я стану послом, і ми могли б укласти мир!

Капітан сказав:

– Ага, жди, вона побачить, що тобі подобаються жіночі черевики.

– Зате в неї, певне, чоловічі, – докинув стерновий.

– Зовні холодна, усередині гаряча... – вів далі другий помічник. –

А то як же ще?

Чон До розвернувся до нього:

– Чи не закрив би ти рота, га?

Раптом радіо на палубі перестало бути новою. Воно звучало, але команда працювала мовчки, було чути тільки лебідку, хлопання черевних плавців і ножі. Перший помічник перевернув акулу горічерева, щоб зрізати анальний плавець, коли раптом під ним відкрився отвір і звідти вилетів цілий виводок акулят, слизьких, укритих жовтком, більшість із них іще дихала в оболонках яєць. Капітан поспихав їх у море й оголосив перерву. Акулята не занурювались у воду, а лежали на поверхні, пливли разом із судном, і їхні ще не сформовані очі нерівно випирали з-під шкіри.

Рибалки курили «Консоль»^[15] і, сидячи на люках, відчували вітер на обличчі. Вони ніколи не дивилися в бік Північної Кореї в такі моменти: завжди на схід, у бік Японії, а то й далі – у нескінченний Тихий океан.

Попри всю напругу до Чона прийшло таке відчуття, яке не раз бувало в дитинстві, після роботи на полях сиротинця чи десь на заводі, куди їх водили. Таке він відчував, коли важко працював зі своєю групою хлопчиків: попереду ще нелегка робота, але кінець близько і скоро на них чекає обід – пшоняна каша, капуста, а може, суп із шкоринок дині. Потім усі гуртом сплять – сто хлопчиків на чотирьох поверхах нар, і спільна втома робить їх одним цілим. То було не що інше як відчуття, що він – свій, він разом із кимось, і воно не було особливо глибоким чи сильним, просто найприємнішим із тих, які в нього бували. Відтоді Чон До все життя намагався бути сам собою, але на «Чунмі» траплялися моменти, коли він почувався *їхнім*, і приходило задоволення, коріння якого було не всередині, а зовні.

Приймач гуляв частотами, рибалки чули всього потроху, і саме другий помічник перший підвів голову, почувши знайомі голоси.

– Вони! – вигукнув він. – Американці-привиди!

Притьмом роззувся й поліз босоніж на верх рубки.

– Вони знову під нами! Але тепер ми до них доберемося.

Капітан вимкнув мотор лебідки, щоб було краще чути.

– Що вони кажуть? – спитав капітан.

Чон До побіг у свою каптьорку і старанно налаштувався на них, хоча прийом був і так добрий.

– Ферзь бере коня з четвертої клітини, – переклав Чон До. – Це американці. Там один з російським акцентом, є ще один із японським. – Тут американці зареготали й загомоніли, вочевидь, просто над душею в того, хто виходив в ефір. Чон До перекладав далі: – Глядіть, командире! Дмитрій уже на туру зуби гострить!

Капітан пішов до борту й подивися у воду. Похитав головою.

– Там же западина, – сказав він. – Так глибоко ніщо не пірне.

Перший помічник підійшов до нього:

– Чуєте? Вони там, на дні, у шахи ріжуться.

Чон До закинув голову вгору: як там другий помічник? Той возився на стовпі, відчіпляв спрямовану антену.

– Обережно з кабелем, – гукнув він йому, а сам перевірів годинник: майже дві хвилини триває сигнал. Потім у хвилю вліз якийсь кореець, говорив про досліди чи щось у такому дусі. Чон До побіг униз звужити діапазон, щоб ніщо не накладалося, але корейця з ефіру усунути не виходило. Це була не інша хвиля: він усе ж намагався не думати, що там із ними ще й кореець.

– Що кажуть американці? – спитав капітан.

Чон До замислився і переклав:

– Ці дурні пішаки кудись попливли...

Капітан знову подивився у воду:

– Що вони там роблять?

Коли другий помічник зняв зі стовпа спрямовану антену, усі замовкли, коли він розвернув її до води. Він тихо поводив антеною над поверхнею океану, сподіваючись виявити джерело передачі. Але нічого не було чути.

– Щось негаразд, – засмутився Чон До. – Мабуть, вимкнулося.

І тут Чон До побачив руку, яка вказує в небо. Капітанову руку, яка показувала на світляну цятку, що мчала між зірок.

– Онде вони, синку, – показав капітан, і, коли другий помічник розвернув антену в бік світляної дуги, сигнал повернувся, верескнув

зворотний зв'язок і раптом почулися американець, росіянин і японець – так, наче всі вони сиділи просто тут, на палубі.

Чон До переклав:

– Росіянин каже: «Шах і мат!» – а американець: «Блін, тут усі фігури розлітаються, так що не рахується, почнімо заново!» – а росіянин йому: «Та нехай, давай поки дошку відкладемо. До наступної орбіти ще буде час провести наступний матч Москва – Сеул!»

Вони дивилися, як другий помічник веде антену за цяткою до самого обрію, і коли вона згасла, зник і зв'язок. Уся команда дивилася на другого помічника, а той – у небо. Нарешті він обернувся до них.

– Вони разом у космосі, – сказав він. – Вони, з ідеї, наші вороги. І що ж, сміються там і дурня клять, – а тоді мовив тихіше, до Чона До: – Ти помилився. Вони це справді заради, бляха, миру і братерства!

Чон До прокинувся в темряві. Зіпершись на руки, сів на койці, прислухаючись у тиші – до чого? Пара з рота відчувалася як щось, що заповнює простір перед ним. Світла вистачало, щоб роздивитися калюжі на підлозі, які пересувалися в такт рухам судна. Риб'ячий жир, який просочувався крізь шви перекриття, зазвичай чорно поблискував під заклепками, а тепер затвердів і побілів від холоду. Чон До вгледів серед тіней у маленькій кімнаті щось ніби людську постать, яка завмерла й майже не дихала. Чон До на якийсь час і сам затамував подих.

Перед світанком Чон До знову прокинувся. Почув ледь помітне шипіння. Перевернувся обличчям до корпусу й уявив, як по той бік металу відкрите море найтемніше саме перед світанням. Притулився до металу лобом і прислухався – і відчув шкірою, як щось злегка зіткнулося з бортом.

Нагорі, на палубі, вітер пробирав до кісток. Чон До замружився. У рубці не було нікого. І раптом Чон До побачив по носові корабля щось у морі, щось сірувато-рожеве гойдалося на хвилях. Трохи

придивившись, він зрозумів, що це – рятувальний пліт із російського літака. З того боку, яким він був пришвартований до «Чунми», стояло кілька бляшанок із консервами. Чон До не повірив і взявся за трос, щоб перевірити.

Другий помічник висунувся з човна, щоб забрати останні консерви.

– А-а-а... – відкрив рота він, побачивши Чона До. Глибоко зітхнув, зібрався на слові й попросив: – Передай мені оті бляшанки.

Чон До подав їх униз.

– Одного разу я бачив утікача, – сказав він другому помічникові. – І бачив, що з ним зробили, коли спіймали.

– Хочеш зі мною – сідай! – запропонував другий помічник. – Нас ніхто не знайде. Тут течія на південь. Ніхто назад нас забирати не буде.

– А дружина?

– Вона затялася, то її не зміниш, – мовив він. – Дай-но мені мотузку.

– А капітан, а ми всі?

Другий помічник потягнувся й відв'язав човен сам. Відштовхнувся від борту. І, пливучи у відкрите море, сказав на прощання:

– Це ми на дні океану сидимо. Ти допоміг мені це зрозуміти.

Уранці світло було яскраве, і, коли команда вийшла на палубу прати, виявилося, що другий помічник зник. Рибалки стали перед порожнім рундуком, спробували подивитися вдалину, але хвилі блищали, як тисячі дзеркал. Капітан відправив машиніста перевірити речі в каюті: виявилося, що, крім плота, майже нічого не зникло. Стерновий знизав плечима й махнув рукою на схід, мовляв, він, певне, десь там. Так вони й стояли там, дивились і намагалися не зазирати в майбутнє.

– Бідна його дружина, – зітхнув машиніст.

– Її точно в табори відправлять, – приєднався перший помічник.

– І нас теж, мабуть, – додав машиніст. – Із жінками, із діточками...

– Слухайте! – звернувся до всіх Чон До. – А ми скажемо, що він випав за борт. Підступна хвиля змила.

Капітан, який доти мовчав, обізвався:

– Що, коли вперше вийшли в море на надувному човні?

– Ну і пліт теж змило, – запропонував Чон До і показав на сіті й поплавці, – оце теж можемо в море покидати.

Капітан скинув шолом і сорочку, жбурнув їх убік, не дивлячись. Він сів посеред палуби й обхопив голову руками. І саме тоді команда відчула справжній страх.

– Я більше так жити не можу, – сказав капітан. – У мене нема ще зайвих чотирьох років.

Стерновий запропонував:

– Не просто хвиля, а кильватер із південнокорейського контейнеровоза. Ледь не затопили нас.

Перший помічник запропонував:

– Може, сядемо на мілину біля Вонсана – і вплав до берега. Тоді вийде, що другий помічник просто не доплив. Попливемо до пляжів, там же повно пенсіонерів, буде купа свідків.

– Нема там пенсіонерів, – відказав капітан. – Це вам просто розказують, щоб ви працювали.

– То можемо попливти його шукати, – подав ідею Чон До.

– Роби як знаєш, – мовив капітан.

Чон До приставив долоню козирком до очей і поглянув на хвилі.

– А ви думаєте, він там виживе? Він зможе?

Перший помічник став дивитися й собі.

– От, бля, бідолашна його дружина!

– Чи плота не буде, чи матроса, а все нам буде непереливки, – сказав капітан. – А без обох – так вони нам узагалі ніколи не повірять!

На палубі лежала суха риба́ча луска і блищала на сонці. Капітан від люті ходив колами:

– Якщо «Чунма» піде на дно, і ми з нею, дружини помічників отримуватимуть пенсію, жінка машиніста отримуватиме пенсію, і

жінка стернового. І всі вони будуть живі.

– Вони житимуть із чоловіками, яких їм дадуть на заміну, – зауважив перший помічник. – Як це – моїх дітей виховуватиме якийсь чужий мужик?

– Вони житимуть! – наголосив капітан. – І не потраплять до таборів!

– Американці розлютились, – утрутився Чон До. – Вони повернулися й забрали його!

– Що? – перепитав капітан. Він приклав долоню до лоба козирком і подивився на Чона До.

– Вони жадали помсти! – продовжив третій помічник. – І вони припливли забрати того, хто їх переміг. Вони знову залізли на наше судно й викрали другого помічника!

Капітан так і ліг на палубу в химерній позі. Вигляд у нього був такий, ніби він упав із поруччя й саме лежав не ворущачись та перевіряв, чи цілий. Капітан сказав:

– Якщо в Пхеньяні справді вирішать, що нашого громадянина викрали американці, то вони так просто не відчепляться. Напосядуться, і врешті правда впливе. Та й нема в нас доказів, що американці приходили, – минулого разу нас урятувало тільки те, що їхні ідіоти погралися з нашим радіо.

Чон До витяг із кишені візитну картку, яку дав йому Джервіс, із печаткою військового флоту США.

– Може, американці хотіли, щоб у Пхеньяні точно дізналися, хто тут прийшов і надавав нашим по задниці. Та й це були ті самі хлопці – ми їх усіх чудово пам'ятаємо. Можемо спокійно всі розповісти те саме.

Машиніст долучився:

– Ми саме витягали перемети, коли на борт зненацька скочили американці! Вони підкралися непомітно. Вони схопили нашого другого помічника, трохи з нього поглумилися й кинули акулам.

– Точно! – вигукнув перший помічник. – Ми спустили рятувальний пліт, але акули роздерли його зубами!

– Ага, – сказав стерновий. – А американці просто стояли зі своїми гвинтівками й реготали, коли наш товариш гинув!

Капітан роздивлявся картку й посміхався. Простягнув руку, і йому допомогли підвестися. Очі в нього горіли диким вогнем.

– І тут один із нас, – промовив він, – важачи власним життям, стрибнув у море, повне акул, рятувати другого помічника. Цього нашого товариша люто покусали акули, але він не зважав, бо думав тільки про те, як урятувати другого помічника, героя Корейської Народно-Демократичної Республіки. Але було надто пізно – напівз'їдене тіло другого помічника зникло в морських глибинах. Його останніми словами були слова слави Великому Керівнику, і ми швидко витягли з моря на борт «Чунми» нашого другого сміливця, закривавленого й ледь живого.

Раптом стало значно спокійніше.

Капітан сказав машиністові запускати лебідку:

– Нам потрібна свіжа акула.

Капітан підійшов до Чона До та обійняв його за шию, підтягнувши так близько, що вони майже торкалися лобами. Ніхто ніколи не робив такого з Чоном, і в нього виникло відчуття, ніби крім нього й капітана на світі нікого немає. Капітан промовив:

– Це не за те, що ти вклав усі ці дурниці в голову другому помічникові. І не тому, що тільки в тебе на грудях актриса замість справжньої жінки, яка вдома від тебе залежить. Це тому, що серед нас тільки ти пройшов військове больове тренування. І тому, що тебе ніхто не вчив жити в сім'ї й жертвувати собою, як тільки треба, щоб захистити своїх!

Очі капітана були широко розплющені, спокійні й так близько, що Чонові До здавалося, ніби вони спілкуються подумки, без мови. Рука під потилицею була вагома, і Чон До відчув, що киває.

Капітан сказав:

– Тебе не було кому вести, але в тебе є я, і я кажу, що вчинити так буде правильно. Оці люди – твоя сім'я, і я знаю, що заради них ти готовий на все. Нам залишилося тільки отримати свідчення.

Акула провисіла на гачку всю ніч і зовсім очманіла, відчуваючи близьку смерть. Коли її витягли з води, вона слабо відкривала й закривала рот – радше заради кисню, ніж щоб знищити того, хто прирік її на повільну смерть.

Капітан попросив стернового тримати руку Чона До.

– Ні, – відмовився Чон До. – Я сам.

Перший помічник із машиністом підняли акулу, яка від носа до хвоста була завдовжки майже два метри.

Чон До глибоко вдихнув і розвернувся до капітана:

– Акули, зброя, помста, – сказав він. – Розумію, я сам це вигадав, але в таку байку навряд чи хто повірить.

– Твоя правда, – погодився капітан. – Зате цю історію вони зможуть використати.

Коли вони покликали допомогу по радіо, береговий патруль супроводив їх до Кінчхе, де на причалі зібрався цілий натовп. Там була парочка представників міністерства інформації, двоє журналістів із «Родон сінмун», якісь місцеві правоохоронці, яких ніколи в житті не побачиш, якщо ти не п'яниця. Труби нового консервного заводу парували, отже, там відбувався цикл стерилізації, тож працівники сиділи на перекинутих відрах, виглядаючи того чоловіка, який бився з акулами. Навіть вуличні хлопчачи й діти-каліки прийшли поглянути на це видовище, тихцем визираючи крізь скло баків з рибою, і їхні обличчя витягалися й змінювали форму, коли повз пропливали косяки японської ставриди.

До Чона прийшов лікар із пакетом крові. Він став шукати вену на пораненій руці, але Чон До зупинив його:

– Якщо ви переливатимете в цю руку, вона назад не виллється?

– Послухай, я лікую тільки героїв, – мовив лікар. – Так що на крові я знаюсь. І заливати треба якраз туди, звідки витікає.

Тоді він вставив катетер у вену за кісточкою пальця, відкрив клапан системи і дав Чону До пакет, щоб він тримав його вгорі здоровою рукою. Лікар розгорнув закривавлену футболку, і щодо

рани сумнівів не було: акулячі зуби. Вони, як шматки битої пляшки, пройшли на всю глибину; коли рану промили, то в глибині кожного сліду зуба стало видно білу кістку руки.

Репортерів з міністром Чон До коротко переповів своє зіткнення з американською агресією. Багато запитань йому не ставили. Схоже, їх цікавили додаткові докази. Раптом перед ним виріс той самий старший чоловік – сива стрижка й покручені руки, – який того разу забрав другого помічника. Одягнений він був у той самий сірий костюм, і зблизька Чон До бачив, що повіки в нього такі важкі, ніби він, говорячи, давав очам відпочити.

– Мені потрібно підтвердити деталі вашої історії, – промовив він і показав срібний значок, без жодної назви агенції. На ньому була зображена тільки потужна кам'яна стіна, яка висить у повітрі над землею.

Чон До пішов стежкою вниз. У здоровій руці він тримав пакет із кров'ю, друга висіла на перев'язі. Попереду йшов капітан, який розмовляв із дружиною другого помічника. Вони стояли біля купи цегли, і молодиця не плакала. Вона уважно подивилася на того сивого чоловіка, потім на Чона До, потім розвернулася до капітана, який злегка обійняв її, намагаючись утішити. Чон До озирнувся й побачив метушню в доках і своїх товаришів, які, розмахуючи руками, переказували історію про акул – і раптом вони здалися неймовірно далекими.

Старий повів його на покинутий консервний завод. Від заводу з високими стелями залишилися тільки величезні парові камери, самотні газові маніфолди й іржаві рейки, вмуровані в цементну підлогу. Крізь дірки в даху пробивалися промені сонця; там стояв складаний стіл і два стільці.

На столі був термос. Сивий чоловік сів і повільно, з рипінням, відкрутив кришку руками, що працювали наче у великих рукавицях. Знову здалося, що він дав своїм очам відпочити й заплющив їх, але він просто був старий.

– Тож ви інспектор чи якимось так? – спитав Чон До.

– Що вам відповісти? – промовив задумливо старий. – На війні я був відчайдушним. А коли ми перемогли, то й далі був готовий до всього.

Він нахилився вперед, промінь освітив його голову, і Чон До помітив силу-силенну шрамів під його коротким сивим волоссям.

– Тоді я міг би називати себе інспектором.

Чон До вирішив повести безпечну гру:

– Війну виграли такі великі люди, як ви, ви прогнали імперіалістичних загарбників!

Старий налив чаю в кришку термоса, але не пив, просто тримав і поволі крутив її двома руками, а кришка парувала.

– Ця історія з вашим юним рибалкою – вона дуже сумна. Смішно те, що він же справді був героєм. Я сам підтвердив його історію. Він справді кинувся на озброєних американців із самим рибальським ножом. Таке шаленство додає людині поваги чужих, але відбирає в неї друзів. Я про таке добре знаю. Може, оце й сталося між командою і юним другим помічником.

Чон До сказав:

– Другий помічник не кликав американців на наше судно. Він не шукав проблем на свою голову, не кажу вже про смерть. Ви ж чули, що його з'їли акули, так?

Старий нічого не відповів.

– У вас немає олівця чи паперу, чогось такого?

– Ми спіймали вашого товариша на плоту сьогодні вранці. То було навіть раніше, ніж ви передали повідомлення про той так званий напад. У нього було багато цигарок, але сірники він не вберіг, і вони промокли. Кажуть, що ваш товариш плакав над своїм учинком і не міг зупинитися.

Думки Чона До відразу кинулися в інший бік. «Бідний дурник», – подумав він. Чон До раніше гадав, що він і слідчий більш-менш заодно, але тепер розумів, що він сам-один і все, що в нього є, – оця історія.

– Краще б ця брехня була правдою, – відповів Чон До, – бо тоді другий помічник був би живий, а не загинув би на очах у всіх нас. І капітан би не мусив розповідати його дружині, що вона ніколи більше його не побачить...

– Його ніхто більше не побачить, у цьому я можу вас запевнити, – мовив старий. І знову здалося, ніби він задрімав. – Чи хочете знати причини, чому він утік? Гадаю, він казав про вас.

– Другий помічник був гарний товариш і герой! – вигукнув Чон До. – Може, ви б виявили трохи поваги до покійного?

Старий підвівся.

– Напевне, мені потрібно перевірити *вашу* історію. – І перша атака була короткою і прямою – кілька різких ударів у лице. З хворою рукою і з зайнятою пакетом із кров'ю здоровою, Чон До нічого не міг йому протиставити. – Скажи, хто це придумав, – мовив старий і вдарив Чона До по черзі в обидві ключиці.

– Чому його не випустили південніше, ближче до ДМЗ [\[16\]](#)?

Чон До якимось чином застряг на стільці, і два рубані удари по рухомих ребрах зовсім його так зафіксували.

– Чому не дезертирували інші? Чи ви його вигнали?

Спалахи болю пробігли його шиєю, носом, вухом – і після того в очах почало пливти.

– Американці повернулися, – тримався свого Чон До. – У них грала гучна музика. Одягнені вони були по-вуличному, навіть у черевиках зі сріблястими галочками. Один із них погрожував спалити корабель. У нього на запальничці була крилата ракета. Раніше вони сміялися з нас, що ми не маємо унітаза, а тепер сміялися з того, що він з'явився.

Старий ударив Чона До просто в груди, роз'ятривши свіже татування: обличчя Сан Мун загорілося вогняними лініями над серцем. Старий зупинився й налив іще чаю, але не пив, просто погрів руки об кришку. Чон До тепер розумів, як це буде. В армії його тренером з болю був Кімсан. Увесь перший тиждень вони сиділи за столом, доволі схожим на оцей, і споглядали свічку, яка горіла між

ними. На її вершечку колихався малий і гарячий вогник. На їхніх обличчях було світло й тепло. А далі, за межами світла, починалася темрява. «Ніколи не давай болю зіштовхнути тебе в темряву, – навчав його Кімсан. – Немає нікого, тільки ти один. Коли ти відвернешся від вогника, він зникне».

Старий продовжив допит. Тепер запитання були не про другого помічника на рятувальному човні, а про нього на «Чунмі», про кількість акул, наскільки далеко в морі це відбувалося, чи були гвинтівки в американців на запобіжниках. Старий тримав темп, завдаючи довгі, повільні серії прицільних ударів: від щік і рота до вух, здається, переходячи до м'якших частин тіла тоді, коли кулаки починали боліти.

«У вогнику свічки пучка болить, а решта тіла – у теплому сяйві й світлі. Біль має бути на самій пучці, а тіло – у сяйві». Чон До ставив у своєму тілі блоки: від удару в плече має боліти тільки плече, воно має уявно відмежуватися від решти тіла. А коли старий бив в обличчя, Чон До розвертав голову, щоб кулак не влучав у місце, по якому вже бив. «Вогонь має бути тільки на кінчиках пальців, пальці в русі, а решта тіла хай спочиває у світлі».

Гримаса болю скривила обличчя старого, і він зупинився розправити спину. Нахилиючись туди-сюди, він промовив:

– Про війну багато всіляких розмов. Героями майже всіх зробили. Навіть були дерева-герої. Правда. У моєму підрозділі всі були герої війни, крім, звичайно, новачків. Може, ваш товариш став героєм, а вам це було не до вподоби. Може, і ти хотів стати героєм?

Чон До намагався тримати тіло у світлі уявної свічі, але не міг зосередитися. Він усе гадав, куди старий битиме цього разу.

– Якщо мене спитати, – сказав старий, – то в героїв вдача непередбачувана й нерівна. Вони своє роблять, але побий мене грім, коли з ними легко працювати. Повір, я вже знаю. – І він показав на довий шрам уздовж руки. – У моєму підрозділі всі новачки були зі студентів...

Коли очі старого знову заблищали, він схопив Чона До за шию, щоб утримати рівновагу. Далі було кілька тупих ударів у живіт.

– Хто кинув його за борт? – спитав він і вдарив у груднину. – Якими були його останні слова? – і знов удар, другий, третій. – Чому ти не знаєш, що робив капітан? – кулаки вибивали повітря з легень. – Чому не покликали на допомогу по радіо?

Тоді старий відповів на всі запитання сам:

– Бо не було ніяких американців. Бо вас дістав цей ненормальний тип і ви викинули його за борт. Ви всі підете до таборів, ти це знаєш, це вже вирішено. То можеш уже й розказати, яка різниця.

Старий зупинився. Застиг на якусь мить, тримаючи одну руку в другій, заплющивши очі з якимось ніби полегшенням. Тоді Чон До почув голос Кімсана, так чітко, ніби він був тут, поруч, у цій кімнаті. «Вогонь – це ти, – мовив Кімсан. – Цей старий торкається тебе, вогню, голими руками, – Кімсан міг би додати, що також ліктями, колінами, ногами, – але це його руки торкаються вогню, і поглянь, як він його обпікає».

– Не можу сказати, що я про щось думав, – промовив Чон До. – Але коли я стрибнув, на свіже татуювання потрапила солоня вода, і я відчув паніку. Акули спочатку кусають потроху, куштують тебе й аж потім починають їсти, а американці реготали на палубі на всі свої білі зуби, і всі ці зуби для мене стали неначе чимось одним.

Старий розчаровано розплющив очі:

– Ні. Ти брешеш.

І знову взявся до справи. Бив і казав, що все насправді було не так, що вся команда заздрила новому званню другого помічника, що Чон До не міг запам'ятати, хто в що був одягнений, що...

«Вогонь – дуже маленький. Щоб спалити всю шкіру на тобі, він має горіти цілий день. Залишайся на світлі. Ні в якому разі не відходь у темряву, бо там ти будеш сам, звідти не повертаються». Кімсан казав, що цей урок для Чона До – найважчий, бо в дитинстві з ним сталося саме це – він пішов у темряву. Цього його навчили батьки, хто б вони не були. Якщо ти підеш у темряву, якщо

відвернешся від світла, то зможеш робити будь-що. Зможеш чистити цистерни на заводі Панґу, де роблять фарбу, доки не почнеш відкашлювати червоним і небо над тобою не пожовкне. Зможеш по-хорошому всміхатися, коли інших дітей забиратимуть на сталеплавильний завод чи м'ясокомбінат, і, скулившись у пітьмі, казати: «Щасти тобі!» чи «Бувай!» тим, кого забирають люди з китайським акцентом.

Важко сказати, як довго старий обробляв Чона До. Усі його слова зливалися в одне довге, беззмістовне речення. Чон До був там, у воді, він бачив перед собою другого помічника.

– Я намагався його схопити, – розповідав Чон До, – але його тіло весь час вислизало, смикалось, гойдалося, і я розумів, що з ним робиться, розумів, що діється під водою. У моїх руках він був узагалі невагомий, це було все одно, що намагатися врятувати подушку сидіння, але все одно в мене нічого не виходило.

Коли Чон До від'єднав чуття від пульсуючого болю в очах і гарячої крові в носі, спинив біль на губах і у вухах, заблокував свої руки, плечі й торс від цього відчуття, коли він відключився від усього – залишилася сама серцевина, і виявилось, що там по-дурненькому всміхається маленький хлопчик, який і гадки не має, що коїться з тим чоловіком, який у нього зовні. І раптом уся історія стала правдивою, вбилася в нього, і Чон До заривав, оплакуючи смерть другого помічника й те, що він ніяк, нічим не зміг його врятувати. Він раптово побачив його в чорній воді – усю цю сцену осяяв спалах єдиної сигнальної ракети.

– Мій друг! – промовив Чон До. По його обличчю текли сльози. – Я не зміг його врятувати. Він був сам-один у тій чорній воді. Я не зміг урятувати навіть його частину. Я дивився в його очі: він не розумів, де він. Він кликав на допомогу, казав: «Напевне, мене треба рятувати...» – і голос у нього був моторошно спокійний. І тут у мене нога сама перекинулася через борт – і я опинився у воді.

Старий зупинився. Він стояв, тримаючи руки в повітрі, як хірург. Вони були вкриті слиною, слизом, кров'ю.

Чон До вів далі:

– Він сказав: «Темно, я не знаю, де я», – а я йому: «Я тут, слухай мій голос». Він спитав: «Ти там?» Я поклав його руку на своє обличчя, і вона була бліда й холодна. «Я не там, де мені здається, не можу там бути. Корабель десь далеко, я не бачу світла». Оце й були його останні слова.

– «Я не бачу світла»? Чому він це сказав?

Не дочекавшись відповіді Чона До, старий спитав:

– Але ж ти намагався його врятувати, так? Це тоді тебе акула вкусила? А американці – ти казав, вони в тебе цілилися, так?

Пакет із кров'ю в руці Чона До важив наче сотню кілограмів, і він усіма силами тримав його. Коли він зміг сфокусувати погляд на ньому, то побачив, що кров у пакеті скінчилася. Звів очі на старого:

– Що?

– Раніше ти казав, що його останні слова були: «Слава Кім Чен Іру, Великому Керівникові Кореїської Народно-Демократичної Республіки». Ти визнаєш, що це – брехня.

Свічка згасла. Зникло і полум'я, і світло, і темрява – і раптово не стало нічого. Кімсан нічого не казав про те, що робити після болю.

– Ви що, не бачите? Це все брехня, – сказав Чон До. – Чому ми не покликали підмогу? Чому я не організував, щоб команді вдалося врятувати його? Якби команда працювала злагоджено, ми б змогли його врятувати. Я мав їх благати, мав стати на коліна перед ними. А я нічого не зробив. Намок та й усе. Єдине, що відчув, – це як татуювання болить.

Старий сів на другий стілець. Знову налив чаю й тепер уже випив.

– Але ж більше ніхто не намок, – промовив він. – Ти ж більше нікого з акулячим укусом не бачиш. – Він роззирнувся навколо, немовби гадаючи, де це вони сидять. – Я скоро вийду на пенсію. Скоро все старше покоління піде. Не знаю, що тоді буде з країною...

– А що з нею буде? – спитав Чон До.

– Із дружиною другого помічника? Не хвилюйся, ми їй кого-небудь хорошого знайдемо. Знайдемо когось вартого його пам'яті.

Старий витрусив із пачки цигарку й не без складнощів закурив її. То була «Чхолліма», таку марку курили в Пхеньяні.

– Просто не корабель, а якась фабрика героїв.

Чон До намагався викинути порожній пакет, але пальці не розтискалися. Можна вимкнути руку, щоб нічого не відчувати, а назад як увімкнути?

– Даю офіційне підтвердження, – промовив старий. – Твоя історія підтверджена.

Чон До подивився на нього:

– Ви про яку історію?

– Про яку історію? – повторив старий. – Та ти тепер герой.

Старий запропонував Чонові До цигарку, але той не зміг її взяти.

– А факти? Вони ж не узгоджені. Де відповіді?

– Немає такої речі, як факти. У моєму світі всі відповіді на запитання йдуть ось звідки. – І він показав на себе, але Чон До не зрозумів, на яку саме частину тіла: серце, живіт чи яйця.

– А де вони? – спитав Чон До. Він бачив перед собою дівчину на веслах, яка стріляє своєю сигнальною ракетою, відчував холод щоки другого помічника, якого акули тягнуть під воду. – Ми їх коли-небудь знайдемо?

Уві сні Чона До кусали акули, актриса Сан Мун кліпала й мружилась, як Руміна, коли їй в очі потрапляв пісок. Снівся другий помічник, який плив далі й далі в різке світло. Раптовий біль – але спить він чи ні? Очі блукали під набряклими, непідйомними повіками. Нескінченний запах риби. Гудки сповіщали про світанок, і наставала ніч, коли затихав маленький холодильник.

Усі суглоби, здавалося, задерев'яніли, і кожен глибокий вдих перетворював груди на горнило болю. Коли він нарешті зміг здоровою рукою знайти поранену, то намацав товсті нитки хірургічного шва. Краєм пам'яті згадав, як капітан допоміг йому піднятися сходами житлового будинку до квартири, де мешкали другий помічник і його дружина.

Гучномовець – «Громадяни!» – цілий день складав йому компанію. Після обіду вона приходила з консервного заводу, і на її руках ще залишався запах мастила. На плиті торохтів і свистів маленький чайничок, вона підмугикувала під «Марш Кім Чер Іра», який позначав завершення випуску новин. Потім її руки, крижані від спирту, дезінфікували його рани. Ці руки перевертали його в ліжку, щоб змінити постіль чи спорожнити міхур, і він був певен, що відчуває на її пальцях слід від обручки.

Невдовзі повіки відтухли, запалення майже зійшло, але очі все одно були склеєні засохлим слизом. Вона намочила шматинку в гарячій воді і промила їх.

– Ось і він! – сказала, коли до Чона До нарешті повернувся зір. – Чоловік, який кохає Сан Мун!

Чон До підвів голову. Він лежав на матраці на підлозі, голий під світло-жовтим простирадлом. Він упізнав жалюзі на вікнах житлового будинку. У кімнаті на мотузці сушилися, як прання, дрібні окунці.

– Мій батько вважав, що коли його дочка вийде за рибалку, то ніколи не голодуватиме.

І тут у його полі зору з'явилася дружина другого помічника.

– Ми на якому поверсі? – спитав він.

– На десятому.

– Як ви мене сюди занесли?

– То було не так уже й важко. Як мені тебе чоловік описував, так ти мені здавався набагато більшим.

Вона провела шматинкою по його грудях, а він постарався не скривитися від болю.

– Бідолашна твоя актриса, уся в синцях. Це її дуже зістарює, наче її час уже минув. Ти бачив її фільми?

Хитати головою виявилось боляче.

– І я теж. Не в цьому болоті їх дивитися. Єдине кіно, яке я бачила, – то було іноземне, про кохання. – Вона сполоснула

шматинку, а тоді змочила краї його шрамів. – Про корабель, який налетів на айсберг, і всі загинули.

Дружина другого помічника всілася поруч на матраці. Двома руками із зусиллям перевернула його на бік. Піднесла до нього банку й підставила так, щоб його *умкйоун* опинився всередині.

– Давай, – сказала вона й пару разів плеснула його по спині. По тілу прокотився больовий розряд, а тоді пішов струмінь. Коли він закінчив, вона підняла банку до світла. Рідина була каламутна й іржавого кольору. – Уже краще, – промовила вона. – Скоро ходитимеш коридором у туалет на поверсі, як великий хлопчик.

Чон До спробував самотійно перевернутися на спину, але не зміг, так і лишився лежати на одному боці в напівзігнутій позі. На стіні, під портретами Великого Вождя й Великого Керівника, на маленькій полиці лежали «американські черевики» другого помічника. Чон До намагався здогадатися, як же той примудрився довести їх додому, коли вся команда бачила, що він викинув свої кросівки за борт. На стіні на цвяшках висіла велика головна карта з «Чунми». На ній було видно всі корейські моря, і саме з нею звіряли решту мап на борту. Усі думали, що вона тоді згоріла в пожежі. Кнопками на ній було позначено всі рибальські угіддя, до яких вони плавали, а олівцем – координати кількох точок на півночі.

– Це курс мандрівниць? – спитав Чон До.

– Мандрівниць? – спитала вона. – На цій карті всі місця, де він бував. Червоні позначки – це міста, про які він чув. Він завжди розповідав, куди б хотів мене взяти з собою.

Вона подивилась у вічі Чона До.

– Що? – спитав він.

– А він справді це зробив? Правда кинувся з ножом на американських командос, чи це ви, хлопці, усе набрехали?

– А чому тобі важливо, що я скажу?

– Бо ти офіцер розвідки. Бо тобі по барабану абсолютно всі в цьому завалящому містечку. Закінчиш свою місію, повернешся до Пхеньяна й більше нас, рибалок, і не згадаєш.

– А що ж у мене за місія?

– Буде війна на дні океану, – прошепотіла вона. – Може, моєму чоловікові й не слід було про це мені розповідати, але він розповів.

– Не обманюй себе, – сказав він. – Я простий радист. І – правда, твій чоловік кинувся на військового моряка США з ножем.

Дружина другого помічника похитала головою в мовчазному захваті.

– У нього було стільки шалених планів. Коли ти мені це сказав, то я тепер розумію: якби він лишився живим, то неодмінно б узявся здійснювати який-небудь із них.

Вона нагодувала Чона До з ложки підсолодженим рисовим відваром, потім перевернула його й знову накрила простирадлом. У кімнаті темніло, скоро вимкнеться електрика.

– Чуєш, мені треба буде вийти, – сказала жінка. – Як раптом що, крикни, і зразу прибіжить відповідальна за поверх. Вона така – тільки-но хтось у квартирі бодай пукне, то вона вже й під дверима.

Вона помилася шматинкою в тазу біля дверей, де він не міг її бачити. Тільки чув тихий звук дотику тканини до її шкіри і звук води, що капала в таз. Він гадав, чи не тією самою шматинкою вона промивала йому очі й рани.

Перед тим як іти, вона зупинилася біля нього в сукні, на якій були сліди викручування й сушіння на мотузці. Хоч і споглядав він її крізь океанський зір щойно розплющених очей, проте бачив, що вона справжня красуня – висока, з рівними плечима, а при тому вся м'яка й заокруглена. Її очі були великі й непередбачувані, а чорне волосся в округлій стрижці обрамлювало кругленьке обличчя. У руці вона тримала англійський словник.

– Я бачила людей з усякими травмами на заводі, – сказала вона. – Ти одужаєш.

І додала англійською:

– Sweet dreams. [\[17\]](#)

Уранці він, здригнувшись, прокинувся – сон закінчився спалахом болю. Простирadlo пахло цигарками й потом, і він зрозумів, що вона спала поряд. Біля матрацу стояла банка з сечею такого кольору, ніби туди додали йод. Але принаймні прозорою. Помацав банку – холодна. Коли зміг сісти, то ніде не побачив жінку.

Світло, підсилене морем, наповнювало собою кімнату. Стягнув із себе простирadlo. На грудях у нього був цілий розсип синців, на ребрах – садна. Шви взялися струпами, і, понюхавши, він зрозумів, що треба буде вичавити звідти гній. Гучномовець привітав його: «Громадяни, сьогодні оголошено, що в Америку буде направлено делегацію, щоб розв'язати деякі проблеми, які виникли перед двома грізними народами...» Далі передача пішла за звичною схемою: свідчення всесвітньої любові до Північної Кореї, приклад божественної мудрості Кім Чен Іра, новий спосіб боротьби з голодом для громадян і, нарешті, попередження для цивільного населення від усіляких міністерств.

З вікна тягло, від чого сушені рибини гойдалася на мотузках, і хрящі на їхніх плавцях були як із паперу для ліхтариків. З даху чувся дзявкіт, виття й постійне клацання кігтів по цементу. Уперше за кілька днів він гостро відчув, що хоче їсти.

Потім двері відчинилися й увійшла, важко дихаючи, дружина другого помічника. Вона несла валізу й два п'ятилітрові бідони води. Вона спітніла, але якимось дивно посміхалася.

– Як тобі моя нова валіза? – спитала вона. – Я її виміняла.

– Нащо?

– Не будь дурником, – сказала вона. – Віриш, у мене ніколи не було валізи?

– Мабуть, ти ніколи нікуди не їздила.

– Мабуть, я ніколи нікуди не їздила, – промовила вона сама до себе.

Налила йому ополоником рисового відвару в пластиковий стакан.

Він трохи випив і спитав її:

– А там що, на даху собаки?

– Оце життя на верхньому поверсі, – зітхнула вона. – Ліфт не ходить, дах тече, унітаз забивається. Я вже на тих собак і уваги не звертаю. Їх розводить домком. Ти їх іще в неділю не чув.

– А нащо домовому комітету їх розводити? І – стій – що робиться по неділях?

– Хлопці в караоке-барі казали, що в Пхеньяні собаки заборонені.

– Кажуть, авжеж.

– Цивілізація.

– А тебе на заводі не шукатимуть?

Вона нічого не відповіла. Натомість опустила на коліна й стала перевіряти кишені валізи, шукаючи, чи не залишилося там чогонебудь від попереднього господаря.

– Тобі влаштують час самокритики, – сказав Чон До.

– А я на консервний завод не вернуся.

– Ніколи?

– Ні, – кивнула вона. – Поїду до Пхеньяна.

– Поїдеш до Пхеньяна...

– Отож.

У закутку валізи під підкладкою вона знайшла вже застарілі дозволи на пересування, у яких стояли штампи всіх пунктів перевірки від Кесона до Чхонджина.

– Зазвичай на це йде тижнів зо два, але хтозна, це може статися в будь-який момент, – продовжила ділитися планами жінка.

– Що саме?

– Мені видадуть чоловіка на заміну.

– І ти гадаєш, він буде в Пхеньяні?

– Я ж дружина героя!

– Тобто ти хочеш сказати, удова героя.

– Не кажи такого слова, – обурилася вона. – Мені воно огидне.

Чон До допив свій відвар і повільно, обережно ліг назад.

– Послухай, – сказала вона, – те, що з моїм чоловіком трапилося, це жах. Навіть думати про це не можу. Серйозно, щойно думка в мене спрямовується в той бік, у мені щось просто відвертається від

цього. Але ми й одружені були всього-на-всього кілька місяців, і більшу частину того часу він був у морі з тобою.

Щоб сісти, він зробив титанічне зусилля, тож, коли голова вже торкнулася матрацу, приємно було здатися на милість утоми, і ця приємність перекрила всі неприємності лікування. У Чона До боліло майже все, а проте тілом розлилося блаженне відчуття, неначе він цілий день пропрацював на кораблі зі своїми товаришами. Чон До заплющив очі й відчув, як у голові шумить. Коли ж розплющив, сонце вже хилилося на захід. У Чона До було таке відчуття, ніби він прокинувся від звуку дверей, які вона зачинила за собою. Трохи перевернувся й зміг побачити куток кімнати. Там стояв тазик, у якому вона милася. Йому хотілося дотягтися й помацати, чи вода в ньому ще тепла.

Споночіло, і нагодився капітан. Засвітив пару свічок і сів на стілець. Чон До помітив, що капітан приніс якусь торбу.

– Слухай, синку, – промовив капітан і дістав з торби шматок тунця й дві пляшки «рьюксону». – Пора повертати тобі здоров'я.

Капітан відкрив пляшки й нарізав сиру рибу боцманським ножом.

– За героїв! – сказав капітан, і обидва мляво випили. А от тунець – це було якраз те, чого Чону До дуже хотілося. Жир моря пахнув дивовижно, наповнював ароматом весь рот, і Чон До насолоджувався цим смаком.

– Добрий був вилов? – спитав Чон До.

– Вода аж кипіла. Але без вас із другим помічником усе, звичайно, не те. Ми двох матросів узяли на підмогу з «Квана Лі». Чув, що їхній капітан залишився без руки?

Чон До кивнув.

Капітан похитав головою:

– Ох, мені дуже шкода, що вони так тебе обробили. Я й попередити тебе хотів, але це однаково не допомогло б...

– Нехай, усе вже позаду.

– Найважче позаду, і ти пройшов його гідно, ніхто, крім тебе, так не зміг би! Ну, а тепер – нагорода, – мовив капітан. – Вони дадуть

тобі трохи часу зализати рани й розібратися, що до чого, а потім почнуть із тобою носитися. Герой, який ризикнув життям під дулами гвинтівок, рятуючи іншого героя, якого американці кинули акулам! Та ти ж будеш легендарною особою. Вони спробують якось тебе використати. Після цих двох історій із начальником консервного заводу і капітаном «Квана Лі» вони хочуть добрих новин. Тож – усе, що захочеш, вибирай.

– На мовні курси я вже ходив, – сказав Чон До, а потім додав: – А ви як гадаєте, з усіма цими течіями не вийде, що він повернеться?

– Ми всі любимо цього хлопчиська. І він зробив свою помилку, але повернутися вже не може. Його в нашій історії вже не буде. Така зараз наша історія. Тож так собі в голову і вклади. А дівчинка його, вона як, нормально це пережила?

Але не встиг Чон До відповісти, як капітан помітив карту на стіні. У кімнаті було темно, і він підійшов ближче і присвітив.

– Що за лиха година?! – вигукнув капітан. Він став виривати кнопки й покидав їх на підлогу. – Тиждень минув, а цей хлопчисько мені спокою не дає!

Він зняв мапу зі стіни.

– Послухай, – мовив капітан, – я маю тобі дещо сказати. Раніше ми думали, що другий помічник нічого з собою не забрав, але це ми не додивилися. Ми не лазили в трюм до твого обладнання.

– Що ви маєте на увазі?

– Пропав один із твоїх приймачів. Він радіо з собою взяв.

– Чорне? – спитав Чон До. – Зі сріблястими ручками?

– Ні, з зеленою шкалою, – відповів капітан. – Це не проблема? Нам від цього погано не буде?

Чон До тепер чітко побачив другого помічника у човні в темряві: при ньому лише батарея, радіо, що світиться зеленим, і цигарки без сірників.

– То дуже простеньке радіо, – запевнив Чон До. – Таке саме ще знайдемо де-небудь.

– Оце бойовий дух! – усміхнувся капітан. – Ох я ж і дурень, мало не забув – з'їж іще тунця! А що дівчинка, що ти про неї думаєш? Я оце поговорив із нею. Вона про тебе дуже високої думки. Чи можу я тобі щось принести, може, щось треба?

Пиво пішло через організм Чона До транзитом.

– Там банка стоїть, – сказав він. – Не могли б ви мені її передати?

– Авжеж, звичайно, – сказав капітан, але, узявши, подивися на банку з підозрою. Здавалося, він її зараз понюхає, але натомість передав її Чонові До.

Чон До ліг на бік і засунув банку собі під простирadlo. Якийсь час єдиним звуком у кімнаті було нерівне дзюрчання сечі в банці.

Капітан заговорив, перекриваючи цей звук.

– То таке, бач, подумай гарненько. Ти тепер герой, і вони питатимуть, чого ти хочеш. Тож чи є щось таке, чого попросиш?

Закінчивши, Чон До заплющив очі. Тоді обережно віддав банку капітанові.

– Мені б хотілося лише одного, – сказав Чон До, – залишитися на «Чунмі». Мені там затишно.

– То будь ласка. Там усе твоє обладнання.

– І світло вночі є.

– І світло вночі є! – погодився капітан. – Можеш вважати, що вже домовлено. Ти тепер житимеш на «Чунмі». Це мені зовсім просто. Але чого ти от насправді хочеш, такого, що тобі можуть дати чиновники?

Чон До завагався. Він приклався до пива і спробував подумати, чим держава може покращити його життя.

Капітан відчув його вагання та став наводити приклади з життя – якої нагороди просили й отримували ті, хто вчинив подвиг:

– Ось хлопці в Йонбьоні загасили пожежу на атомній електростанції – одному з них дали машину, у газеті про це писали. Інший захотів собі телефон – і будь ласка, без питань, провели йому в квартиру телефон. Коли ти герой, то воно отак.

– Мені треба подумати, – сказав Чон До. – Це якось трохи несподівано. Я так, не задумуючись, і не скажу...

– Атож, я знаю. Я це розумію, бо ми – одна сім'я. Ти з тих, хто не хоче нічого для себе. Тобі треба небагато, але коли йдеться про інших людей, ти гори звертаєш. Цими днями ти це показав і тепер поводишся як наш, рідний. Ти знаєш, я відсидів за свою команду. Я не герой, але я віддав чотири роки свого життя за те, щоб мої хлопці вернулися додому. Я так це показав.

Вигляд у капітана був збуджений, навіть збентежений. Він і далі тримав банку з сечею, і Чон До хотів допомогти йому її поставити. Капітан посунувся на край стільця, наче збирався перебратися на матрац.

– Мабуть, річ просто в тому, що я старий. Тобто, хочу сказати, у людей бувають різні проблеми. У багатьох – набагато гірші, ніж у мене, але я просто не можу без неї жити, просто не можу. Саме до неї думкою повертаюся весь час, і я не те що злюся чи ображаюся через те, що сталося, але мені просто необхідна моя дружина, я хочу її повернути. І, розумієш, ти це можеш, ти зараз можеш усе. Дуже скоро ти зможеш мовити слово, і станеться все, що ти скажеш.

Чон До зібрався був щось сказати, але капітан його зупинив.

– Вона стара – я знаю, що ти зараз подумав. І я теж старий, але це з віком ніяк не пов'язане, тільки здається, що з кожним роком гірше. Хто б подумав, що буде гірше? Ніхто ніколи тобі про таке не розповідає.

Капітан почув, як дахом бігають собаки, і глянув на стелю. Поставив банку й підвівся.

– Якийсь час ми будемо як чужі, – сказав він. – Коли я поверну її собі, буде між нами й таке, про що вона не зможе говорити, я знаю. Але й почнеться щось ніби відкриття. Я цього певен. І тоді до нас повернеться те, що було між нами.

Капітан узяв карту.

– Нічого не кажи. От просто нічого не кажи. Просто подумай над цим, я саме про це тебе прошу.

Потім капітан при свічках двома руками згорнув мапу. Чон До спостерігав цей його жест тисячу разів. Він означав: курс узято, команда отримала завдання, і хай там попереду будуть повні сіті чи порожні, але рішення ухвалено і процес почався.

Знизу знадвору почувся галас, а потім чи то сміх, чи то плач, і Чон До якимось чином відчув, що посеред тих п'яних людей – дружина другого помічника. Згори почулося клацання кігтів: собаки зацікавилися, і можна було простежити, як вони побігли до краю даху. Навіть на десятому поверсі вікна вловлювали звук, і в усьому будинку зарипіли вікна з причепленими жалюзі, люди висовувалися подивитися, що там за громадяни й що вони коять.

Чон До підібрався до вікна, виставивши перед собою стілець і спираючись на нього. Місяць був зовсім тоненький, але внизу у дворі він почув грубий сміх і помітив кількох людей – темні плями. Але він міг уявити блиск її волосся й саяво її шиї та плечей.

Місто Кінчхе було темне: зерносковище, міськрада, школа, пункт видачі пайок. Мовчав навіть генератор караоке-бару, згасла його неонові вивіска. Старим консервним заводом гуляв вітер, а з парових камер нового хвилями здіймався жар. Біля причалу вгадувався обрис будинку начальника, а в гавані горів єдиний вогник: капітан на «Чунмі» читав пізно ввечері.

А далі – тільки темне море. Чон До почув сопіння і, глянувши вгору, побачив мордочку цуценяти, яке дивилося на нього з даху.

Засвітив свічку й сів на стілець, загорнувшись у простирадло, коли до квартири увійшла вона. Заплакана.

– Козли! – сказала вона й закурила.

– Повернись! – долинуло знадвору. – Ми просто пожартували!

Вона підійшла до вікна й кинула в них сушену рибу.

Потім звернулася до Чона До:

– На що дивишся?

Витягла з комода щось із чоловічого одягу.

– Надягни-но майку! – кинула йому білу майку.

Майка була замала й різко пахла другим помічником. Просунути в неї руки було справжнім кошмаром.

– Напевне, караоке-бар – не місце для тебе, – зауважив Чон До.

– Козли, – повторила вона й закурила, сидячи на другому стільці; подивилася вгору, наче там було щось таке, що треба було розгадати. – Вони всю ніч пили за мого чоловіка, за героя. – Вона провела рукою по волоссю. – Я випила, мабуть, з десяток чарок сливового вина. Тоді вони стали вмикати сумні пісні на автоматі. Коли я співала щось із «Почхонбо»^[18], у мене вже ніяких сил не було. І тоді вони почали боротися за те, «щоб відволікти мене від цього»!

– Чого ти взагалі з ними водишся?

– Мені вони потрібні, – промовила вона. – Мені скоро виберуть нового чоловіка. Мені треба справити на людей гарне враження. Треба, щоб вони знали, що я вмію співати. Це – мій шанс.

– Ці типи – просто місцеві бюрократи. Вони – ніхто.

Вона схопилася за живіт, їй було недобре.

– Я так стомилася від того, що заражаюся риб'ячими паразитами й маю пити хлорні таблетки. Ти ж чуєш, від мене цим тхне. Ти можеш повірити, що це зі мною зробив рідний батько? Ну, як я можу приїхати до Пхеньяна й тхнути рибою та хлоркою?!

– Послухай, – сказав Чон До. – Я розумію, це виглядає не дуже гарно, але, певне, твій батько знав, які є варіанти. Звичайно, він вибрав для тебе найкраще.

Яким ницим і потворним виявилось зараз для нього це – практично повторити твердження, яке він стільки разів говорив іншим хлопчикам: «Ти ж не знаєш, через що вони проходили, твої батьки не відправили б тебе до сиротинця, коли б то не був найкращий варіант із можливих – а може, узагалі єдиний!»

– Пару разів на рік оці люди приїжджали до міста. Поставлять у шеренгу всіх дівчат, і красиві – вони просто... – вона закинула голову й випустила дим угору, – просто зникають. У мого батька були зв'язки, він завжди дізнавався, коли це, і я тоді лишалася вдома,

буцімто хвора. Потім він узяв та й послав мене сюди на берег, на цей завод. Але сенс який? Для чого бути в безпеці, для чого виживати, коли ти матимеш п'ятдесят років потрошити рибу?!

– А хто тепер ці дівчата? – спитав Чон До. – Барменки, покоївки чи щось *гірше*? Думаєш, оцим п'ятдесят років займатися краще?

– Якщо воно і справді так – то скажи. Якщо саме це з ними й відбувається – то скажи мені точно.

– Та я не можу точно знати. Я зроду в столиці не був.

– То й не кажи, що вони повії, – сказала вона. – Ці дівчата були моїми подругами. – Вона люто кинула на нього оком. – Який же ти шпигун?

– Та я просто радист.

– Чого я тобі не вірю? Чому в тебе нема справжнього імені? Я про тебе знаю тільки те, що для мого чоловіка, який ще з підліткового віку не виріс, усе як тринадцятирічний хлопчисько, – ти кумир. Тому він і возився з твоїм радіо. Саме тому він ледь не спалив судно, коли читав при свічках у туалеті твої словники.

– Чекай-но. Машиніст казав, що то проводка.

– Ну сам дивись.

– Що, він почав пожежу?

– Ти хочеш знати й інші речі, яких він не розповідав?

– Я міг би трохи навчити його англійської, якби він попросив. А навіщо вона йому?

– Ой, та в нього була повна голова безглуздох планів.

– Утечі?

– Він казав: головне – сильно замилити всім очі. Ось гарна ідея, – казав він, – як той начальник заводу, улаштувати таку страшну сцену, що ніхто й близько не схоче підійти. А тоді легко зникнути.

– Але ж сім'я начальника не втекла.

– Ні, не втекла.

– Ну, а після того, як очі замилити, що далі?

Вона знизала плечима.

– Я ніколи по-справжньому не хотіла туди, у зовнішній світ. Для мене це – Пхеньян. Я, урешті, чітко дала йому це зрозуміти.

Від усіх тих зусиль Чон До дуже втомився. Він міцніше обгорнувся жовтим простирадлом навколо пояса, але насправді просто хотів лягти.

– Ти такий стомлений, – сказала вона. – Тобі банку треба?

– Мабуть, так, – відповів він.

Вона взяла банку, але, коли він по неї потягнувся, не відпустила. Так вони вдвох її й тримали, і при свічці її очі здавалися бездонними.

– Тут краса нічого не означає! – промовила вона. – Тільки те, скільки риби ти можеш обробити. Усім байдуже, що я вмію співати, крім отих хлопців, які хотіли «відволікти мене від цього». Але ж у Пхеньяні є театр, опера, телебачення, кіно. Тільки в Пхеньяні я щось означатиму. Мій чоловік, попри всі свої вади, саме це мені намагався подарувати.

Чон До глибоко зітхнув. Коли банка наповниться, настане ніч, а він цього не хотів, бо, коли вона задме свічку, кімната стане темна, як море з другим помічником на його хвилях.

– Сюди б моє радіо.

– Ти маєш радіо? – спитала вона. – А де?

Чон До кивнув у бік вікна, у бік будинку начальника заводу:

– У мене в кухні, – пояснив він.

Чон До проспав усю ніч, а вранці прокинувся: його режим перелаштувався. Уся сушена риба з кімнати зникла, натомість на стільці стояло його радіо; неприєднані частини стояли поряд у пластиковому тазу. Коли ввімкнулися новини, він почув, як весь будинок загув двома сотнями гучномовців. Він дивився на те місце на стіні, де раніше була карта, а тим часом йому розповідали про майбутні переговори в Америці, про те, що Великий Керівник відвідав цементний завод у Сінпхо, про те, що північнокорейська команда з бадмінтону всуху перемогла лівійців, і врешті нагадали

про заборону їсти ластівок, оскільки ті регулюють чисельність шкідників рису.

Чон До важко зіп'явся на ноги, знайшов шмат бурого паперу. Тоді натяг зашкарублі від крові штани, у яких був чотири дні тому, коли з ним оте все сталося. За дверима, у кінці коридору, стояла черга до туалету десятого поверху. Оскільки всі дорослі були на консервному заводі, то вона складалася з бабусь і дітей; усі чекали, тримаючи в руках шматки паперу. Коли настала його черга, Чон До побачив, що в кошику повно пожмаканих сторінок «Родон сінмун», яку заборонено було рвати, не кажучи про те, щоб нею підтиратися.

Просидів він там довго. Нарешті вилив в унітаз два черпаки води, а коли виходив, його зупинила якась старенька в черзі.

– Це ти живеш у домі начальника заводу? – спитала вона.

– Так, – відказав Чон До.

– Краще б той будинок згорів! – сказала старенька.

Коли він повернувся, квартира була відчинена. Там Чона До зустрів той самий чоловік, який його допитував. У руках він тримав пару «найків».

– Що це, в дідька, у вас на даху?

– Собаки, – відказав Чон До.

– Смердючі створіння. У Пхеньяні вони заборонені. Так і тут повинно бути. Та й свинину я можу в будь-який день отримати.

Чоловік підняв своїми покрученими руками «найки»:

– А це що таке?

– Якись черевики американські, – сказав Чон До. – Одного вечора в сіті нам потрапили.

– Та невже! А для чого вони?

Було важко повірити, що слідчий із Пхеньяна ніколи не бачив хороших кросівок. Проте Чон До пояснив:

– Напевне, для фізкультури.

– Чув про таке, що американці займаються безглуздою працею для розваги. А це що таке? – Він показав на радіо.

– Це з роботи, – відповів Чон До. – Я його лагоджу.

– Увімкни!

– А воно ще не зібране. – Чон До показав на тазик із деталями. – Та й коли б зібрав, то антени нема.

Слідчий поклав кросівки й пішов до вікна. Сонце було високо, але ще йшло вгору, і глибоке море під його промінням блакитно сяяло.

– Ти тільки поглянь! Дивився б на це й дивився.

– Так, дуже гарне море, – шанобливо відказав Чон До.

– Якщо зараз піти в доки й закинути вудку – клюне? – спитав слідчий.

Добре клювало південніше, де з консервного заводу зливали відходи в море, але Чон До сказав:

– Так, мабуть.

– А північніше, у Вонсані, – промовив старий, – там пляжі, еге?

– Ніколи там не був, – відповів Чон До. – Але пісок з корабля видно.

– Ось, я приніс тобі оце.

Він вручив Чонові До оксамитову малинову коробочку:

– Це твоя медаль за героїзм. Я почеплю її тобі, хоча, маю сказати, ти якийсь не медальний хлопець. Мені це в тобі подобається.

Чон До не відкрив коробочку.

Старий слідчий знову поглянув у вікно.

– Щоб вижити в цьому світі, мусиш бути сто разів боягузом, але принаймні раз – героєм. – І він засміявся. – Принаймні так мені один сказав, коли я його колошматив.

– Я просто хочу назад на своє судно.

Старий слідчий поглянув на Чона До.

– Щось у тебе сорочка від солоної води зсілася, – зауважив він. Він відгорнув рукав Чона До і подивився на рани, з червоними краями й мокрими кутками.

Чон До відсмикнув руку.

– Спокійно, спокійно, тигре. Ще нарибалишся. По-перше, нам треба показати цим американцям. Хай отримують своє. Я знаю, що

план уже запущено в дію. Тож треба тебе трохи причепурити. А то зараз таке враження, ніби акули перемогли.

– Це все – якесь випробування, так?

Старий слідчий посміхнувся:

– Тобто?

– Оці запитання про Вонсан, наче я дурник якийсь, – усі ж знають, що там немає ніяких пенсіонерів. Усі ж знають, що туди просто приїжджають на відпустку головні військові. Чому не сказати прямо, чого вам від мене треба?

На обличчі сивого слідчого проріс вираз непевності, який одразу змінився на уважне оцінювання й урешті перетворився на посмішку.

– Що ти?! – мовив він. – Я не той, хто мав би тебе лякати. – І розсміявся. – А серйозно, з погляду закону ми обидва герої. Ми в одній команді. Наша мета – показати американцям, які отаке з тобою зробили, де раки зимують. Але спочатку я маю знати, чи нема в тебе яких непорозумінь із капітаном. Сюрпризів нам не треба.

– Ви про що? – спитав Чон До. – Ні, ніколи!

Він визирнув у вікно. Половина суден уже вийшла в море, але команда «Чунми» розклала сіті в доках на просушку, щоб потім поладнати.

– Добре, тоді забудь. Якщо ти йому нічим не допик, то я тобі вірю.

– Капітан – це моя сім'я, – запевнив Чон До. – Якщо ви зібралися щось про нього сказати, то краще кажіть.

– Та нічого. Капітан просто прийшов і попросив мене перевести тебе на інше судно.

Чон До з недовірою подивився на нього.

– Капітан сказав, що втомився від героїв, що йому не так уже багато залишилося й він просто хоче спокійно робити свою справу й ловити рибу. Я докопуватися не став – капітан сильний чоловік, справжня міцна рука, але з роками людина втрачає гнучкість. Я таке не раз бачив.

Чон До сів на стілець.

– Річ у його дружині. Певне, що в ній. Це ваша робота – її в нього забрали.

– Сумніваюся, що штука в цьому. Я його ситуації не знаю, але ж вона стара, еге? Небагато чоловіків, яких дають на заміну, так уже хотіли, щоб їм дісталася стара. Капітан сів, і вона його залишила. Скоріш за все, саме так і було. Як сказав Великий Керівник, найпростіша відповідь зазвичай і є правильною.

– А дружина другого помічника, її справою ви займаєтеся?

– Вона гарненька, у неї все буде гаразд. За неї можеш не перейматися. Під собаками вона вже точно не житиме, можеш мені повірити.

– А що буде з нею?

– Є там начальник у Сінпхо, він один із перших номерів у списку, а у Чхонвані є партійний чиновник на пенсії, який уже теж відкрито заповзявся забрати її собі.

– Я гадав, що таких відправляють до Пхеньяна.

Старий подивився вгору.

– Вона вже не незаймана, – урешті промовив він. – Плюс їй уже двадцять, а ще вона вперта. Більшість дівчат, яких відсилають до Пхеньяна, мають сімнадцять років і вміють лише слухати. А тобі що? Ти ж її для себе не хочеш?

– Ні. Зовсім ні.

– Бо це зовсім не по-геройськи. Хочеш дівчину – знайдемо тобі дівчину. Але дружина загиблого товариша – це не вітається.

– Я не кажу, що я цього хочу, – сказав Чон До. – Але я герой. Я маю права.

– Привілеї, – поправив слідчий. – Ти отримуєш деякі привілеї.

Весь день він возився з радіо. На підвіконні було хороше світло. Зі сплющеного кінця дроту зробив мініатюрну викрутку, а припій плавив над свічкою. Також звідти йому було видно гавань і капітана, який ходив по палубі.

Ближче до сутінків прийшла вона. У чудовому настрої, аж сяjala.

– Бачу, дещо в тобі ще працює, – зауважила вона.

– А я не міг лежати без риби над головою. Вона в мене була як каруселька над ліжечком.

– О, оце б я справила враження, – усміхнулася вона, – у Пхеньяні з повною валізою риби!

Потім вона відкинула волосся назад і показала нові тоненькі золоті сережки.

– Ну що, гарні я вторгувала? Мені буде треба робити таку зачіску, щоб їх було видно.

Підійшла до радіо.

– Воно працює?

– Ага, – сказав він. – Антену я зробив. Тільки її треба поставити на даху до того, як світло вимкнуть.

Вона схопила «найки».

– Гаразд. Тільки в мене є ще справа перед тим.

Вони обережно спустилися сходами на шостий поверх. Проминули квартири, з яких долинали сімейні сварки, але в більшості стояла могильна тиша. Стіни прикрашали гасла про Великого Вождя й Великого Керівника, а також зображення дітей, які співають, розкривши перед собою книжки з революційними піснями, селян, які, піднявши серпи, відірвалися на мить від збирання небувалих урожаїв і споглядають чисте світло вічної мудрості.

Дружина другого помічника постукала у двері, почекала кілька секунд, а потім увійшла. Вікна були закриті папером від продовольчих пайок, і в кімнаті стояв запах прілої пахвини, як у тунелях під ДМЗ. Там на пластиковому стільці сидів чоловік, поклавши перев'язану ногу на табуретку. З обрису бинтів можна було помітити, що під ними немає пальців. На ньому був комбінезон із консервного заводу, а на нашивці стояло «Бригадир Гун». Коли Гун побачив кросівки, його очі спалахнули. Він жестом попросив їх, покрутив у руках, навіть понюхав.

– Зможеш іще таких принести? – спитав він.

– Можливо, – сказала вона. Вона побачила на столі невелику пласку прямокутну коробку. – Це воно?

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

Лауреат Пулітцерівської премії

СИН НАЧАЛЬНИКА СИРІТ

АДАМ ДЖОНСОН

КЛУБ
СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

Примітки

1

Східним морем у Північній Кореї називають Японське, а Західним – Жовте. *(Тут і далі прим. пер., якщо не вказано інше.)*

[Повернутися](#)

2

Літочислення Північної Кореї ведеться від народження Кім Ір Сена – 1912 року. Цей рік і називається першим роком Чучхе.

[Повернутися](#)

3

У корейців, як і в інших народів Далекого Сходу, прізвище заведено подавати перед ім'ям.

[Повернутися](#)

4

Північнокорейський аналог радянського стахановського руху, започаткований у 1956 році. Виявлявся в закликах підвищувати виробництво, виконувати п'ятирічний план за чотири роки тощо. Заради цього робітникам рекомендували всіляко збільшувати робочий час за рахунок власних потреб, наприклад «не пити супу» (а отже, рідше відвідувати туалет). Чхолліма – це ім'я казкового крилатого коня.

[Повернутися](#)

5

Концентраційний табір для політичних в'язнів.

[Повернутися](#)

6

Одна з найвідоміших корейських народних пісень. У найбільш популярному варіанті співається про нещасливе кохання й водночас про красу гір та нічного неба.

[Повернутися](#)

7

Корейський алкогольний напій, робиться здебільшого з батату або зерна. Міцність від 20 до 45 градусів.

[Повернутися](#)

8

Чосон-от – корейське національне вбрання (назва стосується всього костюма, як жіночого, так і чоловічого).

[Повернутися](#)

9

Творче об'єднання художників КНДР.

[Повернутися](#)

10

Другий за висотою хмарочос Пхеньяна, побудований у 1990-х роках. У ньому містяться міжнародний готель, масажний кабінет, ресторан, що обертається (на даху), крамниці тощо.

[Повернутися](#)

11

Я б хотіла придбати цуценя *(англ.)*.

[Повернутися](#)

12

«Робітнича газета» – північнокорейський тижневик, центральний друкований орган Трудової партії Кореї, головне друковане видання КНДР.

[Повернутися](#)

13

Зміїна настоянка як алкогольний напій поширена в Південно-Східній Азії.

[Повернутися](#)

14

Пекту (Пектусан) – висока гора на кордоні КНДР і Китаю, найвища на Корейському півострові (2744 м), потенційно активний вулкан. Є священною горою для обох Кореї і згадується в їхніх гімнах.

[Повернутися](#)

15

Марка цигарок, назва означає по-корейськи «будівництво».

[Повернутися](#)

16

ДМЗ – уже згадувана в тексті демілітаризована зона між Північною і Південною Кореями.

[Повернутися](#)

17

Солодких снів.

[Повернутися](#)

18

Ансамбль електронної музики «Почхонбо» – відомий естрадний ансамбль КНДР. Основа репертуару – революційно-патріотичні пісні та корейські народні пісні в естрадній обробці.

[Повернутися](#)